

vijesti muzealaca i konzervatora
the news of museum workers
and conservators
1-4 2009

tema broja – arheološki muzeji
topic of this issue – archeological museums

Vijesti muzealaca i konzervatora 1-4, 2009.

www.hrmud.hr

Fotografija na ovitku: Muzej Akropole u Ateni, dvorana s izloženim skulpturama iz arhajskog perioda;
foto: Nikos Daniilidis, Arhiva Muzeja Akropole u Ateni, www.theacropolismuseum.gr

Izdavač / Publisher Hrvatsko muzejsko društvo / Croatian Museum Association

Sjedište redakcije / Address of Editorial board Muzej za umjetnost i obrt, Trg maršala Tita 10, 10000 Zagreb,
tel.: 4882 111, fax: 4828 088, e-mail: hmd@hmd.hr

Za izdavača / For Publisher Dubravka Osrečki Jakelić

Urednica / Editor in chief Lida Roje Depolo

Pomoćnica urednice / Editor's assistant Silvija Brkić

Redakcija / Editorial board Silvija Brkić, Vedrana Gjukić-Bender, Markita Franulić, Željka Jelavić,
Željka Kolveshi, Dubravka Osrečki Jakelić, Lida Roje Depolo

Lektura i korektura / Language editor and proofreading Silvija Brkić

Prijevod sažetaka / Translation into English Ljerka Vajagić

Prijevod s njemačkog / Translation from German Dora Bošković

Grafičko oblikovanje i priprema za tisak / Design and Pre-press Studio Rašić

Tisak / Printed by Kerschoffset, Zagreb

Naklada / Edition 650 primjeraka / copies

ISSN 1331-2448

Tiskanje dovršeno / Printing completed:/ 2010.

Tisak časopisa financijski podržali / Printing supported by

Ministarstvo kulture Republike Hrvatske i Gradski ured za obrazovanje, kulturu i šport, Grad Zagreb /

The Ministry of Culture of Republic of Croatia & The City Office for Cultural Affairs, Zagreb

Prvi broj Vijesti muzealaca i konzervatora Hrvatske izašao je u Zagrebu travnja 1952. godine / First issue april 1952

Autori u ovom broju

Contributors to this Issue

Zvonko Bojčić
ravnatelj, Arheološki muzej Osijek

Dora Bošković
muzejska savjetnica, Hrvatski povijesni muzej,
Zagreb

Silvija Brkić
bibliotekarka, Muzej za umjetnost i obrt, Zagreb

Kristina Careva
zn. novak – asistent, Kabinet za primjenu računala,
Katedra za arhitektonsko projektiranje AF Zagreb

Tončika Cukrov
viša kustosica, Muzejski dokumentacijski centar,
Zagreb

Damir Doračić
restaurator, Arheološki muzej, Zagreb

Đeni Gobić-Bravar
restauratorica, Arheološki muzej Istre, Pula

Andrea Klobučar
kustosica, Muzej za umjetnost i obrt, Zagreb

Božo Majstorović
ravnatelj, Umjetnička galerija, Split

Hrvoje Manenica
ravnatelj, Arheološki muzej Narona, Vid

Romana Menalo
viša kustosica, voditeljica Arheološkog muzeja,
Dubrovački muzeji, Dubrovnik

Magdalena Mihalinec
muzejska dokumentaristica-pripravnik,
Gliptoteka HAZU, Zagreb

mr. sc. Dubravka Osrečki Jakelić
muzejska savjetnica, Muzej za umjetnost i obrt,
Zagreb

dr. sc. Maja Petrinec
muzejska savjetnica, Muzej hrvatskih arheoloških
spomenika, Split

Ante Rendić-Miočević
ravnatelj, Arheološki muzej u Zagrebu

Lida Roje Depolo
muzejska savjetnica, Gliptoteka HAZU, Zagreb

Anne Schäfer-Junker
Odjel za komunikaciju s novinstvom,
Državni muzeji, Berlin

Marina Šegvić
Veleposlanstvo RH u Ateni
Sveučilište u Zagrebu, Filozofski fakultet,
Odsjek za arheologiju

Mila Škarić
muzejska pedagoginja, Arheološki muzej u Zagrebu

Andrea Šimunić
suradnik konzervatora-povjesničara umjetnosti, Odsjek
za školovanje, stručno usavršavanje i međunarodnu
suradnju, Hrvatski restauratorski zavod, Zagreb

Emma Višić-Ljubić
viša kustosica, Arheološki muzej Split

Vesna Vrabec
muzejska savjetnica, Muzej grada Zagreba

dr. sc. Žarka Vujić
izvanredna profesorica na Odsjeku za informacijske
znanosti Filozofskog fakulteta u Zagrebu

sadržaj
contents

Tema broja
– arheološki muzeji

Topic of this Issue –
Archeological Museums

Lida Roje Depolo Riječ urednice	8
Žarka Vujić Muzej antičkog stakla u Zadru: od strukovnih dvojbi do suvremeno uređene i posjećene muzejske ustanove	12
Hrvoje Manenica Arheološki muzej Narona	18
Andrea Šimunić / Kristina Careva Muzej Apoksiomena u Malome Lošinj	22
Zvonko Bojčić Arheološki muzej Osijek	26
Ante Rendić-Miočević Arheološki muzej u Zagrebu	28
Maja Petrinec Idejni projekt novog stalnog postava Muzeja hrvatskih arheoloških spomenika u Splitu	46
Ema Višić-Ljubić Arheološki muzej Split	50
Romana Menalo Arheološki muzej / Dubrovački muzeji Dubrovnik	54
Marina Šegvić Novi muzej Akropole	60
Anne Schäfer-Junker Ponovno je otvoren Neues Museum na Muzejskom otoku u Berlinu	68
Tončika Cukrov Inovacija i atraktivnost – arheološki muzeji u Španjolskoj predavanje dr. sc. Maria Carmen Aqarod Otal	72

Muzejski razgovori

Museum Talk

Dubravka Osrečki Jakelić
Obnove arheoloških muzeja postavljaju Hrvatsku u razinu država koje imaju iznimno vrijedan arheološki sloj
Razgovor s mr. sc. Brankom Šulc

80

Novi stalni postavi

New Permanent Exhibitions

Božo Majstorović
Otvorenje stalnog postava Galerije umjetnina, Split 110

Vesna Vrabec
Otvorenje Zbirke dr. Ivana Ribara i Cate Dujšin-Ribar 120

Iz programa Hrvatskog muzejskog društva

From the Programme of the Croatian Museum Association

Dora Bošković
Nagrade Hrvatskog muzejskog društva 88

Mila Škarić
V. skup muzejskih pedagoga Hrvatske s međunarodnim sudjelovanjem 94

Damir Doračić
Prvi susret Sekcije restauratora i preparatora Hrvatskog muzejskog društva 97

Andrea Klobučar
13. seminar arhivi, knjižnice, muzeji – mogućnosti suradnje u okruženju globalne informacijske infrastrukture 100

Silvija Brkić
Noć muzeja 2009. 104

Redakcija
1. kongres muzealaca Hrvatske 106

Zaštita baštine

Protection of the Heritage

Đeni Gobić-Bravar
Restauracija nekoliko jantarnih perli 124

Izložbe

Exhibitions

Žarka Vujić
Kako je muzej u utvrdi stvarao dobro utvrđene izložbene projekte: ili o izložbenom projektu Za cara i domovinu 1914.-1918. Povijesnog muzeja Istre u Puli 130

Magdalena Mihalinec
Izložba fotografija UNESCO Italija, Gliptoteka HAZU 134

Tema broja
– arheološki muzeji
Topic of this Issue –
Archeological Museums

Lida Roje Depolo
Riječ urednice

Žarka Vujić
**Muzej antičkog stakla u Zadru: od strukovnih dvojbi
do suvremeno uređene i posjećene muzejske ustanove**

Hrvoje Manenica
Arheološki muzej Narona

Andrea Šimunić / Kristina Careva
Muzej Apoksiomena u Malome Lošinj

Zvonko Bojčić
Arheološki muzej Osijek

Ante Rendić-Miočević
Arheološki muzej u Zagrebu

Maja Petrinec
**Idejni projekt novog stalnog postava
Muzeja hrvatskih arheoloških spomenika u Splitu**

Ema Višić-Ljubić
Arheološki muzej Split

Romana Menalo
Arheološki muzej / Dubrovački muzeji Dubrovnik

Marina Šegvić
Novi muzej Akropole

Anne Schäfer-Junker
Ponovno je otvoren Neues Museum na Muzejskom otoku u Berlinu

Tončika Cukrov
Inovacija i atraktivnost – arheološki muzeji u Španjolskoj – predavanje dr. sc. Maria Carmen Aquarod Otal

Riječ urednice

Nakon odlaska glavne urednice Nade Vrkljan Križić,

pod čijim su se vodstvom *Vijesti muzealaca i konzervatora* profilirale u prepoznatljiv i sadržajno jasno koncipiran časopis, novo će uredništvo nastojati održati okosnicu uređivačkog koncepta časopisa i strukturu sadržaja. I dalje će časopis ostati glasilo muzealaca i konzervatora i donositi „vijesti“ o aktualnim pitanjima struke. Nastojat će se što bolje djelovati na međusobnom upoznavanju muzealaca s problemima koji ih muče, a recenzijama i kritičkim osvrtima informirati o radu i djelovanju pojedinih muzeja i njihovih dostignuća.

Novi broj *Vijesti muzealaca i konzervatora* posvećen je **arheološkim muzejima**, a tema broja nametnula se kao odraz postojeće situacije u struci i svojevrsnog preporoda arheoloških muzeja i njihove sve veće atraktivnosti.

U svijetu je zabilježena prava eksplozija izgradnje novih muzejskih ustanova, osobito arheoloških. Da spomenemo samo predivna nova zdanja arheoloških muzeja u Španjolskoj, poput Museo Arquelógico de Alicante koji je osvojio *European Museum of the Year Award* (EMYA) za 2004. te Museo Romano Oiasso de Irun nominiran 2009. za EMYA, kao i Museo Municipal de Cartagena, te projekt pod nazivom *La Ruta de Caesaraugusta* koji objedinjuje čak četiri muzeja u Zaragozi, o kojima u ovom broju donosimo prilog. A otvorenje novog muzeja Akropole u Ateni zasigurno je najvažniji događaj u muzejskoj struci u 2009. godini. Predstavljamo novi Muzej Akropole, suvremeno fascinantno zdanje koje se izvanredno uklopilo u okoliš i koje uspješno korespondira s obližnjom Akropolom. A tu je i prilog o ponovno otvorenom Neues Museumu na Muzejskom otoku u Berlinu čiji je najpoznatiji izložak poprsje egipatske kraljice Nofretete.

Uzlet izgradnje novih muzeja karakterističan za svijet nije zaobišao ni Hrvatsku. Zadivljujuća je činjenica da se u Hrvatskoj, usprkos teškoj financijskoj situaciji, recesiji i krizi, u kratkom vremenskom razdoblju otvorio veći broj novih muzeja.

Dakle, u kratkom vremenskom roku osnovani su novi arheološki muzeji, bilo da su smješteni u nove, za tu priliku projektirane zgrade, ili su adaptirana i proširena stara zdanja; a dio muzeja je ob-

novio i proširio stalne postave u sklopu postojećih zgrada.

U ovom broju donosimo prikaz novoosnovanog Muzeja antičkog stakla u Zadru, jedinog muzeja takve vrste na svijetu, u gradu poznatom po bogatim nalazima antičkog stakla. A novoosnovani Arheološki muzej u Osijeku, jedini muzej specijaliziran za arheologiju u Slavoniji i Baranji, ima za cilj prezentirati cjelokupnu arheološku baštinu ovog područja. Jasno je da se ne može zaobići niti Arheološki muzej Narona, muzej *in situ*, sagrađen na samom lokalitetu, o kojem se već pisalo, ali koji svojom jedinstvenošću zaslužuje ponovnu prezentaciju i koji je 2009. godine bio nominiran za nagradu *Europski muzej godine*, EMYA; štoviše, ušao u sam uži izbor.

Prezentirat ćemo i nove projekte u nastajanju. Za Muzej Apoksiomena u Malome Lošinj u proveden je natječaj za idejno rješenje muzeja na kojemu su sudjelovale tri autorske grupe. Donosimo prikaz svih triju projekata natječaja za adaptaciju zgrade i prezentaciju Apoksiomena s izloženom gradom koja je nađena pored njega.

Hrvatska arheologija je toliko bogata novim projektima da ih sve nismo mogli obuhvatiti u jednom broju. Za slijedeći broj *Vijesti* želim najaviti tekstove o tri izuzetna projekta koji tematski pripadaju ovom broju i zaslužuju povećati prostor. To je svjetski poznati lokalitet Vučedol, koji će se kulturološki valorizirati izgradnjom jednog od naj-suvremenijih arheoloških muzeja *in situ* u ovom dijelu Europe. Projekt *Vučedol – arheološki turistički park* je u izgradnji. Isto tako, želim najaviti i prilog o nedavno otvorenom Muzeju grada Iloka u obnovljenoj spomeničkoj cjelini koja je dio projekta *Istraživanje, obnova i revitalizacija kulturne baštine Ilok-Vukovar-Vučedol*. Dočekali smo i otvorenje novog Muzeja krapinskog neandertalca u Krapini, smještenog tik do glasovitog Gorjanović-Krambergerovog nalazišta. O nadasve zanimljivom paleontološko-arhitektonsko-muzeografskom projektu objavit ćemo povećati prikaz u slijedećem broju.

No, poslije najava za slijedeći, vratim se ovom broju i postojećim arheološkim muzejima. U Arheološkom muzeju u Zagrebu (matičnoj ustanovi za arheologiju u Hrvatskoj), otvoren je novi stalni postav Antičke zbirke kao uvod u planirani novi postav cijelog muzeja. U odnosu na opseg muzej-

skog fundusa i njegov značaj, Muzej je suočen s pomanjkanjem prostora koje prerasta u sve veći problem.

Tu je i tekst o najstarijoj muzejskoj ustanovi u Hrvatskoj, Arheološkom muzeju Split koji zbog poštovanja prema velikanu hrvatske arheologije i svom dugogodišnjem ravnatelju don Frani Buliću još uvijek čuva njegov raspored spomenika u lapidariju, kao i njegovu Spomen-sobu u Tusculumu u Solinu.

Donosimo i tekst o idejnom projektu novog stalnog postava Muzeja hrvatskih arheoloških spomenika u Splitu; MHAS nema stalnog postava od 1991. godine, kada su eksponati skinuti zbog ratne opasnosti. Uskoro Muzej počinje s realizacijom novog postava.

Prikazujemo i teška stanja u nekim muzejima, kao što je primjerice stalna selidba i beskućništvo Arheološkog muzeja u Dubrovniku. Bogati fundus Muzeja svakih se pet do deset godina u cijelosti seli iz depoa u depo unutar zidina Dubrovnika. Permanentna selidba po neadekvatnim i zapuštenim gradskim prostorima stalno oštećuje građu i iscrpljuje kustose. Tekst je svojevrstan apel odaslan struci, apel za novi prostor koji bi udomio Muzej.

Zemlja smo s bogatom tradicijom arheoloških muzeja koji udomljuju izuzetne zbirke. To su mjesta znanstvenog i stručnog rada i razgranate izdavačke djelatnosti. Možemo ustvrditi da se arheološki muzeji (i novoizgrađeni i stari koji su obnovili svoje postave) okreću suvremenoj prezentaciji arheološke baštine. Uočljivo je napuštanje koncepta tzv. enciklopedijskih muzeja gdje su u pretrpanim vitrinama izloženi mnogobrojni eksponati. Muzeji prilično smanjuju broj izloženih predmeta, koje počinju predstavljati u kontekstu kulture i civilizacije. Takvoj prezentaciji izložaka uvelike pomažu suvremeni audiovizualni mediji, makete, didaktička pomagala, scenografija i inscenacija svjetlom, a sve u svrhu oživljavanja civilizacijskog i kulturološkog konteksta iz kojeg potječe izloženi predmet. Znanstveni jezik prevodi se na onaj jednostavniji, svima razumljiv, te muzeji sve više uspijevaju približiti kulturnu baštinu posjetiteljima na autentičan, zanimljiv, atraktivan način.

Muzeji postaju sve zanimljiviji – ne samo muzeografski, nego i arhitektonski. Nova suvremena zdanja ili suvremene interpolacije unutar povije-

snih zdanja izazov su arhitektima, čija inventivna rješenja i te kako doprinose njihovoj atraktivnosti. Iskristalizirala su se imena arhitekata – Goran Rako, Branko Silađin, Željko Kovačić – koji imaju poseban senzibilitet za arheološku građu.

Iako je broj *Vijesti* tematski, ne možemo zaboriti prilog o otvorenju stalnog postava u novouređenoj zgradi Galerije umjetnina u Splitu. Po prvi je put izloženo gotovo 400 izuzetno vrijednih umjetničkih djela u reprezentativnom prostoru koji zadovoljava sve muzejske standarde.

Zatim, izvještavamo o događajima iz programa Hrvatskoga muzejskog društva. Nagrada HMD-a za životno djelo „Pavao Ritter Vitezović“ dodijeljena je uglednim muzealcima Anti Rendiću Miočeviću i Anici Kisić, a godišnja nagrada HMD-a za 2008. pripala je Muzejima Hrvatskog zagorja za projekt *Craftattract – tradicijski obrti – nove atrakcije za kulturni turizam*. Izvještavamo i o skupovima i susretima, kao i manifestacijama poput *Noći muzeja*, Prvog susreta sekcije restauratora i preparatora HMD-a, I. kongresa muzealaca Hrvatske.

Časopis je dobio novi vizualni identitet; novi logotip i grafičko oblikovanje dolaze kao osvježene, a uveden je i kolor, što je za prezentaciju muzejske građe poželjno.

After the editor-in-chief Nada Vrkljan Križić completed her time in the editor's chair, and under whose guidance

The News of Museum Workers and Conservators was positioned as a recognisable and articulate magazine both in style and content, the new editorial board will strive to retain the basic editorial concept and the structure of its contents. The magazine will continue to be the organ of museum workers and conservators and will publish "news" on current issues of the profession. It will consider the common problems that museum workers encounter in their work and inform the public of the work, activities and achievements of different museums through reviews and critical evaluations.

The new issue of *The News of Museum Workers and Conservators* is devoted to **archaeological museums**, and attempts to faithfully reflect the current situation in the profession and address the

A Word from the Editorial

specific renaissance of archaeological museums and their increasing attractiveness.

The world bears witness to a construction boom of new museum institutions in general and of archaeological museums in particular. Let us just mention the beautifully executed new archaeological museums in Spain, such as the Museo Arqueológico de Alicante, which won the *European Museum of the Year Award (EMYA)*, and the Museo Roman Ojasso de Irun, the 2009 EMYA nominee, as well as the Museo Municipal de Cartagena and the project entitled La Ruta de Caesar Augusta, which unifies as many as four museums in Zaragoza and which we explore in this issue. The opening of the New Acropolis Museum in Athens was without doubt the most important event in the museum profession in 2009. The current issue presents this modern, fascinating building which is so artfully merged into the environment and which corresponds successfully with the nearby Acropolis. We also bring you an article on the reopened Neues Museum on the Museum Island in Berlin with its famous exhibit – the bust of the Egyptian Queen Nefertiti.

The upsurge in the construction of new museums so characteristic of the world has not bypassed Croatia, either. It is admirable that despite the difficult financial situation, recession and crisis, a number of new museums have recently opened here.

New archaeological museums have been established over a relatively short period of time. Their establishment has taken different forms: museums have either been opened in new buildings constructed for this purpose or old buildings have been adapted or expanded, or permanent displays have been renovated and extended within the existing buildings.

This issue presents the newly founded Museum of Antique Glass in Zadar, the only one of this kind in the world, situated in a city renowned for rich finds of antique glass. The recently established Archaeological Museum in Osijek, the only museum specialising in archaeology in Slavonia and Baranja, is dedicated to presenting the comprehensive archaeological heritage of this area. We cannot fail to mention the Archaeological Museum in Naron, a museum *in situ*, erected in the local-

ity itself, whose uniqueness calls for its renewed presentation. The Museum was nominated for the 2009 EMYA, the European Museum of the Year Award, and, in fact, reached the shortlist.

We also present new emerging projects. A competition was announced for the design of the Apoxiomen Museum in Mali Lošinj, which attracted three teams. We bring all three competition designs related to the adaptation of the building and the exhibition of Apoxiomen, together with the material found next to it.

Croatian archaeology is so rich in new projects that we were simply not able to include them all in one issue. For the next issue of *The News*, I would like to announce articles on three exceptional projects that, although they belong thematically to this issue, deserve more space. This is the world-renowned locality of *Vučedol*, whose outstanding value will receive its full cultural recognition with the construction of one of the most up-to-date archaeological museums *in situ* in this part of Europe. The construction of the project *Vučedol – Archaeological Tourist Park* is underway. I would also like to announce an article dealing with the recently opened Museum of the Town of Ilok as part of a renovated monument complex, which forms part of the project *Research, Restoration and Revitalisation of the Cultural Heritage of Ilok-Vukovar-Vučedol*. We have also witnessed the opening of the new *Museum of Krapina Neanderthals* in Krapina, situated in the close vicinity of the renowned Gorjanović-Kramberger site. The next issue will feature an extensive presentation of this immensely interesting palaeontological – architectural – museographic project.

After these announcements for the next issue, let us return to the present edition and to the currently covered archaeological museums. The new permanent display of the Ancient collection has opened in the Archaeological Museum in Zagreb (the mother institution for archaeology in Croatia) as an introduction to the new planned display of the entire museum. However, in respect of the size of the museum holdings and their importance, the Museum is faced with the growing problem of lack of space.

There is also a text on the oldest museum institution in Croatia, the Archaeological Museum in

Split, where, in recognition of Father Frane Bulić, the great man of Croatian archaeology and the Museum's long-time director, the monuments in the lapidarium are left as he arranged them, in the same way that his Memorial room in Tusculum in Solin has been left unchanged.

This issue also brings a text on the concept design of the new permanent display of the Museum of Croatian Archaeological Monuments in Split; the MCAM has been without a permanent display since 1991, when the exhibits were removed due to war danger. The Museum will soon launch a new display.

We also address the difficult conditions experienced by some museums, such as the constant moving and lack of permanent home for the Archaeological Museum in Dubrovnik. Every five to ten years the rich Museum holdings are moved in their entirety from place to place within the city walls. The constant movement into unsuitable and neglected city locations damages the material and wears out the curators. The text is an appeal to the profession, an appeal to secure new housing for the Museum.

We are a country with a rich tradition of archaeological museums that keep and exhibit outstanding collections. These are places of scientific and specialist work, and places of well-developed publishing activity. We can say that archaeological museums (both the newly built and the old which have renovated their displays) are turning towards a more modern presentation of the archaeological heritage. The concept of so-called encyclopaedia museums, in which display cases are overcrowded with artefacts, is gradually being abandoned. The museums are reducing the number of exhibited artefacts and are beginning to place them in the context of their culture and civilisation. Such a presentation of exhibits is greatly enhanced by modern audiovisual media, setups, didactic tools, scenography and light installations, all for the purpose of reviving the civilisation and cultural context from which the exhibited items originate. Scientific idiom is being transformed into a simpler language that is more easily understood. In this way, the museums are succeeding in presenting the cultural heritage to visitors in an authentic, interesting and attractive manner.

Museums are becoming increasingly interesting – not only from the museographic but also from the architectural viewpoint. New, modern buildings or modern interpolations within historical buildings are a challenge for architects, whose inventive solutions greatly contribute to their attractiveness. Architects such as Goran Rako, Branko Siladin or Željko Kovačić have become household names that convey particular sensitivity towards archaeological material.

Although every issue of *The News* is theme-oriented, we cannot but mention a contribution on the opening of a permanent display in the newly renovated building of the Art Gallery in Split. Almost 400 exceptionally valuable works of art are for the first time exhibited in a space that meets all museum standards.

Next, we report on the events from the programme of the Croatian Museum Association. The "Pavao Ritter Vitezović" CMA Life Achievement Award was conferred on the renowned museum workers Ante Rendić-Miočević and Anica Kisić, and the 2008 CMA Annual Award went to the Museums of Hrvatsko zagorje for the project *Craftattract – Traditional Crafts: New Attractions for Cultural Tourism*. We also report on different symposia and meetings, as well as events such as *Museum Night*, The First Meeting of the CMA Restoration and Preparation Section, The First Congress of Museum Workers of Croatia, and others.

The journal has been given a new visual identity. We hope that the refreshing new logotype and graphic design, as well as colour, will add to the attractive presentation of the museum material.

Muzej antičkog stakla u Zadru: od strukovnih dvojbi do suvremeno uređene i posjećene muzejske ustanove

Gledajući unatrag vlastite publicirane osvrte na muzejsku djelatnost u Hrvatskoj mogu reći kako je većina od njih nastala poradi nagnuća i zauzimanja za male a dobro razrađene projekte, no nešto je njih napisano i zahvaljujući zamolbama urednika. Upravo tako rodio se za naše *Vijesti* i ovaj prikaz novootvorenog Muzeja

antičkog stakla u Zadru, iako mi se činilo kako sam kao recenzent njegove koncepcije i kao član Hrvatskoga muzejskog vijeća koje je pratilo od početka nastanak i razvoj premalo objektivna za pravi kritički pristup. Napokon je u korist pisanja presudila moja česta nazočnost u gradu na poluotoku, a za njegovu istovremenu subjektivnost i objektivnost preuzela sam i ljudsku i profesionalnu odgovornost.

Priznajem, prvi su moji stavovi o MAS-u bili razmjerno negativni, jer su nastali isključivo na temelju slutnje strukovnih problema pri njegovu osnivanju. Jednako tako moje nepovjerenje i podzrivost pojačalo je i s njim povezano iskustvo prvih dekreta u muzejskoj zajednici. Pri tome mislim na akt o osnutku, a čiji sam nacrt dobila na stol na jednoj od sjednica prošlog sastava Hrvatskoga muzejskog vijeća 2006. godine, a da same muzealce gotovo nitko nije ništa pitao. Poslije toga sve ostalo je bila formalnost. Što se strukovnih problema tiče, vidjela sam ih u samoj filozofiji nastanka, odnosno u izlučivanju jedne vrste predmeta (kriterij: materijal) iz jednog i više muzeja, a da bi se stvorio potpuno novi. Stjecajem okolnosti relativno sam dobro bila upoznata sa sličnim načinom postanka Musée de Quai Branly ili Muzeja četiriju kontinenata, kako ga sama nazivam, u Parizu. Naime, ova muzejska atrakcija čuva i prezentira baštinu izvornog stanovništva Oceanije, Australije, Amerike i Afrike i u njemu Francuzi pokušavaju reprezentirati svoju multikulturalnost (nažalost ne i interkulturalnost), no poradi političkog osnutka i povlačenja muzejske građe iz nekih drugih gradskih muzeja, ponajviše iz Muzeja čovjeka, središnje francuske kulturne vlasti još su uvijek u svojevršnim prijemima s pojedinim ustanovama, a među njima čak i s muzejskim divom Louvreom. Nešto od toga prati i MAS. Primje-

rice, razdvajanje od Arheološkog muzeja u istom gradu, a čije argumente za oprezom i potrebom čuvanja grobnih cjelina, a jednako tako i za korištenjem pojedinih staklenih predmeta kontekstualno unutar svog budućeg postava antike potpuno razumijem. No, MAS-ov argumentiran razlog postojanja, logično muzejsko poslanje i djelovanje te puna podrška lokalne zajednice koju ima bitno ga razlikuju od pariškog primjera i odriču mu epitet političke institucije i isključivo turističke atrakcije.

Prvo uvjeravanje o potonjem dobila sam pri iščitavanju opsežne Koncepcije muzeja koju je potpisao njegov pravi otac i zagovaratelj, a danas njegov ravnatelj dr. sc. Ivo Fadić, arheolog i kustos koji je godinama djelovao u Arheološkom muzeju u Zadru i sudjelovao u brojnim istraživanjima terena u gradu i bližoj i daljoj okolici. Njegova vezanost uz staklenu vrstu građe gotovo da traje koliko i profesija arheologa i muzealca, no osobito su joj pripomogla terenska istraživanja i njihovi rezultati u gradu Zadru. Brojnošću se svakako ističe lokalitet na prostoru Trgovačkog centra gdje je točno prije dva desetljeća i još jedanput ponovljeno 2005. pronađeno preko dvije tisuće različitih posuda od stakla. Pridružimo li njima nalaze iz Vrta Relja, pa i one izašle na svjetlo dana pri izradi gradskog kolektora u Zrinsko-Frankopanskoj ulici, jednako tako i „stakleni“ fundus matičnog Arheološkog muzeja, ali i bolni negativni dio, odnosno nekoliko stotina primjeraka otuđenih i odnesenih za vrijeme Drugoga svjetskog rata iz Muzeja sv. Donata u Italiju i danas izloženih u Muzeju stakla u Muranu, dobivamo prebogatu jezgru za uspostavu nove muzejske ustanove kojoj bi, priznajem, rijetko tko odolilo.

Osim toga, kao olakotnu okolnost za osnutak izdvajanjem po materijalu jednog razdoblja moram uzeti u obzir i argumente arheologa – doba antike kao ono koje je izrazito obilježeno staklom i naziva se i staklenim dobom te nazočnost specifičnih oblika posuda i velika koncentracija i sličnost pojedinih, a što sve govori o vlastitoj proizvodnji na području nekadašnje Liburnije. Tu su i argumenti muzealaca: sposobnost staklenih predmeta toga vremena da govore i o kulturi življenja i o načinu pokapanja, začudnost materijala i njegova preznimljiva tehnologija izrade, kao i različite tehnike ukrašavanja posuda tijekom antike, ali i svih ostalih kulturno-povijesnih razdoblja itd. Doista nije čudo

da jedan muzealac ostane zaluden za čitav svoj radni i životni vijek! A upravo mi se takvim čini Ivo Fadić koji je doslovno živio i živi uz svoje staklene ljepote i novi muzej, a čiji je osnutak te preuređenje kuće Cosmacendi i priprema i oblikovanje stalnog postava išlo ponajviše preko njegovih leđa.

Inače, primjerno obnovljena i prenamijenjena devetnaestostoljetna historicistička palača Cosmacendi na bastionu Moro, ulog samog grada Zadra u ovoj investiciji, plod je djelovanja čitavog niza stručnjaka – glavnog konzervatora Miljenka Domijana, arhitekta Branka Silađina, stručnjaka za konsolidaciju konstrukcije Davora Uglešića itd. Najupitnijim osobno držim vanjski izgled suvremene dogradnje, a koja je s pravom nalegla na sjevernu fasadu, jer je ova bila posvema neartikulirana i bez arhitektonskih vrijednosti i trebalo ju je prekriti. Funkcionalno gledajući, dogradnja je bila nužna i to kako bi se uspostavio prirodan kružni ophod

po stalnom postavu. No, iako sam pobornik svrshodne muzejske arhitekture, pa i u slučaju kad joj vanjšina nema vidljiv karakter jakog znaka u urbanom ili inom okolišnom tkivu, držim da je arhitektova suzdržanost ovdje bila prevelika, pa i nepotrebna. Tako jednostavan čisti volumen čitam kao svojevrsni *homage* arhitekturi 70-ih godina 20. st. na poluotoku i koji svojim položajem podvlači liniju bedema, a bojom mutne zelene staklene paste (opaska: niti znalci ga ne spajaju od prve s njom) odgovora na grupe crnika na njemu. No, ne upućuje ili teško upućuje na karakter građe odn. na svoj predmetni sadržaj. A mislim kako je to mogao i kako bi Zadrani, koji su tako dobro prihvatili svoje suvremene identitete – morske orgulje i *Pozdrav suncu* – bili prihvatili i življi i provokativniji stakleni znak na bedemu.

Što se tiče lokacije Muzeja, nije mogla biti bolja – u centru grada i nadohvat svakome: i turistima

~ Muzej antičkog stakla – zgrada: Palača Cosmacendi, građena 1877., a danas odlično preuređena za muzejske potrebe; foto: Žarka Vujić

i Zadranima. Prema osobnom zapažanju, Muzej je doista u dva mjeseca postao vidljiv u medijima i u gradu. Plakati s informacijama o radnom vremenu postali su prepoznatljivi i raspoređeni su strateški, pa i u unutrašnjosti prostora kroz koje prolaze potencijalni posjetitelji, primjerice poput hotela, fakulteta i sl. No, kad se posjetitelj uspe na bedem i uđe bočno u zgradu koja gotovo poziva svojom svježom dovršenošću, ostaje bez daljnje intelektualne i fizičke orijentacije koju treba hitno osigurati. Iako je u prizemlju predviđen multimedijalni prikaz s tlocrtom posjetiteljima dostupnih prostora Muzeja, nema ga. Jednako tako nema niti deplijana, svakako barem dvojezičnog, s tlocrtom i tematskim cjelinama stalnog postava. Kako posjetitelji danas gotovo imaju pravo na orijentaciju i na stvaranje predodžbe što ih očekuje unutar zgrade nekog muzeja, vrijeme iščekivanja realizacije ovih nužnih pomagala moglo se prebroditi običnim fotokopijama u boji na formatu A4.

Jednako tako niti dizajner nije razmišljao o nužnom oblikovanju/dizajniranju znakova za orijentaciju. A brzo bi intelektualno snalaženje osigurali i natpisi spomenutih tematskih cjelina nad vratima, a još jednostavnije samo strukturiranje tematskih legendi u svakoj dvorani, odnosno isticanje naslova unutar njih. Ovako posjetitelji doista ovise o svojoj spremnosti za avanturu kroz muzej, osobito kroz muzej koji je kao MAS uspostavljen na izrazito klasičnom muzejskom okruženju i namještaju – na predmetima raspoređenim u relativno masivnim vitrinama s minimalnim interpretivnim zahvatima i dodacima.

Dakle, posjetitelj mora potražiti usmenu pomoć kako bi krenuo prema stalnom postavu i (sa) znao da se njegov jedan dio nalazi u prizemlju, a najveći ipak na I. katu. No, skrene li prema muzejskom cafféu s prelijepim pogledom, neće isto tako požaliti. Doći će prije svega u dodir s vanjskim okolišem, možda i popiti kavu i osjetiti malo prisniju atmosferu. Naime, novouređena unutrašnjost palače Cosmacendi primjer je funkcionalnog, no istovremeno i na svoj način sterilnog prostora. Nismo bez razloga toliko puta upozoravani u inozemnoj literaturi kako u bijelu boju zidova u izložbenim prostorima treba ubaciti i malo crne kako bi se dobila svijetlosiva i tako pozadina i čitav okoliš bili razmjerno neutralni. Sad se najbolje vidi, uostalom kao i u unutrašnjosti novog Muzeja suvremene umjetnosti u Zagrebu (osobito u radnim prostorima), koliko je čista bijela boja pomalo agresivna i odvlači pogled od sagledavanja izloženog predmetnog svijeta. U MAS-u su to ipak naknadno uočili i srećom povjerili izradu tematskih zidnih fresaka u stubišnoj vertikali poznatom zagrebačkom umjetni-

Ljepote koje su zahtijevale »
još jače isticanje: detalj
vitrine u prostoriji s
izloženim raritetnim
predmetima;
foto: Žarka Vujić
Osnovni elementi »
postava: predmeti
u vitrini s rijetkom
kontekstualizacijom
(Tema: Staklo u medicini
i kozmetici), ilustracije i
citati umetnuti u zid

ku mlađe generacije Tomislavu Buntaku, no mnogo je od naglašenog sterilnog duha ipak ostalo.

Nakon susreta s nešto življim središnjim komunikacijskim prostorom kojim dominira imponantno kameno stubište (za osobe s invaliditetom tu se nalazi lift), posjetitelj napokon ulazi u prvu izložbenu dvoranu gdje se upoznaje s prvom tematskom cjelinom posvećenom izumu stakla i staklarstva, kao i tehnikama ukrašavanja njegovih proizvoda. Prostor je nevelik, a tema krajnje edukativna i stoga je i odabir izložaka pažljiv i u funkciji toga, uključujući i prezanimljiv nalaz antičke staklene sirovine iz ostataka brodoloma kod Mljeta zajedno s tematskom legendom i pripadajućim citatom iz *Povijesti prirode* Plinija Starijeg. Niti posjetitelj niti znalac muzeolog još uvijek u ovom prvom prostoru ne znaju kako im je na uvid odmah dan cijeli repertoar izložbenih elemenata postava, no uskoro će se uvjeriti u to da su fiksne nestrukturirane tematske legende, rasvijetljeni citati te originalni predmeti s pripadajućim legendama smješteni u bijele vitrine obložene relativno teškim staklom, uz računalne

zaslone s komparativnim slikovnim materijalom iz ostalih domaćih arheoloških muzeja, upravo ona uporišta na kojima je razvijena varijacija svih tema stalnog postava. Donosim ih redosljedno posložene: Staklarske radionice i njihovi žigovi te trgovina i trgovački putovi; Kozmetika i medicina; Staklo u kućanstvu; Minijature; Rariteti i unikati. Svakako je riječ o pozitivnom tematskom okupljanju za koje je odgovoran autor koncepcije, ali i niz matičnih stručnjaka koji su mu pomogli savjetima. No, jednolično, pače pomalo i neinventivno stišano prezentiranje građe pripada odgovornosti glavnog arhitekta koji nije bio dorastao zadatku na toj mikro-razini¹.

Antički predmeti od stakla, izuzmemo li staklene urne i poneki od kućanskih predmeta, imaju malo mjerilo i nikako se tom mjerilu i konačnom optimalnom dojmu u posjetitelja nije smjelo ići sa smještanjem u teško staklo unutar bijelih zidnih ku-

^{1/} Ne mislimo ovdje na udio poznate dizajnerice izložaba Nikoline Jelavić-Mitrović, a kojoj se ovdje, nažalost, zadatak bio sveo na „aranžiranje“ predmeta u vitrinama.

tija. U njima su predmeti doslovce pojedeni. Dobro se to vidi u maloj sobi sa staklenim nakitom, pa čak i kod prezentiranja posudica od stakla u kozmetici, kontekstualno okruženih i stvarnim očuvanim uporabnim predmetima. U dobrom dijelu tih primjera moralo se promisliti o dodatnom isticanju, bilo povećanom snimkom, pa i posebnog detalja (žiga, ukrasa, oblika), bilo uporabom boje pozadine, osobito kontrastnih parova i sličnim. Jednako tako bilo je moguće upotrijebiti druge sofisticiranije muzeografske tehnologije. Već sam kao recenzent predložila uporabu simulacije odnosno scenske prezentacije predragocjene malene uljanice s prikazom staklarske radionice. Danas je niti ne zapažamo u

Snaga jakih sila i većih predmeta u ritualima sahranjivanja;
foto: Žarka Vujić

prvoj izložbenoj dvorani, jer je originalan predmet premalen da bi sam pričao priču. Jednostavno ga se moralo transponirati u neki drugi medij. A bila je to prilika i za svojevrsnu personalizaciju (na uljanici se nalazi ime majstora – Athenio) i osvještavanje kako je proizvodnja stakla nezamisliva bez čovjeka koji je trošio svoju energiju na puhanje stakla i oblikovanje najčudesnijih izrađevina. No, i ovdje se išlo jednostavnijim i bržim putem. Jer, dobro je poznato kako je izložiti građu ostavljajući njoj samoj da govori mnogo jednostavnije negoli suvislo ispričati priču.

Jedinom iznimkom, a koja pokazuje potrebitost nazočnosti i drugačijeg pristupa, smatram

najveću izložbenu prostoriju, omogućenu dogradnjom i posvećenu izuzetno zanimljivoj temi o staklarskim proizvodima u službi sahranjivanja. Inače, s njom se, da je to dopustila organizacija prostora, moglo i započeti postav i tako odmah pokazati kako su većinu izloženih ljepota iznjedrila arheološka istraživanja grobova i kako je to općenito paradoks arheoloških muzeja. Ta u njima o životu najčešće svjedoče predmeti očuvani zahvaljujući ritualima nakon smrti! Dakle, u ovoj tematskoj prostoriji vidljivo je kolika je kontekstualna, ali i dizajnerska snaga velikih fotografija u boji, a na kojima je prezentiran terenski rad i sam grobljanski lokalitet u Vrtu Relja. Tome valja pridodati i rekonstrukcije nekih tipova ukopa iz vremena antike, posloženih u niskoj uzdužnoj vitrini ispod zida presvučenog fotografijom.

U funkciji kontekstualizacije su i dva liburnska nadgrobna spomenika razmještena u prostoru te šest malih nadgrobničkih titulusa izloženih na zidu poput reljefa. Nažalost, u tom dijelu nedostaju interpretativne tekstualne informacije za prosječne posjetitelje, no konačan je dojam, a kojem pripomaže i velika dimenzija staklenih urni, da se nalazimo u najdomljivijem dijelu Muzeja. Takva je već i po svojoj naravi i multimedijalna dvorana u prizemlju, a u kojoj je trenutno moguće pogledati film o proizvodnji stakla u rekonstruiranoj antičkoj staklarskoj peći. Pridružiti će joj se i radionica za izradu muzejskih suvenira, odnosno učionica za praktičnu obuku u puhanju stakla u II. katu Muzeja i to u onom trenutku kad taj demonstracijski prostor zaživi i za redovite posjetitelje. Šteta da se na isti način – prezentno kroz staklene stijene – nije ponudio uvid i u restauratorsku radionicu, a u kojoj se doista događaju prava mala čuda i to svaki put kad vješti restaurator za staklo i arheolog Šime Perović spoji neku staklenu krhotinu i uveže je u tijelo posude. Jednako tako predlagala sam kao recenzent povezivanje istraživačkih prostora – dobro opremljenog studijskog depoa i specijalizirane knjižnice – u duhu poslanja Muzeja kao centra za istraživanje i prezentiranje antičkog stakla u Hrvatskoj. No, za to je, očividno, bilo prekasno.

Zaključno i kratko, što se tiče obavljanja muzeoloških funkcija zaštite i istraživanja imamo gotovo savršen muzej, dok ćemo na nesavršenostima postava morati tijekom vremena poraditi. Što se pak

tiče posjetitelja, posebice turista, i ovakav je Muzej antičkog stakla prava velika (staklena) perla u kulturnoj ponudi grada!

The concept of the museum was developed and signed by its true father and advocate Ivo Fadić, PhD, its present director. Dr Fadić has for years worked as an archaeologist and curator in the Archaeological Museum in Zadar and has participated in numerous field research activities both in the town and in its closer or farther surroundings. He has been keenly interested in glass material almost since the beginning of his professional career of an archaeologist and museum worker. His interest has been further enhanced by field research and its results achieved in the City of Zadar. The locality in the Shopping Mall area is particularly rich in numerous artefacts that include more than two thousand different glassware pieces. This site, together with the wealth of "glassware" holdings kept in the parent Archaeological Museum, but also the painful, negative past, when several hundred exhibits were stolen from St Donat Museum and removed to Italy during the Second World War, where they are currently on display in the Murano Glass Museum, constitute an exceptionally rich nucleus for a new museum institution. There are very few who could resist the idea of a new museum.

The successfully renovated and redesigned nineteenth-century historical Palace of Cosmacendi on the Moro Bastion is the result of joint labour of a number of experts – Miljenko Domijan, chief conservator, Branko Siladin, architect, Davor Uglešić, construction consolidation specialist, and many others. As for the Museum's location, it could not be better – in the town centre, easily accessible to both the inhabitants of Zadar and the tourists.

This museum is almost ideal in terms of its museological function of protection and research. Any possible imperfections in the display will be dealt with as they arise. For visitors and tourists, the newly opened Museum of Antique Glass is one more (glass) pearl in the rich cultural offer of the City!

Museum of Antique Glass in Zadar: from Professional Doubts to an Attractive, State-of-the-art Museum Institution

Arheološki muzej Naron

Arheološki muzej Naron nastao je na ostacima antičke Narone u mjestu Vid pokraj Metkovića. Ovo je jedinstveno

muzejsko rješenje kod nas i jedno od rijetkih u Europi. „In situ“ je predstavljen rimski hram s arheološkim ostacima iz Narone. U nešto više od dvije godine njegova djelovanja Muzej su posjetili gosti iz cijeloga svijeta, a opravdanost ovakve muzejske koncepcije vidi se u broju posjetitelja i njihovim reakcijama na viđeno. U ljetnim mjesecima muzej je poprište raznih kulturnih događaja u sklopu manifestacije „Naronitansko kulturno ljeto“ koja se održava na prostorima muzeja. Pored muzeja u Vidu se nalaze i ostali arheološki lokaliteti koji su dostupni posjetiteljima. Planovi za budućnost muzeja su nastavak arheoloških istraživanja Narone i prezentacija još nekih zanimljivih arheoloških lokaliteta javnosti.

Arheološki muzej Naron jedan je od najmlađih muzeja u Hrvatskoj. Otvoren je 18. svibnja 2007. godine. Muzej je od samih početaka, od ideje da se na ovome mjestu izgradi bio veoma zahtjevan projekt i kao takav stavljao je struku pred mnoge izazove. Za sada je to jedini muzej izgrađen na samome arheološkome lokalitetu, i jedan je od nekolicine takvih u Europi. Poznati su mi primjeri u Španjolskoj gdje su u posljednjih nekoliko godina izgrađena takva dva slična muzeja.

Nakon raspisivanja natječaja za projekt muzeja u Vidu, pristiglo je 38 rješenja među kojima je pobijedio projekt arhitekta Gorana Rake. Ovaj projekt je i nagrađen 2007. godine, nagradom „Vladimir Nazor“. Muzej je projektiran iznad ostataka rimskog augusteuma i ostataka rimske i grčke arhitekture Narone. Ovakva izvedba bi se najkraće mogla opisati kao „kuća u kući“, odnosno antički hram uokviren u jednu modernu muzejsku zgradu. Sama izgradnja muzeja trajala je nešto više od dvije i pol godine, i predstavljala je veliki izazov, kako za arhitekta koji je zgradu projektirao tako i za izvođače radova.

Cjelokupni lokalitet na koji je trebala doći muzejska zgrada je arheološki lokalitet koji je isprepleten ostacima antičke arhitekture i mozaika. Tvrtka MGA iz Metkovića dobila je posao gradnje Muzeja kakav još nije kod nas građen. Prije svega trebalo je kompletan lokalitet zaštititi drvenom građom, kako ne bi došlo do eventualnih oštećenja spomeničke baštine tijekom gradnje. Nakon dovršenja grubih betonskih radova i uklanjanja drvene oplata s antičke arhitekture, pokazalo se da niti jedan dio nije oštećen, te se moglo pristupiti konzervaciji i pripremi budućeg postava. Za ovu izvedbu, tvrtka MGA je nagrađena građevinskom nagradom Cemex u kategoriji javne i poslovne građevine.

Nakon otvorenja muzeja i prvih nekoliko mjeseci djelovanja Arheološki muzej Naron nagrađen

Arheološki muzej Naron, ›
 Vid kod Metkovića. Dio stalnog postava ›
 Dio stalnog postava ›
 Augusteum – centralno ››
 mjesto muzeja ››
 foto: Arhiva Arheološkog muzeja Narona

je nagradom Hrvatske turističke Zajednice, „Plavi cvijet“ – za poseban doprinos obogaćenju kulturno-turističke ponude Hrvatske.

Godine 2009. Arheološki muzej Narona bio je nominiran i za nagradu *Europski muzej godine*, EMYA. U ovom izboru sudjelovali smo u samoj završnici koja se ove godine odvijala u Bursi, u Turskoj. Bilo je izuzetno zadovoljstvo biti nominiran za jednu tako prestižnu europsku muzejsku nagradu.

Paralelno s provedbom i realizacijom čitavoga projekta u samome Vidu, intenzivno se radilo i na realizaciji budućega stalnoga postava Muzeja. Ovaj zahtjevan posao odradili su kolege iz Arheološkog muzeja u Splitu, budući da je Narona kao arheološko nalazište pripadala u nadležnost splitskoga muzeja. Mnogobrojna građa nalazila se tada u splitskom Muzeju, kako iz starijih, tako i iz novijih arheoloških istraživanja koja su prethodila gradnji Muzeja u Vidu. Nakon otkrića antičkog hrama i monumentalnih skulptura, sva pronađena arheološka građa obrađena je u Splitu i inventarizirana kako bi se mogla objaviti i uvrstiti u budući stalni postav. Također, velik dio građe je i restauriran u splitskom Muzeju, ovdje poglavito mislim na monumentalne mramorne skulpture koje su pronađene u augusteumu, a nakon restauracije dobile su opet svoj prvotni sjaj.

Druga skupina skulptura koja je trebala biti restaurirana i očišćena (njih šest), restaurirana je dok se muzej gradio, a tri su dovršene u prvoj godini kada je muzej otvoren. Ovaj dio posla obavili su stručnjaci Hrvatskog restauratorskog zavoda iz Splita i Zagreba. Na kraju čitavog procesa restauracije i konzervacije skulptura iz Narone, možda i simbolično, centralna skulptura cara Augusta dobila je novu konstrukciju koja ju podupire. Na taj način sve su skulpture zauzele svoje mjesto na tribini hrama gdje su prvotno i bile postavljene, a složeni posao restauracije je završen.

Nakon dovršenja grubih građevinskih radova i uklanjanja masivne skele iz unutrašnjosti nove zgrade muzeja, bilo je potrebno izvršiti restauraciju i konzervaciju ostataka antičkih zidova i ostataka hrama. Također izuzetno zahtjevan posao bio je vratiti na svoje izvorno mjesto mozaik koji se nalazi na donjoj terasi muzeja kao i centralni dio mozaika unutar celle hrama. Mozaici su bili na restauraciji dok je trajala gradnja zgrade. U skladu s pravilima struke, oba mozaika su vraćena na svoja mjesta i dodatno su učvršćeni.

Rekonstruirana je i tribina hrama zajedno s vanjskim zidovima i popločenje ispred hrama koje je bilo tijekom stoljeća odneseno i upotrijebljeno za sekundarnu gradnju, vjerojatno u srednjem vijeku. Završetkom ovih radova skulpture su mogle

biti postavljene natrag na tribinu hrama. Veći dio skulptura nalazio se tada u Gliptoteci u Zagrebu. Sam čin povratka naronitanskih skulptura u Vid bio je značajan za mještane Vida i za sve ljude koji su sudjelovali u ovom zahtjevnom projektu. Uz prisutnost predstavnika velikog broja medija kao i mještana, kipovi su se vratili kući u Vid, nakon što su nekoliko godina proveli na restauraciji i izložbama diljem Europe (Split, Oxford, Vatikan, Barcelona, Zagreb). Idućih nekoliko tjedana trajao je proces postavljanja ovih monumentalnih skulptura na tribinu. U isto vrijeme postavljene su i vitrine i ostali dio interijera muzeja, tako da su ostvareni uvjeti za postavljanje stalnog postava. Likovni dio stalnoga postava osmislio je arhitekt Mario Beusan.

Nakon dovršetka svih faza gradnje muzeja, odlučeno je da se Muzej otvori 18. svibnja 2007., na Svjetski dan muzeja. Uz nazočnost premijera, ministra i mnogih drugih uvaženih gostiju, upriličena je svečanost otvaranja na kojoj se okupilo oko 2.000 ljudi, mještana Vida i njihovih gostiju iz cijele Hrvatske i susjedne Hercegovine.

Ulaskom u Arheološki muzej Naronu posjetitelj dolazi na recepciju gdje se može informirati o značaju Narone i o njezinoj povijesti. Također je ovdje suvenirnica u kojoj se pored raznih suvenirna može kupiti i stručna literatura o Naroni. Nakon upoznavanja sa zemljovidima i legendama i kratke video prezentacije posjetitelj se penje stepenicama do ostataka augusteuma koji je ujedno i centralni

dio postava. U samome *nartexu* hrama nalaze se vitrine s bogatim materijalom koji je pronađen prilikom istraživanja augusteuma. Materijal je raznovrstan, od fine i grube keramike, bogato ukrašenoga stakla, metala i novca do ostataka mramornih skulptura. U ovim vitrinama starost materijala kreće se od I. st. pr. Kr. pa sve do austrijskog novca Franje Josipa I. Na zidovima se nalaze likovni prilozni rekonstrukcije hrama, kao i fotografije prije i nakon istraživanja. Posjetitelj se dalje penje na drugu etažu gdje se nalazi materijal iz javnog života Narone. Ovaj materijal pronađen je u arheološkim istraživanjima koja su se odvijala od početka 20. stoljeća. Uglavnom se radilo o zaštitnim istraživanjima tijekom kojih je pronađen bogati materijal. Ovaj dio postava podijeljen je na nekoliko segmenata javnoga života, kao što su obrti, vojska, kult, božanstva, nekropole i bedemi. Također su prikazani lokaliteti Erešove bare, „bazilika na trasi vodovoda“ i crkva sv. Vida. Jedan manji dio postava obilježava rani srednji vijek, odnosno gotska nekropola „Gornje njive“ koja se nalazila na području današnje zgrade Muzeja. Nakon obilaska ovoga dijela postava, posjetitelj izlazi van na gornju terasu gdje se nalazi lapidarij s kamenim spomenicima. To su uglavnom arhitektonski spomenici, ostaci hrama, nadgrobnne *stelle*, sarkofag i ostaci stupova. Sa ove terase spušta se vanjskim stepeništem i dolazi se na donju terasu gdje je ostakljen i izložen rimski mozaik koji je pripadao rimskoj *taberni* na forumu.

Muzej je zamišljen kao jedan vid arheološkog parka. Pored augusteuma i arheoloških nalaza koji su izloženi u muzeju, posjetitelj može obići i samo mjesto Vid, koje je svojevrsan muzej na otvorenom. Ovdje se nalaze arheološki lokaliteti o kojima skrbi muzej. Crkvice sv. Vida s krstionicom i ostacima crkve iz 5. st., bedemi Narone, Erešova kula u koju su uzidani razni epigrafski spomenici i dijelovi skulptura iz Narone, Erešove bare s ostacima rimske *villae* i ranokršćanske crkve iz 6. st., te stari dio Vida s kamenim kućama u koje su uzidane rimske spolije.

Nakon svečanog otvorenja u prvoj godini djelovanja muzej je posjetilo više od 12.000 posjetitelja iz cijeloga svijeta. Odmah po otvorenju, ostvarena je uspješna suradnja s turističkim agencijama s područja grada Dubrovnika, grada Makarske i Splitske županije, tako da je u ljetnim mjesecima

Arheološki muzej
Naronu – zgrada, projekt
Gorana Rake

posjećenost muzeja konstantna. U nešto više od dvije godine posjetilo nas je oko 35.000 posjetitelja. Uglavnom su to studentske i školske ekskurzije s područja Hrvatske, obiteljski posjeti i organizirani posjeti od strane turističkih agencija. Budući da smo muzej sa svojim specifičnim položajem, uz državnu granicu, u malome mjestu, izvan svih magistralnih putova, moramo stalno raditi na svojoj prezentaciji i marketingu. Nažalost, osim samoga mjesta Vid koje se u skladu sa svojim mogućnostima razvija u pravcu kulturnog turizma, pomoć lokalne zajednice je izostala.

U ljetnim mjesecima na terasama muzeja i u našem izložbenom prostoru odvija se manifestacija koju smo nazvali *Naronitansko kulturno ljeto*. Pored jedinstvenog arhitektonskog i muzeološkog rješenja koje pruža Arheološki muzej Narona, htjeli smo sadržaj dodatno obogatiti raznim kulturnim događajima i manifestacijama. U mjesecu srpnju svake godine održava se *Naronitansko kulturno ljeto* u sklopu kojega se organiziraju slikarske, fotografske i kiparske izložbe, kazališne predstave, predstavljanja knjiga i koncerti adekvatnog sadržaja. Ostvarili smo uspješnu suradnju s mladim likovnim umjetnicima iz Splita i s Likovne akademije iz Širokog Brijega u susjednoj BiH. Ovi događaji su izuzetno posjećeni, osobito kazališne predstave, gdje se na prostoru ispred muzeja zna okupiti i do 1.000 gledatelja. Pored samoga Muzeja, i ostali dijelovi Vida izuzetno su interesantni za slične manifestacije, osobito stara kamena varoš koja je gotovo netaknuta u svom izvornom stanju.

Pravac djelovanja Arheološkog muzeja Narona u skoroj budućnosti svakako bi trebao ići u smjeru novih arheoloških istraživanja. Cijeli Vid leži na arheološkim ostacima antičkog grada, ali isto tako i neretvansko polje koje se prostire sve do mora. Čitav ovaj predio bogat je arheologijom, kako nizina tako i okolna brda gdje su jasno vidljivi ostaci ilirskih gradina i tumula.

Prostor gdje se nalazila stara arheološka zbirka u Vidu koristimo kao depo odnosno muzejsku čuvavnicu. Ovdje planiramo urediti ostatak prostora za restauratorsko-konzervatorsku radionicu, kako bi se građa do koje bi se došlo istraživanjima mogla stručno obraditi. S obzirom na nastalu gospodarstvu situaciju u svijetu i kod nas, za sada je teško naći sredstva da se taj projekt realizira.

Izgradnjom i otvorenjem Arheološkog muzeja Narona učinjen je tek prvi korak prema uspostavi jednog značajnog arheološkog centra koji bi svojim djelovanjem istraživao i baštinio povijest Narone. Pred djelatnicima muzeja još je mnogo posla kako bi ova institucija proširila svoje djelovanje i nastavila s arheološkim istraživanjima Narone.

The Archaeological Museum of Narona was built on the remains of ancient Narona in the village of

Vid near Metković. The solution of the museum is unique in Croatia and rare in Europe. A Roman temple with archaeological remains from Narona is presented "in situ". In summer months the museum is a venue for a variety of cultural events within the "Narona Summer of Culture" festival. Next to the museum in Vid there are other archaeological sites that are open to visitors. Plans for the future of the museum include further archaeological explorations in Narona and the presentation of some other interesting archaeological localities to the public.

The Museum was designed by the architect Goran Rako. In brief, the concept could be described as "a house within a house"; in other words, an ancient temple is enclosed within a modern museum building. The construction of the museum lasted for a little more than two and a half years and presented a great challenge for both the architect who designed the building and the builders who executed the work.

In the year 2009, the Archaeological Museum of Narona was nominated for EMYA, the European Museum of the Year Award. At the ceremony, which was held in Bursa, Turkey, we reached the very finals. It was a great honour to be nominated for such a prestigious European museum award.

The construction and opening of the Archaeological Museum of Narona is only the first step towards the establishment of an important archaeological centre, whose activity will focus on the study of Narona's historical heritage. The Museum staff must still do a large amount of work in order for this institution to broaden its scope of activities and continue with archaeological explorations of Narona.

Archaeological Museum Narona

**Andrea Šimunić
Kristina Careva**

Muzej Apoksiomena u Malome Lošinj

Apoksiomen je prikaz mladog atleta iz antičke Grčke, koji nakon natjecanja ili vježbanja strugaljkom skida sloj prašine i ulja kojim je bilo namazano njegovo tijelo.

Kip ovog brončanog atleta slučajno je na morskom dnu pored otočića Vele Orjule u malološinskom akvatoriju 1996. otkrio belgijski ronilac Rene Wouters. Nakon što je pronalazak kipa prijavljen hrvatskim vlastima, uslijedila je hitna akcija vađenja kipa iz podmorja.

Nakon opsežnih konzervatorsko-restauratorskih radova u Hrvatskom restauratorskom zavodu od 1999. do 2006. godine koji su obuhvatili desalinizaciju, mehaničko uklanjanje inkrustacija nakupljenih tijekom dvije tisuće godina koliko je kip

bio na morskome dnu, obradu površine, istraživanja brončane slitine od koje je kip izrađen, a naposljetku je izrađena i unutrašnja potporna konstrukcija koja je polegnuti kip postavila na noge.

Tijekom restauracije u unutrašnjosti kipa pronađen je organski materijal u obliku koštica masline, trešnje, breskve te gnijezdo glodavca koji danas sačinjavaju sastavni dio izložbe o Apoksiomenu.

Na temelju do sada obavljenih istraživanja podmorja u kojem je kip pronađen, te povijesno-umjetničke studije, ali i podataka dobivenih analizama gnijezda glodavca te koštica može se pretpostaviti da je kip bio teret rimskoga broda s kojeg je zbog nevremena bačen ili je pak pao u more. Kako se ovaj vrijedan teret našao na morskome dnu, ostat će, međutim, tajna mora.

Po završetku restauracije kip je prvi put predstavljen javnosti na izložbi u Arheološkom muzeju u Zagrebu. Uslijedila je izložba u palači Medici-Riccardi u Firenci kao odraz bliske suradnje talijanskih i hrvatskih stručnjaka na restauraciji kipa. S ciljem promocije ovog vrijednog primjerka hrvatske kulturne baštine organizirane su tijekom 2008. godine izložbe u Osijeku, Rijeci i Splitu.

Odlukom Hrvatskog muzejskog vijeća i Hrvatskog vijeća za kulturna dobra od 5. listopada 2007. za trajni smještaj i izlaganje Apoksiomena između kandidiranih gradova Rijeke, Zadra i Malog Lošinja određena je palača Kvarner u Malome Lošinj.

S ciljem dobivanja što kvalitetnijeg rješenja za preinaku palače Kvarner na malološinskoj rivi proveden je Natječaj za izradu idejnog arhitektonskog-urbanističkog rješenja Muzeja za čuvanje i izlaganje kipa Apoksiomena i pripadajućih nalaza u palači Kvarner na kojem su sudjelovale tri autorske grupe.

Programom natječaja određeni su konzervatorsko-restauratorski te muzeološki uvjeti za izlaganje same skulpture i pripadajućih izložaka. Budući da se palača Kvarner nalazi unutar zaštićene urbanističke cjeline Malog Lošinja, programom natječaja bilo je određeno da se održi ambijentalna slika uličnog niza kuća, stoga je preporuka konzervatora bila da se očuva pročelje palače, uz prijedloge za sanaciju naknadno sagrađenog balkona s betonskim stupovima. Budući da unutrašnja raspodjela i organizacija prostora nemaju ni povijesnu ni arhitektonsku vrijednost, autorima je dana potpuna sloboda u razradi unutrašnjeg volumena i raspodjele prostorija.

Autor: Branko Siladin
- jugozapadna fasada
Autor: Branko Siladin - izlaganje
Apoksiomena

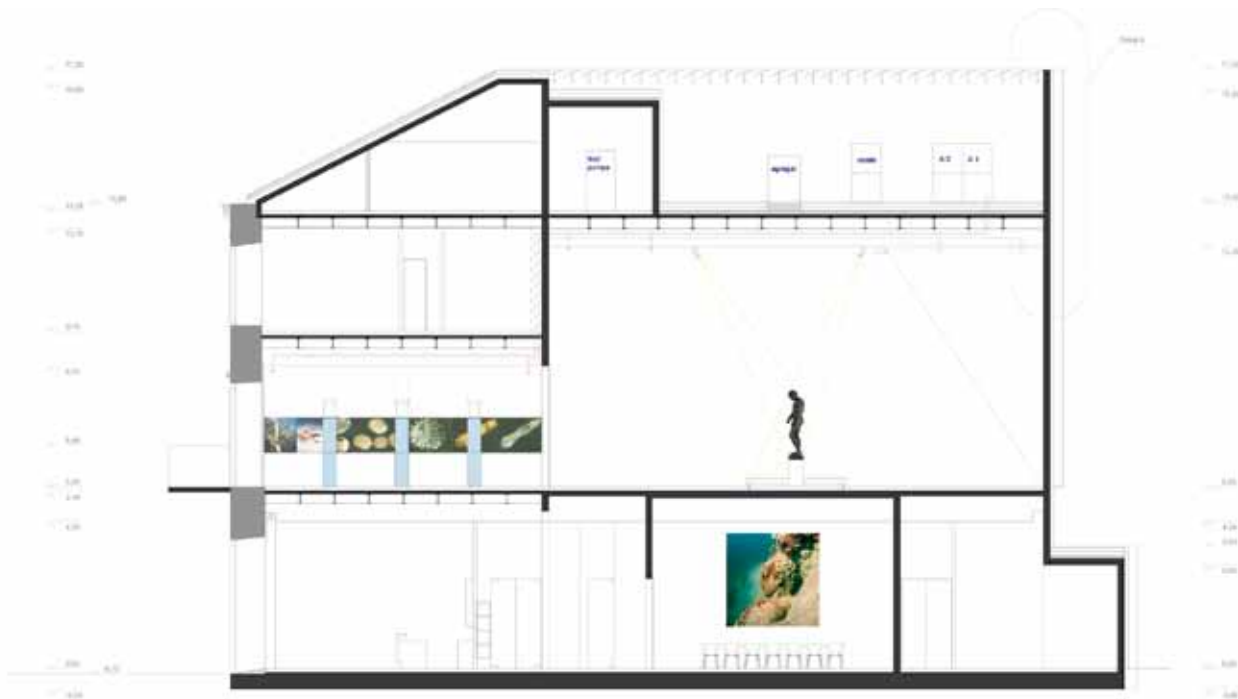
Stručni žiri je prema postavljenim kriterijima za ocjenjivanje pristiglih radova prvo mjesto dodijelio dvojcu Saši Randiću i Idisu Turatu, dok su dvije jednakovrijedne druge nagrade pripale drugim dvjema autorskim grupama.

Razrađujući muzej posvećen Apoksiomenu kao jedinom izložku, autorska grupa 1. koju su predstavljali mr. sc. Mario Beusan i Berislav Biondić stvara *Domus Apoxiomeni*. Od intervencija na pročelju palače ovaj autorski dvojac na pročelje stavlja veliki natpis s novo osmišljenim nazivom muzeja, dok ostatak pročelja vraća u prvobitno stanje, te ukla-

njaju betonsku konstrukciju balkona. Jedino zadiranje u postojeći vanjski volumen palače predstavlja stakleni istak prizmatične forme u krovnoj konstrukciji koji pruža prirodno osvjetljenje skulpturi.

Unutrašnja prostorna razrada povodila se za propisanim muzeološkim i mikroklimatskim određenjima te su autori predložili optimalnu raspodjelu prostora za prihvat posjetitelja, budući da je u prizemlju predviđen predprostor s ulaznim dijelom, garderobom, suvenirnicom i dvoranom za projekcije na koje se zatim na drugoj etaži nadovezuje prostor za popratnu izložbu koji ujedno služi za aklimatiziranje

~ Autori: Mario Beusan i Berislav Biondić – izlaganje Apoxiomena
Autori: Mario Beusan i Berislav Biondić – presjek

posjetitelja. Dvorana u koju je smješten sam kip proteže se kroz dvije etaže. Autori uvode posjetitelje prema skulpturi kroz izložbeni prostor s popratnim arheološkim materijalom te putem priče o pronalasku i restauraciji kipa. Prije dolaska do samog kipa, posjetioci prolaze pored replike Apoksiomena, ostvarene u jednoj trećini njegove stvarne veličine koja služi za taktilni doživljaj skulpture. Uvodeći posjetitelje u izložbenu dvoranu s kipom, putem glazbe i projekcije na pozadinskom zidu skulpture nameće se sugestija atrija rimske vile u koju je kip najvjerojatnije prvotno trebao biti smješten da nije došlo do potonuća skulpture. Pozitivno je ocijenjena ta romantična crta cjelokupnog koncepta te razrađenost detalja, prije svega u muzeološkom konceptu koji predviđa i najsitnije detalje poput kasete za pohranu stvari posjetitelja, replike kipa za slijepe osobe, optičke i fizičke prepreke prema kipu koje posjetiteljima onemogućavaju dodirivanje kipa, pa čak i sadržaj suvernice u muzejskoj trgovini. Vrlo je detaljno osmišljeno i vrijeme ulaska posjetitelja u malim grupama, te njihovo vođenje kroz postav prema samome kipu, kao i dva koncepta osvjetljenja skulpture koja predstavljaju najvažniji doprinos izlaganju brončane skulpture.

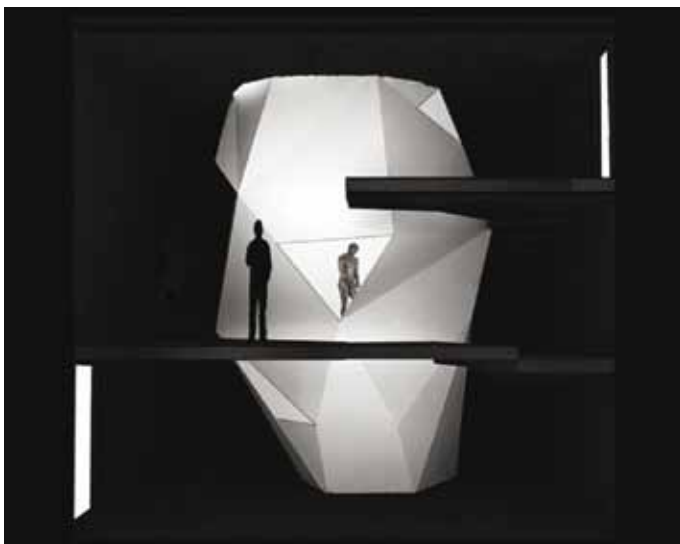
Treće idejno rješenje predstavio je Branko Siladin. Kao autor dosadašnjih postava Apoksiomena u Firenci, Zagrebu, Osijeku, Rijeci i Splitu, arhitekt se povodio za minimalističkim postavom inspiriranim filmom Stanleya Kubricka „Odiseja u svemiru“

u skladu s kojim skulpturu Apoksiomena smješta u nedefiniran, bezvremenski, posve bijeli „neprostor“ u kojemu kip lebdi osvijetljen blagim difuznim svjetlom. Kip podiže na bijeli kubus i kružni podest koji priječi posjetiteljima dodirivanje skulpture, a omogućava nesmetano sagledavanje skulpture iz svih smjerova.

Na pročelju palače autor ostavlja betonski balkon te predviđa minimalne zahvate obnove zadržavajući u potpunosti postojeću koncepciju pročelja, prije svega u ritmu prozora s bijelo obojenim drvenim prozorskim kaptcima. Prizemlje je namijenjeno uredima djelatnika muzeja, te ulaznom prostoru za posjetitelje. Prvi kat ispunjavaju prostorije za popratnu izložbu s nalazima pronađenim za vrijeme restauracije te popratnim panoima koji gledatelje vode kroz priču o Apoksiomenu koja se nastavlja u projekcijskoj dvorani s filmom o skulpturi i podvodnoj arheologiji. Posljednja etaža je predviđena za izlaganje skulpture, te je na taj način zadovoljen uvjet prolaska posjetitelja kroz muzejske sadržaje s ciljem njihove aklimatizacije i postizanja nužnih mikroklimatskih uvjeta u dvorani s kipom. Autor predviđa i mogućnost da se ulaz u dvoranu zatvori sigurnosnom staklenom stijenom kroz koju bi se skulptura razgledavala, te predlaže mehanizam za okretanje kružnog postolja s kipom i na taj način sagledavanje skulpture sa svih strana.

Rad Autorske grupe 2. s autorima mr. sc. Sašom Randićem i mr. sc. Idisom Turatom predstav-

Autori: Saša Randić i Idis Turato – izlaganje Apoksiomena
 Autori: Saša Randić i Idis Turato – presjek

lja najinventivnije rješenje u iskoristivosti zadanog prostora palače Kvarner. Od postojeće palače autori ostavljaju samo vanjske zidove kao svojevrsnu opnu u koju umeću „konstrukt“.

Prizemlje palače tako u potpunosti otvaraju prema rivi i ostavljaju neodređenu namjenu prostora koji može služiti za popratne ili povremene izložbe, ali i razne sadržaje, sugerirajući prostor muzeja kao potencijalnu središnju točku kulturnog života grada i otoka. U skladu s njihovim konceptom priča o Apoksiomenu započinje prije nego posjetitelji dođu do same skulpture, arhitekti ih naime uvode kroz razgledavanje biološkog materijala i popratnih izložaka smještenih na osvijetljene stolove raspoređene u prolazima u obliku meandra, zatim ulaze u projekcijsku dvoranu koja predstavlja amfiteatar, a za čiji dizajn su autori inspiraciju pronašli u filmu *Gladijator* i sceni prolaska gladijatora kroz žitno polje te u posjetiteljima dekorom prostorije, glazbom i mirisima žele osvijestiti tu scenu. Sljedeća postaja je soba s periskopom u koju će posjetitelji ulaziti u skupinama od pet osoba, a pogled kroz periskop će im otkriti odabrane detalje skulpture.

Nakon što odgledaju film o Apoksiomenu u projekcijskoj dvorani i upoznaju se s pričom o nastanku i dosadašnjem putu Apoksiomena ispričanom kroz rezultate multidisciplinarnih znanstvenih istraživanja u izložbenim prostorijama koje ujedno služe i za „filtriranje“ posjetitelja od vanjskih utjecaja, posjetitelji započinju uspon kroz hodnik koji se obavlja oko kapsule u kojoj je smješten kip. Uspinjući se polako rampom, posjetitelji hodnikom obilaze kip otkrivajući ga prvo iz žablje perspektive, približavajući se i udaljavajući onoliko koliko im to dopušta i nalaže oblik kapsule, zaustavljajući se na razini u kojoj ga sagledavaju „oči u oči“ te nastavljajući put dok im se ne otkrije „ptičja“ vizura. Završetak razgledavanja vodi ih do krova zgrade s kojeg im se pruža pogled na lošinjsku luku, te im se nudi okrepja u muzejskom kafiću, nakon koje se dizalom spuštaju u prizemlje muzeja.

Kip Apoksiomena smještaju u svojevrsnu kapsulu, čime je stvoreno preduvjet da se ostvare idealni mikroklimatski uvjeti za trajno čuvanje kipa, pod uvjetom da posjetitelji ne mogu ući u samu kapsulu, no time gube na osjećaju sagledavanja kipa kao trodimenzionalnog tijela u prostoru.

Izabrano idejno rješenje svakako je arhitektonski najatraktivnije i prati svjetske trendove u inovativnosti i primamljivosti za posjetitelje, no ostaje pitanje je li rješenje za postav antičke skulpture ovdje bilo na prvome mjestu. Dok će „klasičari“ smatrati da je kapsula s periskopom i unaprijed određenim žabljim i ptičjim perspektivama sagledavanja skulpture „preprojektirano“ rješenje, pobornici postmoderne arhitekture doživjet će ovo rješenje kao osvježanje na području hrvatske muzejske arhitekture. Segmenti određeni idejnim rješenjem zacijelo će na putu do provedbenog rješenja doživjeti niz promjena. Prije svega, glede zaštite od plimnih valova koji su samo 2008. čak dva puta oplakali rivu Malog Lošinja, a palača Kvarner nalazi se svega petnaestak metara od obale. Ostaje da se osmisli i način montaže i demontaže kipa, te neophodan monitoring s obzirom na prijeteći salinitet u zraku koji predstavlja iznimnu opasnost za bronzu kao materijal.

Thirteen years after the discovery and three years after the completion of its restoration, the bronze statue of the Greek athlete Apoxiomen finally got its own museum in Mali Lošinj. Due to the derelict state of the Kvarner Palace and the inadequacy of this area to serve as an exhibition site for this valuable specimen of the Croatian cultural heritage, a competition was announced for the design of a museum. The competition attracted three author teams. Guided by the criteria of innovativeness and excellence in the transformation of the existing space, the expert jury awarded the first prize to the solution proposed by Idis Turato and Saša Randić, well-known architects from Rijeka, with two second prizes of identical value going to Branko Siladin and Mario Beusan.

The selected solution proposes an attractively designed space with the sculpture encased in a transparent capsule. The visitors circle around the corridor looking at the sculpture from the frog's perspective, come closer and move away as far as the shape of the capsule allows them, then stop at eye level with the sculpture and continue walking until a "bird's perspective" opens up.

The Apoxiomen Museum in Mali Lošinj

Zvonko Bojčić

Osnivanje Arheološkog muzeja u Osijeku

Slavonija i Baranja okružena sa sjevera, istoka i juga rijekama Dravom, Dunavom i Savom čini se kao golemi poluotok prošaran plodnim poljima, gustim šumama, manjim riječnim tokovima, u središnjem i zapadnom dijelu brdovitim predjelima. To je čudesan prostor u kojem su se dodirivala, miješala i sukobljavala različita politička, etnička, kulturna, vjerska i ekonomska strujanja koja su ostavila niz materijalnih tragova koje putem arheoloških istraživanja otkrivamo, a čuvamo i pokazujemo u arheološkim muzejima.

Tragovi ljudskog boravka i djelovanja na ovom prostoru mogu se kroz arheološke nalaze pratiti od starijeg kamenog doba tj. oko 15.000 godina. Na području koje administrativno pokriva pet županija istočne Hrvatske registrirano je i zaštićeno 258 arheoloških lokaliteta, a oko stotinu je u arheološkoj evidenciji i predstavljaju potencijalna nalazišta. Neka od tih nalazišta su lokaliteti eponimi prihvaćeni u europskoj i svjetskoj arheologiji kao što su Vučedol i Bijelo Brdo, a mnogi drugi imaju izrazita obilježja pojedinih kultura ili kulturnih grupa kao što su sopska kultura, daljsko-bjelobrdska, vinokovačka kultura, grupa Gređani, grupa Virovitica i mnogi drugi.

Arheološki muzej -
Osijek - zgrada

Čitav niz lokaliteta s ovog područja je takvog značaja da daju izraziti doprinos osvjetljavanju pojedinih kultura ili pojedinih razdoblja kao što su nalazišta starčevačke kulture, grobni humci – tumuli iz Kaptola kod Požege te jedinstvene Rudine kod Požege bez kojih se ne može zamisliti niti jedan ozbiljniji pregled romaničke arhitekture u srednjoj Europi. Slavonija je pored toga još uvijek neistraženo područje. Ilustracija tome je trasa Autoceste Koridor 5c na kojoj su od Sredanaca do Belog Manastira u dužini od oko 84 km otkrivena 44 arheološka lokaliteta koji se već treću godinu sustavno istražuju.

Nova istraživanja donose velike količine novih nalaza koji se nemaju gdje smjestiti, a kamoli stručno obraditi i izložiti posjetiteljima i javnosti. Već i radi toga trebalo je pronaći prikladan prostor za čuvanje, mogućnost restauracije i izlaganje nalaza. Osim toga trebalo je organizirati jaku centralnu instituciju koja bi se sustavno bavila arheologijom Slavonije, istraživala i promicala sve vrijednosti koje se na području arheologije pojavljuju na ovim prostorima.

Iako na području Slavonije i Srijema djeluje 14 muzeja, neki sa značajnim i vrlo kvalitetnim arheološkim fundusom, među kojima se tradicijom (130 godina) i veličinom fundusa ističe Muzej Slavonije u Osijeku, ipak se osjećala potreba za specijaliziranim arheološkim muzejom na ovim prostorima. Kako bi ojačala mrežu muzeja za područje Slavonije i Baranje, na prijedlog ministra kulture Vlada Republike Hrvatske donosi Uredbu o osnutku Arheološkog muzeja Osijek, 28. travnja 2005. godine, kao javne ustanove od interesa za Republiku Hrvatsku.

Za smještaj Muzeja odabrana je zgrada Glavne straže, smještena na Trgu Sv. Trojstva 2 i tzv. kuća Brožan, na Trgu J. Križanića br. 6 u osječkoj Tvrdi. Po idejnoj zamisli arhitekta Branka Siladića obje građevine, uključujući višenamjenski dvorišni atrij zatvoren staklenom kupolom koji muzeju daje specifičan akcent, funkcionalno su povezane u jednu cjelinu. Uz sve sadržaje koje suvremeni muzej treba imati za stalni postav i povremene izložbe, opremljeno je i uređeno blizu tisuću kvadratnih metara prostora u zgradi Glavne straže. Muzej raspolaže suvremeno opremljenim prostorima za smještaj muzejske građe kao i radionicama za konzervaciju i restauraciju keramike, metala i stakla. Radionice

su u tri zasebne prostorije, s oko 200 m² prostora uređenog po vrlo visokim standardima za ovu vrstu djelatnosti. Nakon temeljite obnove, rekonstrukcije i dogradnje Arheološki muzej Osijek svečano je otvoren 16. studenoga 2007. godine uz prigodnu izložbu *Arheološke dragocjenosti istočne Hrvatske*.

Konceptija organizacije prostora i stalnog postava muzeja

Prema idejnoj zamisli arhitekta Branka Silađina obje građevine, uključujući višenamjenski dvorišni atrij zatvoren staklenom kupolom koji muzeju daje specifičan akcent, funkcionalno su povezane u jednu cjelinu. U osnovi muzej nastoji prezentirati cjelokupan i sveobuhvatan pregled i razvoj materijalne i duhovne produkcije pojedinih arheoloških kultura od paleolita do turskog osvajanja Slavonije. Osim što su obje građevine obnovljene i restaurirane kao vrijedna kulturna dobra, arheološki postav doprinijet će obogaćivanju spoznaja o arheološkoj baštini Slavonije. Zamisao je da se na jednom mjestu dade cjeloviti pregled svih važnijih kultura i kulturnih razdoblja kao i pregled najznačajnijih lokaliteta iz pojedinih razdoblja arheologije Slavonije.

Arheološki muzej Osijek trebao bi biti neka vrsta vrata u arheologiju Slavonije, muzej svih arheologa i mjesto gdje se može dobiti osnovni pregled i informacija o tome što je arheologija i koje su njene osnovne značajke i glavna obilježja u Slavoniji. Bit će zastupljene sve najvažnije kulture i najznačajnija nalazišta, bilo originalnim predmetima, bilo njihovim kopijama ili u suvremenoj multimedijalnoj prezentaciji.

Uz pojedinačne predmete koristit će se sve suvremene metode prezentacije: crteži, fotografije, rekonstrukcije, kompjuterske animacije, modeli, inscenacije, video linkovi, zvučne i glazbene kulise. Prezentacija će biti suvremena, atraktivna, pregledna i zastupljena primjercima nalaza koji na najbolji način predstavljaju određenu kulturu i pojedino vremensko razdoblje. Osim informacija o stalnom postavu moći će se dobiti sve relevantne informacije o arheološkim lokalitetima i nalazima u pojedinim muzejima i na pojedinim lokacijama gdje su arheološke prezentacije na otvorenom (Sopot, Vučedol, Rudine, Vinkovci i sl.). Cilj je pokazati rasprostranjenost, slojevitost i bogatstvo nalaza, a za zahtjevnije posjetitelje i stručnjake uputu gdje mogu dobiti dodatne

informacije o pojedinom lokalitetu ili nalazu i gdje se mogu detaljnije upoznati s nekom kulturom, osobito ako imamo prezentaciju ili rekonstrukciju *in situ*. Cjelokupan izložbeni prostor odgovarajuće je opremljen protuprovalnim i protupožarnim sustavom, rasvjeta je prilagođena tipu muzejskih predmeta. Omogućen je kružni neprekinuti tok razgledanja i kretanja posjetitelja s jasnim oznakama.

Prijedlogom konceptije – idejnim rješenjem postigla se maksimalna iskoristivost prostora i optimalna funkcionalna povezanost. Glavna muzejska zgrada, zgrada Glavne straže u cijelosti je prilagođena posjetiteljima i u njoj su koncentrirani sadržaji vezani uz prijem građe, pripremu izložbi, postav i nužne prateće sadržaje kao što su info-punkt, garderoba, suvenirnica, café i sanitarije za posjetitelje. Zgrada ima dva ulaza. Glavni ulaz je s Trga Sv. Trojstva, uglavnom za posjetitelje. U ulaznom hodniku desno nalazi se suvenirnica i café, sanitarije i garderoba. U prizemlju je suvremeno opremljena konferencijska dvorana za predavanja, projekcije i različite druge namjene. Ove dvije dvorane u prizemlju s oko 120 m² služe i za povremene izložbe, održavanje likovnih i drugih radionica s različitim uzrastima školske djece. Ulazni prostor može se staklenim vratima zatvoriti prema potrebi tako da se može ući u suvenirnicu, dvoranu za projekcije, café i sanitarije, a da se ne mora ući u izložbeni prostor. Drugi ulaz u zgradu je s Križanićevog trga. To je kolni ulaz i pogodan je za dovoz i prijem građe, bilo da se radi o predmetima za izložbu ili dolazi novi materijal sa iskopavanja. Zgrada ima dva stubišta koja po vertikali povezuju izložbeni prostor od prizemlja do tavana. Staro stubište u južnom dijelu zgrade rekonstruirano je i omogućuje pristup na kat i tavan. U sjevernom dijelu uz ulaz sa Križanićevog trga formira se nova vertikala: stubište i dizalo koje povezuje podrum i sve etaže do tavana. U katu se povezuje i s drugom zgradom muzeja, kućom Brožan. Ta je vertikala izuzetno važna jer se nalazi uz prostor za prijem građe. Građa se može spustiti dizalom u podrum, gdje se nalazi prostor za pripremu izložbi, ili spremište u depo u podrumu. Ona također omogućuje pristup na kat i tavan – građi, posjetiteljima i invalidnim osobama. Dva stubišta omogućuju lakši pristup i bržu eventualanu evakuaciju. Natkriveni atrij u prizemlju, cijeli kat i tavan Glavne straže predviđeni su za postav i za

polujavni prostori: čitaonica i knjižnica, uredski prostori i uprava, radni prostori kustosa, radionice i zajednički prostori osoblja muzeja. U uličnom dijelu zgrade nalaze se uprava i administracija, čitaonica i knjižnica, muzejski pedagog i marketing. U potkrovlju su sobe za kustose. U katu i potkrovlju omogućena je interna veza s Glavnom stražom. U dvorišnim aneksima kuće Brožan smješteni su radionica za metal i drvo, restaurator, dokumentarist i fotolaboratorij u prizemlju, a na katu radionica za keramiku i staklo, sanitarije za osoblje i prostorija za boravak. U zapadnom aneksu predviđene su u potkrovlju još dvije sobe za kustose i dokumentaciju koje će se moći koristiti i u druge svrhe dok se muzej ne popuni kadrovima. Dobra je okolnost da je radionički dio muzeja praktično odvojen od uprave u dvorišnim aneksima koji se zapravo u vertikali nadovezuju na podrum, tako da imaju posebnu vezu sa spremištem građe, prostorom za pripremu izložbi, a dizalom i sjevernim stubištem Glavne straže povezani su s izložbenim prostorima muzeja.

Iznesenim prijedlogom organizacije prostora i prezentacije arheološkog postava osigurava se dugoročno funkcionalno rješenje i oblikovanje novog muzeja te mu se omogućuje kvalitetan rad i razvoj.

Muzejski fondus i stalni postav

Usporedo s aktivnostima oko rješavanja imovinsko-pravnih odnosa, projektne dokumentacije i izvođenja radova na rekonstrukciji i adaptaciji građevina odvijale su se pripreme za izradu stalnog postava Muzeja.

Već u ožujku 2006. godine, na sastanku održanom u Muzeju Slavonije u Osijeku na kojem su nazočili mr. sc. Branka Šulc, pomoćnica ministra kulture, Višnja Zgaga, ravnateljica Muzejskog dokumentacijskog centra u Zagrebu, Ante Rendić Miočević i Dubravka Balen iz Arheološkog muzeja u Zagrebu, Mladen Radić, ravnatelj Muzeja Slavonije sa suradnicima te predstavnici Gradskog muzeja Vinkovci, Muzeja Đakovštine Đakovo, Muzeja Brodskog Posavlja Slavonski Brod, Gradskog muzeja Nova Gradiška, Gradskog muzeja Požega, Zavičajnog muzeja Našice, Gradskog muzeja Vukovar i Gradskog muzeja Virovitica, u osnovi je dogovoren način ustroja i popune početnog fundusa novog muzeja, odnosno stvaranja temelja za izradu stalnog postava.

Dio stalnog postava [^]
Seoba naroda i srednji vijek
 Atrij Arheološkog [^]
 muzeja Osijek, projekt
 Branko Siladin
 foto: Arhiva Arheološkog
 muzeja Osijek

izložbe. Uglavnom, cijela Glavna straža uključujući i atrij predstavlja izložbeni prostor ili prostor koji je u funkciji postava, izložbi i naravno posjetitelja. Kuća Brožan naslanja se na zgradu Glavne straže i orijentirana je prema Trgu J. Križanića. Ima zaseban ulaz s Križanićeva trga za zaposlenike i korisnike muzejske knjižnice. U ovoj zgradi su predviđeni

Dogovoreno je da će u popuni i opremanju novog muzeja sudjelovati svi muzeji s područja pet županija Slavonije i Baranje kao i Arheološki muzej u Zagrebu.

Stalni postav činit će tri cjeline: *Prapovijest*, koja će biti postavljena u potkrovlju i u jednoj prostoriji prvog kata Glavne straže na površini 370 m². *Antika* zauzima centralne prostorije na I. katu Glavne straže na površini 220 m². *Seoba naroda i srednji vijek* smješteni su u sjevernom dijelu I. kata Glavne straže u trima prostorijama i hodniku površine 180 m². Natkriveni atrij površine 222 m² koristit će se također kao izložbeni prostor, prvenstveno kao lapidarij, ali i u druge izložbene svrhe. Za povremene izložbe, radionice, promocije i predavanja koristi se još prostor dviju dvorana ukupne površine 120 m². Arheološki muzej Osijek raspolaže s oko 980 m² izložbenog prostora.

Kako se radi o jedinom specijaliziranom muzeju za arheologiju u Slavoniji i Baranji, u stalnom će postavu biti prezentirana cjelokupna arheološka baština ovog područja. Prezentirat će se sve najvažnije kulture i nalazišta od paleolita do kasnog srednjeg vijeka. Cilj je pokazati rasprostranjenost, slojevitost, raznovrsnost i bogatstvo arheologije Slavonije i Baranje.

Na izradi koncepcije postava neposredno rade:

Prapovijest: dr. sc. Jasna Šimić i kustosi Arheološkog muzeja Osijek Tomislav Hršak i Domagoj Dujmić, diplomirani arheolozi;

Antičko razdoblje: dr. sc. Ivana Iskra-Janošić; Slavica Filipović, dipl. arheolog, viša kustosica Muzeja Slavonije u Osijeku i Igor Vukmanić, dipl. arheolog, kustos Arheološkog muzeja Osijek;

Seoba naroda i srednji vijek: Mladen Radić, prof. i Zvonko Bojčić, prof.

Numizmatiku za sva razdoblja radi mr. sc. Hermine Gorické-Lukić.

Kao savjetodavno tijelo i pomoć u pripremi muzeološke koncepcije Hrvatsko muzejsko vijeće osnovalo je i Stručno povjerenstvo za odabir muzejske građe za Arheološki muzej u Osijeku, koje čine: Dubravka Balen-Letunić, prof., muzejska savjetnica, matičar za arheološke muzeje; dr. sc. Ivana Iskra-Janošić, muzejska savjetnica; mr. sc. Hermine Gorické-Lukić, muzejska savjetnica i Ina Miloglav, znanstveni novak, Odsjek za arheologiju, Filozofski fakultet Zagreb.

Izrada idejnog arhitektonskog i likovnog rješenja postava povjerena je Branku Siladinu, d.i.a.

Koncepcija stalnog postava *seoba naroda i srednji vijek*

Specifičnost ovoga muzeja je u tome da u osnivanju nije imao vlastiti fundus. Stoga se u pripremi stalnog postava početni fundus i osnova stalnog postava prikupljala na više načina. Prije svega, Arheološki muzej oslonjen je na arheološki fundus Muzeja Slavonije odakle crpi najveći dio građe za postav. Tu su, nadalje, donacije ili dugoročne posudbe nalaza iz drugih slavonskih muzeja te Arheološkog muzeja u Zagrebu i Povijesnog muzeja u Zagrebu. Treći izvor građe čine nalazi s istraživanja više lokaliteta koje je provodio Arheološki muzej od osnutka i nalazi s niza novih iskopavanja, poglavito na trasi autoceste Koridor 5c koje provode druge institucije: Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu, Arheološki muzej u Zagrebu, Institut za arheologiju u Zagrebu, HAZU – Odsjek za arheologiju u Zagrebu, HRZ – služba za arheološku baštinu, Sveučilište u Zadru i drugi. Svi ti novi nalazi dolaze ili će doći u Arheološki muzej Osijek, gdje će se čuvati i izložiti u stalnom postavu.

S obzirom na veliki priliv novih nalaza, pretežno iz razdoblja prapovijesnog i antičkog razdoblja, odlučili smo da se kao prva cjelina postavi i otvori stalni postav *Seoba naroda i srednji vijek*. Radi se o najmanjoj dionici ukupnog stalnog postava i najlakše se zaokružila cjelina koja se mogla najbrže obraditi i pripremiti za postav.

Osnovu stalnog postava *Seobe naroda i srednjega vijeka* čine izlošci Muzeja Slavonije koji su dijelom trajno prepušteni Arheološkom muzeju, a dijelom na dugoročnoj posudbi. Slijedi materijal doniran iz Gradskog muzeja Vinkovci, Arheološkog muzeja u Zagrebu, Gradskog muzeja u Iloku, te materijal posuđen iz Gradskog muzeja Požega, Gradskog muzeja Slatina, Gradskog muzeja Đakovo i Povijesnog muzeja u Zagrebu, kako bi se što cjelovitije prezentirala muzejska građa i arheološka baština iz ovog perioda u Slavoniji. Do manjeg broja izložaka, uglavnom slučajnih nalaza, došao je otkupom Arheološki muzej Osijek.

Postav je koncipiran kronološkim slijedom, postavljen u trima prostorijama i hodniku na ukupnoj površini od 180 m². Radi se zapravo o četirima

Autori idejne koncepcije postava: **Mladen Radić i Zvonko Bojčić**

Prostorna koncepcija i projekt vitrina: **Branko Siladin**

Dizajn postava i animacija karata: **Mit dizajn studio, Osijek**

Autori tekstova: **Stanko Andrić, Željko Tomić, Mladen Radić, Hermine Gorické-Lukić, Ratko Ivanušeć, Zvonko Bojčić**

Snimanje i režija filma o sakralnom graditeljstvu: **Marin Topić i Domagoj Topić na autorski tekst Ratka Ivanušeca**

mikrocjelinama koje su postavljene u četiri prostorijske, ali koncepcijski i likovno čine jednu cjelinu. U svakoj prostoriji nalazi se opća legenda s povijesnim podacima, karta nalazišta, vitrina (vitrine) s nalazima i vitrina s numizmatikom. U vitrinama s numizmatikom postavljeni su, osim originalnih novčića, i monitori na kojima se može saznati više o numizmatici, odnosno o sredstvu plaćanja koje se koristilo u to vrijeme na ovim prostorima.

I. prostorija

Seoba naroda: Prevlast Huna i Germana (379. – 568.)

Osim povijesnih podataka, karte nalazišta i numizmatike u jednoj su vitrini izloženi nalazi koji ilustriraju vrijeme seobe naroda, odnosno prevlasti Huna i germanskih plemena.

Izloženi su gepidski, langobardski i istočno-gotski nalazi iz Vinkovaca, Dalja, Belog Manastira, Popovca i Donjeg Miholjca. U ovoj prostoriji na velikom je ekranu didaktički osmišljeno i uz animaciju prikazano sedam karata na kojima se na zanimljiv i pregledan način prati vrijeme seobe naroda, pravci kretanja pojedinih plemena, nastajanje kneževina i prvih država do 11. stoljeća u Europi.

II. prostorija

Avari i Slaveni (kasno 6. st. – kraj 8. st.)

Postav čine povijesni pregled ovoga razdoblja, karta nalazišta i bizantski novac.

U većoj zidnoj vitrini izloženi su karakteristični predmeti vezani uz avaroslavenski kulturni horizont. Zastupljeni su najvažniji nalazi iz grobova kao i slučajni nalazi. Radi se uglavnom o pojasnim garniturama iz poznatih nalazišta Osijek – Zeleno polje, Dalj – Bogaljevci, Stari Jankovci – Gole njeve, Stari Jankovci – Gatina, Donji Miholjac – Borik i Popovac. Radi važnosti nalaza i kronološkog slijeda izložen je u kopiji poznati nakit kneževskog groba iz Čađavice te grobni nalazi oružja iz nekropole Brodski Drenovac. Izložena je i karakteristična avarska keramika te slavenski paljevinski grob iz Vinkovaca.

III. prostorija

Arheološki nalazi Bjelobrdske kulture i drugi nalazi iz 10. – 12. stoljeća

Najviše prostora dano je razdoblju pojave bjelobrdskih grobova u Slavoniji i Srijemu. Izloženi su nalazi nakita i keramike iz najpoznatijih nalazišta

Nalazi s benediktinske opatije Rudine kod Požege, foto: Arhiva Arheološkog muzeja Osijek

ove kulture na ovim prostorima. Zastupljena su najvažnija nalazišta: Bijelo brdo, Vukovar – Lijeve Bara, Bošnjaci – Daraž, Čepin – Ovčara, Zvonimirevo – Veliko Polje, Josipovo, Borik i Janjevci, Osijek, Dalj i Đakovo. Osim nalaza iz grobova izloženi su nalazi arhitektonskih elemenata iz toga razdoblja iz Belog Manastira (dio oltarne pregrade i ulomak kapitela) i Našica (Sv. Klara). Dobar dio prostora ustupljen je nalazima s benediktinske opatije Rudine kod Požege. Osim nekolicke poznatih konzola s prikazom lica i oranta izložen je i zaglavni kamen s motivom križa, poklopac sarkofaga s latinskim natpisom te ulomak opeke s glagoljskim natpisom. U vitrini s numizmatikom može se vidjeti kakav je novac kolao u to vrijeme i u Slavoniji i koji novac je stavljan pokojnicima u grobove.

IV. prostorija (hodnik)

Razvijeni i kasni srednji vijek (12. – 16. st)

Poseban prostor posvećen je inače redovito zanemarenom dijelu povijesti i arheologije, a to je razdoblje nastajanja burgova te romaničkog i gotičkog sakralnog graditeljstva. Stoga se u postavu pokazuju nalazi s Ružice-grada, Kolodvara, Erduta i Iloka, dakle onih srednjovjekovnih gradova na kojima su vršena arheološka istraživanja. Svaki od njih ima zasebnu vitrinu s nalazima. Tu su i nalazi s drugih važnih lokaliteta: Našice – Sv. Klara, Subotički Lug, Radikovci, Našice – Jabukovac, Čepin – Ovčara.

U jednoj vitrini pokazani su i najnoviji nalazi keramike i alatki sa srednjovjekovnog naselja na pustari Štrosmajerovac kod Đakova. Prezentirano je i nekoliko karakterističnih kamenih profilacija iz srednjovjekovnih crkava: Našice, Savonski Kobaš, Srednji Lipovac. Ovo razdoblje prati i dokumentarni film s pregledom romaničkih i gotičkih građevina putem kojeg se može više saznati o srednjovjekovnoj sakralnoj umjetnosti u Slavoniji.

Stalni postav *Seoba naroda i srednji vijek* ima 152 kataloške jedinice, a izloženo je oko 200 predmeta.

Za lakše praćenje tiskan je *Vodič kroz stalni postav*. Slični vodiči radit će se i za razdoblja prapovijesti i antike kada budu postavljena. Kada se stalni postav kompletira, Muzej će tiskati katalog koji će objediniti sve izložke u ukupnom stalnom postavu Arheološkog muzeja Osijek.

Arheološki muzej Osijek intenzivno radi na izradi stalnog postava *Prapovijesti* koji planiramo završiti do konca 2010. godine.

Based on the proposal of the Minister of Culture, the Government of the Republic of Croatia passed a directive on 28 April 2005 to establish the Archaeological Museum in Osijek. The intention behind the proposal was to strengthen the museum network in Slavonia and Baranja.

The Museum is housed in the Main Guard building, located at 2, Holy Trinity Square, and in the Brožan House at 6, Juraj Križanić Square in Osijek's Tvrđa. Following the design made by the architect Branko Siladin, both buildings, including the multipurpose courtyard atrium enclosed under a glass dome that gives the museum a specific accent, are functionally linked into one unit.

In addition to the contents appertaining to a modern museum, almost one thousand square metres of space in the Main Guard building have been adapted for the museum's permanent display and temporary exhibitions.

The museum has cutting edge storage space for the museum material, as well as workshops for the conservation and restoration of ceramic, metal and glass. The workshops are located in three separate rooms. The arrangement and furnishing of 200 square metres of space follows very high standards of this profession.

Thoroughly renovated, reconstructed and rebuilt, the Archaeological Museum of Osijek was officially opened on 16 November 2007. The exhibition „Archaeological Treasure of Eastern Croatia” was set up on this festive occasion.

As this is the only specialized archaeological museum in Slavonia and Baranja, its permanent exhibition will feature the entire archaeological heritage of this area. All the most important cultures and finds ranging from the Palaeolithic period to the Late Middle Ages will be on display to the visitors, who will have the opportunity to see the distribution, complexity, diversity and archaeological wealth of Slavonia and Baranja.

The Establishment of the Archaeological Museum in Osijek

Arheološki muzej u Zagrebu

Počeci djelovanja Arheološkog muzeja u Zagrebu u mnogim su prigodama i iz različitih pobuda privlačili

pozornost stručne javnosti. Njegova su izvorišta u razdoblju koje je prethodilo osnivanju Narodnog muzeja, najstarije muzejske ustanove u glavnom hrvatskom gradu. Premda nije riječ o najstarijoj muzejskoj ustanovi u Hrvatskoj, niti je bio prvi koji je na tom području osnovan s takvim nazivom, ozračje u kojemu je nastajao i poglavito ciljevi kojima su stremili njegovi osnivači, čine ga ipak u nas specifičnom i, na neki način, jedinstvenom muzejskom ustanovom. Teško bi, naime, bilo osporiti činjenicu da je upravo zagrebački Narodni muzej na najpotpuniji način opravdao naziv pod kojim je dugo vremena djelovao, ispunjavajući ujedno očekivanja onih koji su zagovarali njegovo osnivanje. Početak njegova djelovanja bio je obilježen otvorenjem stalne muzejske izložbe, što ipak ne znači da i u ranijem razdoblju u Zagrebu nije bilo muzeoloških aktivnosti. Poznato je, naime, da je i prije otvorenja prve stalne muzejske izložbe u nekoliko navrata bilo neuspjelih pokušaja osnivanja muzejske ustanove u hrvatskome glavnom gradu. Takva događanja nisu promaknula većini onih koji su se bavili njegovom poviješću, od nekolicine aktivnih sudionika u tadašnjim zbivanjima, do autora koji su se o tomu oglasili iz stanovitog vremenskog odmaka. Među njima su, primjerice, Šime Ljubić, Ljudevit Vukotinović i Dragutin Hirc, zatim Ivan Bojničić, dok je kasnije o tomu pisao Mirko Šeper, a nakon njega i Ksenija Vinski Gasparini te Miroslava Despot. Na pokušaje osnivanja Muzeja tijekom prvih desetljeća 19. st. pojedinci su se osvrtni i u novije vrijeme, koristeći u donošenju zaključaka raspoloživu arhivsku građu. U tom pogledu značajan je doprinos Ivana Mirnika, koji je autorom ili suautorom različitih priloga o pojedinim aspektima osnivanja i djelovanja Narodnog muzeja, a osobito je zanimljiva dokumentacija koju je podastirao tragajući za nekim manje poznatim detaljima iz prošlosti Arheološkog muzeja u Zagrebu, jednog od izravnih sljednika Narodnog muzeja. Svim navedenim kroničarima, kao i drugim autorima koji su se prigodno osvrtni na početke djelovanja Muzeja, a među njima je i pisac ovih redaka, zajedničko je što nisu propustili istaknuti specifično ozračje u

kojemu je nikla, sazrijevala i u konačnici bila oživotvorena ideja o osnivanju muzejske ustanove u Zagrebu: unisono je, naime, mišljenje da su presudne bile inicijative „Iliraca“, pripadnika Hrvatskoga narodnog preporoda, a najistaknutije mjesto nedvojbeno pripada njihovu karizmatičnom predvodniku Ljudevitu Gaju i njegovim najbližim suradnicima.

U odnosu na aktivnosti što ih je bilo potrebno poduzimati s ciljem prikupljanja dobrovoljnih priloga i darova nužnih za prikupljanje „starina“ i „prirodnina“ („*naturalia*“) i stvaranja muzejskog fundusa, iz dostupne arhivske građe moguće je zaključiti da su bile vrlo intenzivne tridesetih godina 19. st., premda je sličnih aktivnosti bilo i ranije, još u kasnim dvadesetim godinama. One su se tada odvijale pod egidom Učenog društva, ali se već od 1836. godine provode u sklopu djelovanja Hrvatskoga narodnog muzeja. Iako je riječ o vremenu u kojemu se Muzej još nalazio *in statu nascendi*, uz različite muzealije prirodoslovnog karaktera počele su pristizati i prve arheološke akvizicije, poglavito kolekcije numizmatičkog materijala. Zbog financijskih problema i pomanjkanja prostora na organizirano muzeološko djelovanje ipak je trebalo pričekati još nekoliko godina. Do trenutka osnivanja Muzeja, ali i u razdoblju nakon što je započeo s javnim djelovanjem, osim Hrvatsko-slavonskog gospodarskog društva, osnivača, odnosno jednog od osnivača Narodnog muzeja, o muzejskim poslovima brigu je vodila i Kraljevska pravoslavna akademija, najviša tadašnja zagrebačka znanstvena ustanova. Sukladno tomu, muzejska građa u početku je bila pohranjena u prostorima Gospodarskog društva, u palači baruna Daniela Raucha na Markovu trgu, a djelomice i u zgradi na Katarinskom trgu, koja je bila na raspolaganju Pravoslavnoj akademiji. Sustavniji oblici prikupljanja spomeničke građe potječu iz četrdesetih godina 19. stoljeća.

Prva stalna muzejska izložba bila je otvorena u palači Narodnog doma, klasicističkom zdanju u gornjogradske Opatičkoj ulici br. 18, koja je krajem veljače 1946. godine dioničarstvom bila kupljena od dotadašnjeg vlasnika, grofa Dragutina (Karla) Draškovića. Vjerovalo se da će u njoj biti dovoljno mjesta za smještaj svih muzejskih zbirki, prethodno pohranjenih u Gospodarskom društvu. Kao što, međutim, često biva, među dioničarima nije bilo

suglasnosti o načinu korištenja Narodnog doma, pa je Muzeju bilo dodjeljeno samo prizemlje, dok su ostali dijelovi palače poslužili različitim sadržajima. O datumu otvorenja muzejske izložbe podatci variraju pa se spominju 24. kolovoza i 10. rujna, kao i 16. studenoga 1846. godine. Neprijeporno je, međutim, da je u upravo u toj godini u prizemlju Narodnog doma bila otvorena izložba s prikupljenom spomeničkom građom iz različitih muzejskih zbirki. Arhivski podatci o broju posjetitelja govore o velikom zanimanju tadašnje javnosti, jer je tijekom nekoliko mjeseci trajanja izložbe u Muzeju zabilježen posjet od nekoliko tisuća posjetitelja. U zaključku

bismo mogli kazati da je razdoblje osnivanja Muzeja potrajalo od, približno, 1835. do 1846. godine, ali je njegova formalno-pravna institucionalizacija uslijedila dvadesetak godina nakon osnivanja.

Među pojedincima kojima pripadaju osobite zasluge za osnivanje Muzeja i prikupljanje spomeničkog materijala, osim Ljudevita Gaja, koji je kasnih dvadesetih godina apelirao da se podrži ideja o osnivanju Muzeja i „narodno-književnog društva“, potrebno je istaknuti i prvog upravitelja („čuvara“) Muzeja, tajnika Gospodarskog društva Dragutina Rakovca, kao i Ljudevita Vukotinića, kasnije također tajnika Društva, koji je mjesto „muzealnog ču-

vara" (upravitelja) preuzeo 1857. godine. Osim te dvojice pravnika među onima kojima pripada epitet pionira muzeološke prakse u glavnome hrvatskom gradu svakako je i umirovljeni major Mijat Sabljar. Tom „velezaslužnom mužu“, za kojega Vukotinović izričito naglašava da je bio „otac i tvorac muzeja“, pripadaju, čini se, još veće zasluge, jer je znatno pridonio povećanju muzejskog fundusa, a strpljivim muzeološkim djelovanjem poboljšao je stanje koje je naslijedio preuzimajući, nakon kraće odsutnosti, upravljanje Muzejom 1862. godine. Nije potrebno naglašavati da je svim navedenim upraviteljima nedostajalo stručnih muzeoloških znanja, ali su taj nedostatak obilno nadoknađivali zanesenošću, radošću i nesvakidašnjim entuzijazmom.

Sljedeći važan događaj bio je prijedlog Sabora, odnosno odluka (reskript) cara Franje Josipa iz 1866., s uredbom o ustrojstvu Muzeja, što je značilo i konačno ozakonjenje pravila o djelovanju Narodnog zemaljskog muzeja u Zagrebu. Tom odlukom bilo je institucionalizirano djelovanje Muzeja, a istodobno je uslijedila i njegova podjela na Arheološki, odnosno Prirodoslovni odjel (razdio). Narodni zemaljski muzej u Zagrebu tada je ujedno dospio pod upravu Akademije znanosti i umjetnosti, što je potrajalo sve do 1878. godine. Početkom tog razdoblja, najprije 1867., a zatim i 1868., za ravnatelja Arheološkog odjela Narodnog muzeja Akademija je imenovala don Šimu Ljubića, koji obrazovanjem nije bio arheolog, ali je ipak bio prvi visoko obrazovani stručnjak na čelu Arheološkog odjela Muzeja. Postavši samostalnom ustanovom, Arheološki odjel i dalje je, međutim, nastavio djelovati u sklopu Hrvatskoga narodnog muzeja. Muzej je tada djelovao pod okriljem Sabora i bio je Zemaljskim zavodom Hrvatske, Slavonije i Dalmacije. U slijedu značajnih događanja svakako je potrebno podsjetiti da je 1880. Muzej bio preseljen u prostore koji su mu bili dodjeljeni u novoizgrađenoj Akademijinoj palači na Zrinskom trgu br. 11. Navedena selidba za Muzej se nije pokazala najboljim rješenjem, jer su tamošnji prostorni kapaciteti bili nedostadni za bitno povećani spomenički fundus Muzeja. Glede stručnih i znanstvenih aktivnosti značajan iskorak uslijedio je tijekom upravljanja Muzejom prvih educiranih arheologa obrazovanih na uglednom bečkom Sveučilištu, najprije Josipa Brunšmida, ujedno i pokretača studija arheologije

na zagrebačkom Sveučilištu, a zatim i njegova nasljednika Viktora Hoffillera. Na takvom tragu je i odluka kojom je 1893. godine Arheološki odjel Narodnog muzeja zakonskom odredbom bio povezan s katedrom za arheologiju tog Sveučilišta.

Proces osamostaljivanja specijaliziranih odjela nekadašnjeg Narodnog muzeja bio je nastavljen donošenjem uredbi Banovine Hrvatske o muzejima i galerijama iz 1940. godine. Tom uredbom Narodni muzej u osnovi je prestao postojati u prijašnjem obliku. Arheološki i Historički odjel Narodnog muzeja bili su razdvojeni i od tog vremena počinju djelovati odvojeno, kao potpuno samostalne muzejske institucije. Hrvatski narodni arheološki muzej preuzeo je tada brigu o arheološkim spomenicima, dok su spomenici iz kasnijeg srednjeg vijeka te iz novog vijeka bili povjereni Hrvatskom narodnom historičkom muzeju. Sve do završetka Drugoga svjetskog rata, obje su ustanove nastavile s prisilnim sustanarstvom u Akademijinoj zgradi. Problemi koji su se pojavljivali zbog pomanjkanja prostora potaknuli su, međutim, brojne inicijative s ciljem gradnje muzejske zgrade. Najpovoljniji trenutak za realizaciju takvog projekta bio je, barem se tako činilo, nakon donošenja odluke Hrvatskog sabora o gradnji muzejske zgrade 1914., ali niti izglasani zakon o njezinom financiranju nije urodio plodom, najvjerojatnije uslijed ondašnjih ratnih neprilika. Sličnih ideja bilo je, doduše, i u kasnijim godinama, primjerice 1921. i 1927. godine, kao i za Banovine Hrvatske, ali niti one nisu imale nikakva učinka. Stoga je sve do preseljenja u prostore reprezentativne historicističke palače Vranyczany-Hafner na Zrinskom trgu br. 19, koja je Muzeju, zajedno s dvorištem prema Gajevoj ulici, bila dodijeljena na osnovi naloga Kulturno-umjetničkog odjela Ministarstva prosvjete Federalne države Hrvatske iz srpnja i kolovoza 1945., Muzej nastavio s djelovanjem u skućenim prostorima obližnje Akademijine zgrade, u kojoj se sve do 1945. nalazio i stalni izložbeni postav. Graditelj palače Vranyczany-Hafner bio je Ferdo Kondrat, a gradnja je bila dovršena 1879. godine. Zanimljivo je napomenuti da su pojedini dijelovi palače, poput skulptura koje su stajale na kruništu, bili znatno oštećeni prigodom potresa koji je Zagreb pogodio 1880. godine. Selidba iz Akademijine palače uslijedila je, dakle, odmah po završetku Drugoga svjetskog rata, u drugoj polovici

1945. godine. U istoj palači do 1959. bio je udomljen i Povijesni muzej, a sustanarima su im bili još i Muzej NOB, Konzervatorski zavod te Grafička zbirka. Osim njih, u dijelu prizemnih prostorija do 1964. bio je smješten i Arheološki zavod, odnosno Arheološki seminar zagrebačkog Filozofskog fakulteta. Nakon napuštanja Akademijine zgrade u dvorištu palače, koja je postala novim sjedištem Muzeja, dvije nekadašnje štale poslužile su kao spremišta za kamene spomenike većih dimenzija, za koje nije bilo mogućnosti pohranjivanja u zgradi Muzeja. Zanimljivo je da se u kasnijim fazama djelovanja Muzej različito nazivao. Nazivan je, primjerice, Arheološkim odjelom Narodnog muzeja (1893.), zatim Prethistorijskim odjelom Hrvatskog Narodnog muzeja i Arheološko-historičkim odjelom Hrvatskog Narodnog muzeja, dok je zaključno s 1939. godinom njegov puni naziv bio Arheološko-historički narodni muzej – Zagreb. Od 1945. do 1991. naziv mu je bio Arheološki muzej Zagreb, a aktualno mu je ime Arheološki muzej u Zagrebu.

Postupno preoblikovanje Muzeja nastavljeno je i u kasnijim godinama. U zapuštenom muzejskom dvorištu, u kojemu se do tada nalazilo javno parkiralište, u srpnju 1987., povodom održavanja zagrebačke Univerzijade, bio je otvoren muzejski lapidarij, u kojemu su izloženi odabrani rimski kamene spomenici, dok su dvije novoizgrađene prigradnje poslužile za pohranjivanje dijela preostale kamene spomeničke građe. Specifičnost lapidarija, u usporedbi s većinom drugih prostora namijenjenih izlaganju kamenih spomenika, ogleda se u skladnom kombiniranju arhitektonskih i hortikulturnih rješenja, što je lapidarij pretvorilo u svojevrsni arheološki park, zelenu oazu u urbaniziranom dijelu Zagreba. Lapidarij je nastao prema projektu arhitekta Branka Siladina, koji je za njega bio nagrađen najvišom tadašnjom republičkom godišnjom nagradom za arhitektonska dostignuća. Nedugo nakon izgradnje lapidarija, najprije 1988./89., a zatim i 1991., bili su obavljeni opsežni zahvati na saniranju krovništva, a uređene su i obje fasade. Godine 1996., prema projektu arhitekta Duška Dropulića, bili su završeni radovi na dvogodišnjoj adaptaciji tavanskog prostora, odnosno 4. kata, koji je tada preuređen za uredske potrebe te opremljen drugim potrebnim sadržajima, skromnim apartmanskim i kuhinjskim prostorom, sanitarnim prostorijama,

različitim spremištima i drugim. Istom prigodom ispražnjen je bio 1. kat Muzeja, koji je nakon adaptacije postao mjestom za organiziranje povremenih izložaba i održavanje drugih prikladnih manifestacija. Istodobno je bio uređen i numizmatički depozitarij, koji je bio opremljen u tadašnje vrijeme barem u muzejima rijetko viđenim pokretnim ormarima. Svi poslovi oko uređenja i preoblikovanja drugih prostora, kao i izložbenih postava, ostvarenje su arhitekta Maria Beusana. Od osobite je važnosti što su tijekom radova na preoblikovanju gotovo svi prostori u zgradi doživjeli temeljite promjene, a još je važnije što je istodobno na statički problematičnim katovima u cijelosti bila izmijenjena nosiva podna konstrukcija. Radovi na adaptaciji podrumskih prostora, čuvaonica, preparatorskih radionica, kotlovnice i dr., odvijali su se u razdoblju od 1996. do 1999. godine. Potrebno je naglasiti da je autor preoblikovanja podrumskog i mezaninskog prostora, odnosno čuvaonice, preparatorske radionice i dr. te portirnice s garderobom i drugim relevantnim sadržajima, ulaznih dijelova, pomoćnih prostorija, a djelomice i unutrašnjosti 2. i 3. kata, također Mario Beusan.

Do trenutka temeljite obnove Muzeja u južnom dijelu prizemlja nalazila se muzejska preparatorska radionica, a do nje je bila izložbena dvorana u kojoj su bili izloženi odabrani primjerci rimske kamene plastike, poglavito skulpture i reljefi. Uredske prostorije tada su se nalazile u najreprezentativnijem dijelu zgrade i zauzimale su veći dio 1. kata, dok je manji dio prostora na istom katu bio u funkciji muzejske knjižnice s čitaonicom. Jednako kao i danas, 2. i 3. kat tada su služili potrebama stalnog izložbenog postava. Zanimljiv je, a široj javnosti nedovoljno poznat podatak, da su tadašnje južno i sjeverno dvorišno krilo muzejske zgrade u smjeru Gajeve ulice iz nikad objašnjenih razloga 1939. godine bila porušena, a kasnije više nisu bila obnovljena.

Za organizacijsku strukturu Arheološkog muzeja u Zagrebu moglo bi se zaključiti da je karakteristična za većinu muzeja sličnog tipa u Hrvatskoj. To znači da su njegove zbirke formirane prema uobičajenom kronološkom slijedu pa sukladno tomu Muzej posjeduje Pretpovijesnu, Antičku (grčko-rimsku) i Srednjovjekovnu zbirku. Osim navedenih zbirki zagrebački Muzej ima, međutim, i Egipatsku,

kao i Numizmatičku zbirku te je po tomu specifičan i na neki način jedinstven u Hrvatskoj. Od drugih srodnih hrvatskih muzeja razlikuje se i po tomu što raspolaže i brojnim drugim spomenicima ili čak čitavim kolekcijama stranoga podrijetla. Za njega je, također, karakteristično što znatan dio spomeničkog materijala iz većine njegovih zbirki potječe iz gotovo svih područja Hrvatske, a nije – kao što je najčešće slučaj – isključivo iz krajeva koji gravitiraju sjedištu Muzeja, u ovom slučaju gradu Zagrebu. Da ne bi sve proteklo samo u isticanju njegovih prednosti i dobrih osobina, potrebno je istaknuti da se od drugih srodnih ustanova u Hrvatskoj razlikuje i po činjenici što nema cjelovita izložbenog postava te po neslavnim rekordima u iščekivanju njegove realizacije. Radovi na postavu odvijaju se u usporenom ritmu, moglo bi se kazati korak po korak, što je u najvećoj mjeri ovisno o raspoloživim financijskim sredstvima. Taj proces traje, u osnovi, već petnaestak godina i stvara poteškoće u ostvarivanju konzistentnosti pojedinih segmenata izložbenog postava. Porazan je podatak da, ako

se izuzmu neke tematske izložbe i improvizirani postavi, Muzej čak više od 30 godina nije imao stalnog izložbenog postava Antičke zbirke, a bitno se ne razlikuje niti situacija sa stalnim postavom Srednjovjekovne zbirke!

Prema najsvježijim podacima Muzej raspolaže s približno 400.000 različitih spomenika, a tomu je moguće pridodati i muzejsku knjižnicu s približno 50.000 svezaka, odnosno gotovo 60.000 svezaka, ako se tomu pribroji i fundus *Biblioteke Vinski*, koja je u sklopu knjižnice organizirana kao zasebna cjelina, s literaturom koja je specijalizirana za pretpovijesna i srednjovjekovna razdoblja. Prirodno je što Muzej raspolaže i znatnom količinom arhivskog materijala – razvrstan je u 207 jedinica te pohranjen u brojnim kasama i ormarima – kao i drugom važnom dokumentacijom, bogatom fototekom, planotekom i sl.

Fundus Pretpovijesne zbirke, s izuzetkom Numizmatičke zbirke, raspolaže s najvećim brojem spomenika. Od ukupnih oko 72.000 u stalnom se postavu nalazi 2826 odabranih izložaka. U zbirci su

Stalni postav Egipatske zbirke, foto: Igor Krajcar

razmjerno rijetki nalazi iz starijeg kamenog doba, a mnogo ih je više iz mlađeg kamenog doba (neolitik) i bakrenog doba (eneolitik), kao i iz različitih faza metalnih razdoblja, brončanog doba, odnosno starijeg i mlađeg željeznog doba. Nalazi što ih Muzej posjeduje većinom su iz kontinentalnih krajeva, poglavito iz sjeverozapadnih i istočnih dijelova Hrvatske, uključujući i područja hrvatskog dijela Srbije, a mnogo ih je i iz susjedne Vojvodine. U zbirci, kao i u stalnom izložbenom postavu, razmjerno su brojni nalazi iz Japodske zbirke, koja je izdvojena kao zasebna cjelina. U njoj su pohranjeni i djelomice izloženi neki od najatraktivnijih nalaza domaće pretpovijesne baštine, osobito iznimno atraktivni primjerci nakita od jantara i staklene paste, zatim sitna brončana antropomorfna plastika, a također i jedinstveni primjerci brončanih kapa i ogjavlja. U sklopu Pretpovijesne zbirke nalaze se, a djelomice su i prikazani u stalnom postavu, mnogi značajni spomenici: među njima je i znamenita *Vučedolska golubica*, kao i drugi nalazi vučedolske kulture, zatim najraniji ovdašnji metalni predmeti, primjerce nalazi iz poznate ostave bakrenih sjekira iz Brekinjske kod Pakraca, kao i velik broj drugih raritetnih nalaza iz različitih faza brončanog doba te starijeg i mlađeg željeznog doba. Mnogi od tih nalaza bili su izlagani na brojnim značajnim izložbama, kao i u sklopu svih prethodnih izložbenih postava. Od njih je svakako najcjelovitiji i najtemeljitiije pripremljen bio pretposljednji postav, koji je bio otvoren 1974. godine, a zauzimao je najveći dio 3. kata, prostora koji sve do tada nije služio takvoj svrsi. Logikom kronološkog slijeda tadašnjim izložbenim postavom Pretpovijesne zbirke započinjao je muzejski izložbeni postav, koji niti danas nije potpun, budući da nedostaju pojedine dionice postava s rimskim materijalom, kao i izložbeni postav srednjovjekovne zbirke. Autorice prethodno spominjanog postava Pretpovijesne zbirke bile su Ksenija Vinski-Gasparini i Ružica Drechsler-Bižić. Prostor na 3. katu bio je tada adaptiran i u njega su se sjajno uklopile jednostavne i nadasve funkcionalne bijele vitrine pravokunog ili trokutastog oblika, koje su bile raspoređene uzduž zidova. Za potrebe Pretpovijesne i Egipatske zbirke tada ih je projektirao Stjepan Planić, jedan od najuglednijih hrvatskih arhitekata proteklog stoljeća, dok je izložbe postavio povjesničar umjetnosti Josip Ladović. Aktualni postav u istom

je prostoru, a u odnosu na prethodni zamjetan je veći broj vitrina raspoređenih po sredini izložbenih prostorija, a istodobno je unutrašnjost postojećih, plitkih i dubokih vitrina, decentno artikulirana ugrađenim elementima svijetlosive boje, koji su omogućili logičniji raspored i bolju preglednost izložaka. Preinake u aktualnom postavu očituju se i u poboljšanoj rasvjeti vitrina, odnosno zamjeni starih neonskih cijevi suvremenijim rasvjetnim tijelima. Autori postava koji je najvećim dijelom bio otvoren 2003. – samo je postav Japodske zbirke bio dovršen naknadno, u veljači 2004. – su Dubravka i Jacqueline Balen, Lidija Bakarić te Sanjin Mihelić, dok je autor prostorne koncepcije i likovnog postava arhitekt Mario Beusan. Zanimljivo je da je u odnosu na prethodni postav broj izložaka neznatno smanjen, ali postav u sadržajnom pogledu nije time izgubio na kvaliteti, jer su u novom postavu prvi put izložene i neke recentne muzejske akvizicije. Poznavatelji obaju postava uočiti će razlike koje se očituju i u prilagodba načinjenim u nastojanju da se postav približi novijim pedagoškim standardima.

Među zbirkama stranog podrijetla svakako najveću pozornost privlači Egipatska zbirka, u nas jedinstvena, ali razmjerno rijetka i u mnogo širem okruženju. U njoj su pretežito pohranjeni spomenici koji su nekoć bili u vlasništvu austrijskog feldmaršala Franza Kollera. Najveći dio njegove zbirke, pohranjene u Pragu, za zagrebački Muzej bio je otkupljen 1868. godine. Od 2246 spomenika iz različitih epoha faraonskog Egipta, od, približno, 2100. g. pr. Kr. do 2. st. po Kr., najbrojniji su oni iz kasnijih razdoblja. Premda su egipatski spomenici iz fundusa zagrebačkog Muzeja i ranije u različitim oblicima bili izlagani na muzejskim izložbama, prvi sustavno organizirani postav ipak je bio otvoren tek u travnju 1974. godine. Autor tog postava bio je Marcel Gorenc. Kao i u postavu Pretpovijesne zbirke, decentne i jednostavne vitrine projektirao je već spominjani Stjepan Planić, dok je prezentacija izložaka također bila povjerena Josipu Ladoviću. Današnji izložbeni postav Egipatske zbirke, koji se u velikoj mjeri razlikuje od prethodnog, bio je otvoren u travnju 2005. godine. Postojeće Planićeve vitrine i dalje su, kao i one iz postava Pretpovijesne zbirke, ostale u prvotnoj funkciji, jer su se pokazale vrlo upotrebljivima i po općem sudu u potpunosti su izdržale kušnju vremena: unutrašnjost im je, doduše,

djelomice redizajnirana dodavanjem elemenata koji su razigrali raspoloživi prostor, ali su bile pridodane i nove vitrine u kojima su u velikom broju izložene kanope, ušapti figurice, skarabeji i sl., kao i nakit te drugi sitni materijal. Ritmički su nanizane oslikane stele, kao i papirusi s različitim vrstama egipatskog pisma. Drveni oslikani sarkofazi jedan za drugim su poredani u novim, za njih projektiranim vitrinama, osvijetljenim diskretnom fibro-rasvjetom. U izdvoje- noj vitrini izložen je najstariji sarkofag iz muzejske Egipatske zbirke, koji je u Zagreb stigao kao dar egipatske vlade: zbog bolje preglednosti oslika na sanduku i poklopcu sarkofaga te na kartonaži mu- mije izložen je u nekoliko slojeva. Novina u postavu je i virtualni prikaz egipatske grobnice, opskrbijene karakterističnim grobnim inventarom. Autor posta- va je muzejski egiptolog Igor Uranić, a prostorne koncepcije i likovnog rješenja Mario Beusan. Za potrebe izlaganja ukupno je odabrano 600 različi- tih izložaka, koji su tematski razvrstani u nekoliko zaokruženih ciklusa. Kad je o tom postavu riječ, potrebno je naglasiti da su u tijeku stanovite iz- mjene, koje se odnose na dopunu postava dvjema novim vitrinama zbog potrebe izlaganja najnovije muzejske akvizicije, atraktivnog drvenog oslikanog sarkofaga iz razdoblja 25. egipatske dinastije, koji je nedavno otkupljen, nedugo zatim i restauriran te pripremljen za izlaganje.

Prije dovršenja postava Egipatske zbirke, kao zasebna cjelina, krajem 1999. bila je otvorena tzv. Etruščanska soba. Njezini zidovi, kao i pod, crno su obojeni, rasvjeta je prigušena, a u središtu prostori- je u klimatiziranoj vitrini izložena je tzv. *Zagrebačka mumija*. Nasuprot mumiji izloženi su njezini laneni povoji, odnosno glasovita *Zagrebačka lanena knji- ga (Liber linteus Zagrabiensis)*. Jedinstveni rukopis na lanenom platnu iz antičkog doba, ujedno je i jedan od najdragocjenijih spomenika što ih Muzej posjeduje: ispod i iznad *Lanene knjige* nalaze se transkripcije odgovarajućih dijelova teksta, kao i in- fra-crvena fotografija u boji u naravnoj veličini. Ru- kopis je, po svemu sudeći, izvorno bio u funkciji li- turgijskog kalendara, a na lanenim trakama kojima je mumija bila ovijena je najduži sačuvani natpis na etruščanskom jeziku, s više od 1200 zabilježenih riječi. Donedavna je u zasebnoj vitrini bilo izloženo još nekoliko u nas razmjerno rijetkih etruščanskih spomenika – terakotna urna s poklopcem i figural-

nim reljefnim motivom te natpisom, portretna te- rakotna glava i dr. – ali je upravo u tijeku ugradnja nove, prostranije vitrine, namijenjene izlaganju ve- ćeg broja spomenika, poglavito recentnih akvizicija stranog podrijetla.

Od spomenika stranog podrijetla koji nisu zastupljeni u stalnom postavu, a nisu bili izlagani niti u prethodnim postavima, vrlo je zanimljiva ne- velika skupina mezopotamskih pečata s klinastim pismom, koji potječu iz kraja 3. tisućljeća pr. Kr., druge polovine 9. st. pr. Kr., kao i početka 6. st. pr. Kr. Isto se može zaključiti i za malobrojnu, ali u nas jedinstvenu kolekciju spomenika iz pretkolum- bovskog razdoblja, poglavito keramičke posude po- drijetlom iz Perua, koje pripadaju prethispaničkim kulturama Chimu i Chancay i moguće ih je datirati u razdoblje od 1100. do 1470. godine. Monumen- talnošću i kvalitetom ipak se izdvajaju rimski kame- ni spomenici koji potječu iz Italije, skulpture, reljefi, natpisi i dr., koji su nekoć pripadali bogatoj zbirci grofa Lavala Nugenta. Prije nego su bili otkupljeni nalazili su se u jednoj od kula frankopanskog Grada na riječkom Trsatu. Od njih je, nažalost, samo ne- kolicina u ovom trenutku dostupna posjetiteljima Muzeja, a nalaze se u ulaznom prostoru u muzejsku zgradu, poredani s obje strane na rubnom podestu. Valja, također, spomenuti da Muzej posjeduje i dru- ge zanimljive skupine spomeničkog materijala stra- nog podrijetla, većinom iz nekih susjednih zemalja, poglavito iz Srbije i BiH, kao i iz još nekih zemalja u bližem okruženju.

Antička, odnosno grčko-rimska zbirka, raspo- laže s gotovo 43.000 spomenika grčke i rimske provenijencije. O količini izložene građe neuputno je govoriti, budući da stalni postav te zbirke još uvijek, od kasnih mjeseci 1974., nije cjelovit, što je razlog da broj izložaka varira, ovisno o pojed- nim fazama proširenja postava. Ostaje, međutim, činjenica da je izložbeni postav Antičke zbirke ne- dostupan 36 godina, što je nenadoknativa šteta i pravi razlog za zabrinutost. U međuvremenu je, doduše, bilo različitih prigoda u kojima je bila izlagana spomenička građa iz antičkog razdoblja, u sklopu pojedinih izložaba ili nekoliko verzija im- proviziranog postava. Svi izlošci iz postava bili su evakuirani tijekom rujna 1991. i zatim pohranjeni u podrumskim prostorijama, a najznačajniji izlošci nekoliko su se godina nalazili u Italiji, na izložbama

što ih je Muzej tih godina organizirao u Arezzu, a zatim i u Torinu. Prigodom proslave 150. godišnjice Narodnog muzeja mnogi od tih spomenika bili su u postavu prigodne izložbe *Muzeopis 1846 – 1996*, a nakon njezina demontiranja nisu bili izlagani sve do 2007., odnosno do otvorenja prve dionice obnovljenog postava Antičke zbirke.

Od spomenika stranog podrijetla koji su u sastavu Antičke zbirke za ovdašnje je prilike od osobitog značenja iznimno bogata kolekcija oslikanih grčkih vaza, više od 1500 različitih primjера iz gotovo svih razdoblja grčkog slikarstva na vazama. Dio kolekcije je južnoitalskog podrijetla, a dio potječe i iz nekoliko pokrajina u Grčkoj. Uz malobrojne primjerke grčke keramoplastike i sitne brončane plastike pozornost privlače rijetki primjerci figuralne plastike ciparske provenijencije. Od navedenog spomeničkog materijala stranog podrijetla za stalni postav odabrano je više od stotinu primjера grčkih vaza različitih oblika i stilskih osobina, zatim rijetki primjerci grčke keramoplastike, kao i prethodno spominjane ciparske figuralne plastike i dr. U nastavku postava, u sljedećoj prostoriji, izloženi su grčki spomenici podrijetlom iz domaćih nalazišta, pretežito iz grčkih gradova-kolonija osnovanih na nekim srednjodalmatinskim otocima. U tom dijelu postava, koji započinje spomenikom iz ranijeg razdoblja, nedavno otkupljenom i restauriranom kacigom grčko-ilirskog tipa iz sjeverojadranskog podmorja, dominira nekoliko kamenih natpisa iz vremena grčke kolonizacije tog dijela istočnojadranske obale. Neki od njih, poput glasovite Lumbardske psefizme, ili poznatog trofejnog spomenika iz Starog Grada na Hvaru, prvorazredna su svjedočanstva o počecima grčkog naseljavanja i urbanizacije tih dijelova istočnojadranske obale, a neki su i dragocjena povijesna vrela o ondašnjim zbivanjima u tom dijelu Jadrana. Osim epigrafskih spomenika u aktualnom je postavu i niz drugih zanimljivih nalaza, pretežito sitni spomenički materijal. Izložbeni postav s grčkim spomenicima otvoren je 2007. i najavljuje budući cjelovit postav Antičke zbirke. Kao i prethodni postavi, prvi iz ranih godina poraća, a drugi, a pokazalo se da je bio i posljednji, postav iz 1955., kao i aktualni, za sada, nažalost, samo djelomični postav na 2. su katu muzejske zgrade. Za autore prvih izložbenih postava treba pretpostaviti da su bili svi ondašnji muzejski ku-

stosi, a možda i samo neki od njih, dok su autori sadašnjeg postava s grčkim spomenicima stranog i domaćeg podrijetla stručnjaci koji danas djeluju u Muzeju, Dora Kušan-Špalj, Dorica Nemeth-Ehrlich i Ante Rendić-Miočević. Kao i u postavima Pretpovijesne i Egipatske zbirke, autor prostorne koncepcije i likovnog postava novootvorenog dijela postava Antičke zbirke također je Mario Beusan.

Nakon dionice s grčkim spomenicima u sklopu postava Antičke zbirke za sada je, svakako ne bez razloga, kao prva u nizu realizirana tema o rimskoj vojsci, odnosno njezinoj prisutnosti u panonskim područjima. Upravo dobro organiziranom i opremljenom vojskom Rimljani su, naime, utirali puteve romanizacijskim procesima pa je tako bilo i u našim krajevima. U prostoriji u kojoj prevladava crvena, „pompejanska“ boja, među izlošcima vojne opreme osobitu pozornost privlači niz izloženih kaciga različitih tipova, kao i različite vrste oružja, među kojima su i poznati bodeži s raskošno ukrašenim koricama iz Siska, antičke Siscije. Autor tog dijela postava je Ivan Radman Livaja, dok je postav likovno oblikovao Mario Beusan. Važnim se čini istaknuti da je u tijeku realizacija sljedeće teme. Riječ je o prikazu urbanizacije hrvatskog dijela Panonije, s odgovarajućim primjerima iz graditeljstva, cestovne mreže i dr. Taj dio stalnog izložbenog postava uskoro bi trebao biti otvoren, a autorice su Dorica

^ Stalni izložbeni postav Numizmatičke zbirke, foto: Igor Krajcar

Nemeth-Ehrlich i Dora Kušan-Špalj, uz prostorna i oblikovna rješenja Marija Beusana. U pripremi je i nastavak radova na stalnom postavu s dionicom posvećenom svakodnevnom životu, koja uključuje trgovinu i proizvodnju, zatim poljodjelstvo, obrte i sl., s naglascima na detaljima odjeće, nakitu, toaletnom i medicinsko-farmaceutskom priboru, kazališnom i sportskom životu i sl. U nastavku je planirano poglavlje posvećeno duhovnim, poglavito kulturnim običajima, kao i zagrobnom životu, nekropolama, a u konačnici i rimskoj umjetnosti koja, dakako, prožima i sva prethodno spominjana poglavlja. Razdoblje kasne antike, odnosno ranokršćansko razdoblje, trebalo bi označiti završetak postava Antičke zbirke – u njemu bi istaknuto mjesto trebalo pripasti poznatoj solinskoj mramornoj oltarnoj menzi s prikazima poprsja Krista i apostola te s prizorima iz Jonina života, a također i jedinstveni pisani dokument iz Sirmija, opeka na kojoj je grčkim slovima urezana poruka kojom njezin pisac zaziva Kristovu pomoć u spašavanju grada od opsade Avara, ali na taj trenutak trebat će, čini se, još neko vrijeme pričekati. Kad je o Antičkoj zbirci riječ, poglavito o spomenicima iz rimskog razdoblja, potrebno je istaknuti da osim vrijedne Nugentove kolekcije kamenih spomenika i drugih primjeraka monumentalne figuralne kamene plastike, odnosno brojnih spomenika sepulkralnog karaktera, sarkofaga, nadgrobnih stela i sl., kao i žrtvenika, baza za carske statue i različitih natpisa javnog karaktera, osobito bogate kolekcije sitne brončane figuralne plastike, medicinsko-farmaceutskog pribora, oruđa i oružja i drugog raznolikog spomeničkog materijala, u njoj je pohranjeno i nekoliko antologijskih ženskih i muških portreta, među kojima i mramorna glava djevojke iz Salone, poznata „Solinjanka“, vjerojatno najljepši ženski portret u sveukupnoj rimskoj portretnoj umjetnosti.

Srednjovjekovna zbirka, zajedno sa spomeničkim materijalom iz vremena seobe naroda, osim što je u nekoliko navrata bila prikazana u sklopu različitih izložaba, posljednji je put bila predstavljena, kao i spomenička građa iz drugih muzejskih zbirki, u sklopu privremenog izložbenog postava, za koji su poslužile prethodno nabavljene Rothsteinove vitrine. Privremeni postav bio je, naime, otvoren povodom otvorenja obnovljene muzejske zgrade, u studenom 1999. godine. Prije toga njezin posljed-

nji stalni postav bio je otvoren na 2. katu muzejske zgrade u prosincu 1982., a autori su bili Zdenko Vinski i Katica Simoni, dok je autor likovnog rješenja bio Josip Ladović. Trenutno je to, nažalost, jedina muzejska zbirka koja nema ništa od stalnog izložbenog postava te stoga nije moguće govoriti niti o broju izloženih spomenika. Koliko je to šteto potvrdit će i podatak da se u zbirci u kojoj je pohranjeno 4065 različitih spomenika iz razdoblja od 5. do 15./16. st. nalaze i neki od najznačajnijih spomenika iz vremena seobe naroda i ranog hrvatskog i europskog srednjovjekovlja. Osim glasovite opeke iz Sirmija o kojoj je prethodno bilo riječi, osobito se to odnosi na znameniti natpis kneza Branimira iz Muća Gornjeg datiran 888. godinom, zatim na nalaze iz groba gepidskog ratnika iz Batajnice kod Zemuna, s rijetkim primjerkom kacige tipa Narona-Baldenheim, također i na komplet srebrnog nakita iz kneževskog groba u Čadavici kod Slatine, a isto vrijedi i za par srebrnih istočnogotskih fibula iz Iloka, primjerke mačeva karolinškog tipa, komplet srebrnih sljepoočničarki iz početka 12. st. iz Stenjeveca, mramorni iločki pilastar iz 12. st. sa sačuvanim prikazom *Agnus Dei*, ostavu srebrnog nakita iz Slakovaca kod Vinkovaca iz 14./15. st., brojne nalaze bjelobrdske kulture, brončano pozlačeno raspelo iz 12. st. iz Siska, kao i brojne druge dragocjene nalaze. Većina njih potječe iz kontinentalnih krajeva Hrvatske, neki su i iz Dalmacije, ali su brojni i iz nekih susjednih zemalja, poglavito Srbije, ili još preciznije dijelova Srijema, odnosno Vojvodine. Svi ti spomenici nažalost su danas nedostupni posjetiteljima Muzeja.

U usporedbi s drugim muzejskim zbirkama Numizmatička je zbirka na neki način specifična. U njoj je, naime, zastupljen metalni i papirnati novac (novčanice), medalje, plakete, značke, žetoni, marke i druga srodna građa, ne samo iz Hrvatske, nego i iz drugih zemalja Europe i svijeta. Ukupno je pohranjeno oko 279.000 primjeraka novca i drugog materijala, među kojim su i mnogi rariteti ili čak unikati. Po broju predmeta to je najveća muzejska zbirka, a ujedno je i među najvećima takve vrste u Europi. Od drugih muzejskih zbirki razlikuje se i po tomu što jedina nadilazi uobičajene okvire „arheoloških“ razdoblja, budući da sadrži građu u vremenskom rasponu od 6. st. pr. Kr. do 21. st., odnosno do primjeraka aktualne novčarske

◀ Dio stalnog postava
Antičke zbirke: nalazi
rimske vojne opreme,
foto: Igor Krajcar

i srodne produkcije. Iz sigurnosnih razloga zbirka je 1945. godine bila pohranjena u trezorima banke u zagrebačkoj Praškoj ulici, odakle je u Muzej vraćena tek 1966. godine. Od tog je vremena najvećim dijelom pohranjena u muzejskim trezorima, dok je samo manji dio uključen u stalni izložbeni postav. Njezin izložbeni postav nalazi se u sjevernom mezaninskom dijelu muzejske zgrade. Za postav te zbirke karakterističan je nesvakidašnji način izlaganja, s odabranim primjercima novca i medalja koji su izloženi u pokretnim lamelama, a osvijetljeni su bočnom rasvjetom, koja gledatelju omogućuje razgledavanje izložaka s obje strane, avers i revers, potičući ih na aktivno sudjelovanje u pronalaženju najbolje pozicije za promatranje pojedinih detalja. U stalnom izložbenom postavu je 651 primjerak metalnog novca i medalja, a njima treba pridodati i 5939 primjeraka metalnog novca iz nekoliko izloženih ostava, što znači da ukupan broj izložaka doseže 6.590 različitih primjeraka novca i medalja. Autori izložbe, otvorene u svibnju 1978., su Zdenka Dukat i Ivan Mirnik, dok je autor likovnog rješe-

nja povjesničar umjetnosti Josip Ladović. Postav iz 1978. kasnije je bio nadopunjen novim vitrinama namijenjenim izlaganju skupnih nalaza (ostava), a autor navedenih dopuna također je Mario Beusan, koji je ujedno odabrao i aktualnu plavu boju zidova. Upravo su, međutim, u tijeku nove intervencije u postavu, koje su obuhvatile poboljšanja u jačini rasvjete izložbene prostorije, a nedavno su montirane i dodatne zidne vitrine. U njima je planirano izlaganje različitog spomeničkog materijala iz Numizmatičke zbirke, koji bi od vremena do vremena trebao biti mijenjan i dopunjavan novim sadržajima. Trenutno je u novopostavljenim vitrinama izloženo 70 primjeraka nereduciranih medalja, što je manji dio izložbe koja bi u cjelovitom obliku uskoro trebala biti postavljena u izložbenim prostorima na 1. katu, a odnosi se na darovanu ili otkupljenu građu pribavljenu tijekom posljednjih dvadesetak godina.

S ukupnim fundusom od oko 45.000 svezaka, u što nisu uračunati i brojni separati, a tomu treba pribrojiti i desetak tisuća svezaka *Biblioteke*

Vinski, što ukupno iznosi gotovo 60.000 različitih publikacija, muzejska knjižnica je među najbogatijim stručnim arheološkim bibliotekama u Zagrebu, ali i u Hrvatskoj. U njezinom su fondusu i brojna raritetna izdanja: 187 pohranjenih monografija objavljeno je, primjerice, prije 1800., 2164 monografije i 3987 časopisa u 19. stoljeću itd. Najviše, oko 17.500 svezaka, ipak je prikupljeno tijekom posljednjih nekoliko desetljeća. Osim navedenog Muzej raspolaže i s nekoliko desetaka tisuća različitih muzejskih izdanja koja služe međuknjižničnoj razmjeni s brojnim institucijama u zemlji i svijetu. Izdavačka djelatnost oduvijek je bila među muzejskim prioritetima. Prvi svezak muzejskog znanstveno-stručnog glasila tiskan je, naime, davne 1870. godine pod nazivom *Viestnik Narodnoga zemaljskoga muzeja u Zagrebu*. Po tom datumu taj časopis u osnovi je najstariji arheološki godišnjak u Hrvatskoj, unatoč činjenici što je sljedeći, 2. svezak, bio objavljen tek 1876. te što nije ispunio tadašnja očekivanja o pokretanju serije s redovitim ritmom izlaženja. Zbog nedostatka financijskih sredstava serija je, naime, morala biti obustavljena, a ponovno je pokrenuta 1879., ali tada pod nazivom *Viestnik Hrvatskoga arheološkoga društva*. Od 1895. godine časopis je izlazio u tzv. *Novoj seriji* te pod nazivom *Vjesnik Hrvatskoga arheološkoga društva*. Nakon duge stanke izazvane ratnim zbivanjima serija je bila nastavljena tek 1958., kao tzv. 3. serija i s

nazivom *Vjesnik Arheološkog muzeja u Zagrebu*. Zanimljivo je da je samo u toj poslijeratnoj seriji do sada objavljen 41 svezak, s 309 znanstvenih i stručnih priloga iz područja arheologije i srodnih joj disciplina. Mnogobrojnim člancima i raspravama, zatim predgovorima i uvodnicima, različitim prikazima, recenzijama, kronikama, biografijama, nekrolozima, bibliografijama i dr. treba pridodati i znatnu količinu ilustrativnog materijala, planova, crteža i fotografija. Ukupan broj tiskanih stranica, ako je izračun pisca ovih redaka točan, dosegnoo je čak 7.574 stranice, što potvrđuje njegovo značenje u tom segmentu arheološkog djelovanja i ujedno potvrđuje znatan doprinos Muzeja ukupnoj arheološkoj znanosti. Osim navedenog muzejskog godišnjaka, kao i brojnih izložbenih kataloga, vodiča i drugih prigodnih izdanja, od 2004. Muzej je pokrenuo i novu seriju reprezentativnih izdanja s naslovom *Musei Archaeologici Zagrabienensis Catalogi et Monographiae* (Katalozi i monografije Arheološkog muzeja u Zagrebu), koja je poglavito namijenjena objavljivanju građe iz muzejskog fonda. Do sada je objavljeno 5 svezaka (*Militaria Sisciensia* autora Ivana Radmana-Livaje, *Sarvaš – neolitičko i eneolitičko naselje* autorice Jacqueline Balen, *Grčke i južnoitalske vaze iz Arheološkog muzeja u Zagrebu* autorica Branke Vikić-Belančić i Valerije Damevski, uz dopunu i ažuriranje Alexandre Kardianou-Michel iz pariškog Muzeja Louvre, zatim *Egipatska zbirka Arheološkog muzeja u Zagrebu* autora Igora Uranića te *Bakar – Staklo iz rimske nekropole* autora Zorana Gregla i Irene Lazar. Pred izlaskom iz tiska je i opsežno dvotomno izdanje s naslovom *Ranosrednjovjekovno groblje bjelobrdske kulture: Vukovar Lijeva Bara (X-XI. stoljeće)* autora Željka Deme, kao i *Arheološki lokalitet Đakovo – Franjevac* autorice Jacqueline Balen. Na izdavačkom planu iznimnim dostignućem moguće je ocijeniti objavljivanje sveska na francuskom jeziku iz poznate međunarodne serije *Corpus Vasorum Antiquorum*, kojoj je pokrovitelj Međunarodna unija akademija u Bruxellesu. Tom prvom hrvatskom svesku o grčkim vazama naslov glasi *Vases Grecs et Italiotes: Croatie, Zagreb, Musée Archéologique*, a njezine su autorice prethodno spominjane Branka Vikić-Belančić i Valerija Damevski, s dopunama i ažuriranjem Alexandre Kardianou-Michel, kustosice pariškog Louvrea.

Etrušćanska soba: mumija i njezini povoji (Zagrebačka lanena knjiga, najduži sačuvani rukopis na etrušćanskom jeziku), foto: Igor Krajcar

Jedan od važnih segmenata djelovanja Muzeja je i izložbena djelatnost. Mnogo bi prostora zahtjevalo čak i vrlo selektivno nabranje izložbenih projekata što ih je Muzej realizirao, ali mnogi od njih su navedeni u radovima pojedinih autora koji su se bavili poviješću Muzeja, a najiscrpniji popis nalazi se u prilogu Ivana Mirnika naslovljenom *Arheološki muzej u Zagrebu*, koji je objavljen u Zborniku što ga je 2009. Matica hrvatska izdala pod naslovom *Arheologija u Hrvatskoj*. U tom mnoštvu različitih naslova – godišnje Muzej, naime, priređuje ili ugošćuje nekoliko izložaba, a svojim projektima često je prisutan i u drugim sredinama – osim izložbe *Muzeopis 1846-1996*, ne samo zbog njezina opsega i sadržaja, nego i zbog obilježavanja značajnog jubileja, 150. godišnjice osnutka Narodnog muzeja, što je bio povod njezinu organiziranju, možda bi trebalo izdvojiti barem neke najznačajnije projekte s kojima je Muzej gostovao u inozemstvu. U tom je pogledu vjerojatno najveći odjek imala izložba s naslovom *Tesori nazionali della Croazia – Capolavori dei musei di Zagabria, Arheološki muzej*, koja je u rujnu i listopadu 1991. bila održana u Arezzu, u izložbenim prostorima znamenite Donje bazilike sv. Franje (Basilica inferiore di San Francesco), kao i inačica iste izložbe – njezin je opseg bio samo neznatno povećan – koja je od ožujka do svibnja 1993. bila održana u Torinu, u tamošnjem Arheološkome muzeju (Museo di Antichità), a naslov joj je bio *Arte e cultura in Croazia – Dalle collezioni del Museo archeologico di Zagabria*. Potrebno je istaknuti da je u obje prigode u realizaciji izložbe sudjelovao i zagrebački Muzej za umjetnost i obrt. Za oba muzeja je važno što su tada objavljeni opsežni katalozi s najznačajnijim spomenicima iz muzejskih fundusa, čak dva izdanja na talijanskom jeziku, a jedno i na hrvatskom jeziku. To su ujedno i prvi katalozi fundusa Arheološkog muzeja tiskani na visokoj stručnoj i zavidnoj tehničkoj razini u njegovoj dugogodišnjoj povijesti. Po odjecima u medijima, prisutnosti najistaknutijih predstavnika iz različitih političkih i crkvenih struktura, kao i po svojevrsnom *glamouru* kojim su izložbe bile popraćene, osobito zbog vremena u kojemu su izložbe gostovale u Italiji, bio je to događaj koji će biti teško ponoviti u ukupnoj hrvatskoj muzeološkoj praksi. Tim izložbama pridodao bih i izložbu *Vučedolski Orion*, realiziranu u suradnji s Gradskim muzejima Vinkovaca i Vuko-

vara, koja je nakon Zagreba i Vukovara bila 2001. s uspjehom prikazana i u ljubljanskom Narodnom muzeju. Naveo bih i nekoliko izložaba što ih je posljednjih nekoliko godina, naizmjenice u Zagrebu i Skopju, Muzej ostvario u suradnji s makedonskim Narodnim muzejom. Posljednja izložba koju bih u ovoj prigodi spomenuo ima naslov *Dreitausend Jahre Vorgeschichte – Meisterwerke der Metallzeit im kontinentalen Kroatien (3000 godina pretpovijesti – Remek-djela iz metalnih razdoblja u kontinentalnoj Hrvatskoj)*, a bila je održana od rujna 2008. do ožujka 2009. u poznatom Keltskom muzeju u Hochdorfu (Keltemuseum Hochdorf/Enz) u blizini Stuttgarta. Na toj izložbi bili su zastupljeni najznačajniji nalazi iz pretpovijesnih metalnih razdoblja pohranjeni u nekoliko hrvatskih muzeja, ali i u muzejima Budimpešte, Beča, Mainza i Berlina, gdje se čuvaju neki od najvažnijih nalaza koji su podrijetlom iz naših krajeva, a iz različitih razloga nikad nisu bili objedinjeni i na takav način prezentirani. I za tu izložbu tiskan je reprezentativni katalog na njemačkom jeziku, koji se danas nalazi u gotovo svakoj važnijoj njemačkoj stručnoj biblioteci.

Potrebno je, također, imati u vidu činjenicu da je na gotovo svakoj velikoj svjetskoj arheološkoj izložbi – samo u posljednje dvije-tri godine takve izložbe su bile organizirane u austrijskom Grazu, u Ravenni i venecijanskoj Palači Grassi u Italiji, u ljubljanskom Cankarjevom domu, budimpeštanskom Muzeju lijepih umjetnosti, u španjolskim metropolama Barceloni i Madridu, u njemačkom Halternu itd. – Muzej bio zastupljen značajnim brojem izložaka, od kojih su mnogi bili u središtu pozornosti brojnih posjetitelja navedenih izložbenih projekata.

U odnosu na opseg muzejskog fundusa, kao i na muzejske aktivnosti, više je nego očigledno da Muzej oskudijeva prostorom pa je moguće predvidjeti da će to biti najveći problem u bližoj, a još više u daljoj budućnosti. Tomu u prilog govore i sljedeće činjenice: unatoč golemom spomeničkom fundusu samo je oko 900 m² na raspolaganju stalnim izložbenim postavima, a to se poglavito odnosi na gotovo čitav prostor 3. i 2. kata te na sjeverni dio mezanina, gdje je smješten stalni postav Numizmatičke zbirke. Tomu bi trebalo pridodati još oko 300 m² izložbenog prostora u muzejskom dvorištu, gdje je 1987. bio otvoren Muzejski lapidarij, u kojemu su izloženi odabrani rimski kameni

spomenici, poglavito oni većih dimenzija. Znatno više ih je, međutim, pohranjeno u podrumsjoj čuvaonici, kao i u dvjema nedovoljno prostranim dvorišnim prigradnjama. Prostor koji je namijenjen povremenim izložbama nalazi se na 1. katu muzejske zgrade i zauzima oko 400 m². Čuvaonice u podrumskim prostorima ukupno raspolažu s oko 500 m², dok disperzirane prostorije namijenjene restauratorsko-preparatorskim radionicama (laboratorijima) u podrumskim prostorima i u dvorišnoj prigradnji, uključujući i fotolaboratorij s fototekom na 2. katu muzejske zgrade, na raspolaganju imaju samo oko 200 m². S obzirom na mogućnosti djelovanja stručnog kadra, kao i na opremu kojom radionice raspolažu, a osobito ambicije širenja poslova u svim smjerovima, a poglavito u analitici koja je ranije bila potpuno zanemarena, taj važan sektor muzejskog djelovanja vrlo teško će u okviru aktualnih prostornih mogućnosti uspješno ostvarivati ambiciozno postavljene planove. Većina uredskih prostora, s izuzetkom numizmatičkog kabineta, knjižnice, radnih prostora muzejskog pedagoga, dokumentarista i dr., zauzimaju približno 500 m² i nalaze se u nekadašnjem potkrovlju, koje je 1968. bilo ispražnjeno i sređeno, a 1996. adaptirano te opremljeno odgovarajućim namještajem. Nakon temeljite rekonstrukcije, kojom su bili obuhvaćeni i vrlo opsežni infrastrukturni zahvati, uključujući i izmjenu nosive podne konstrukcije, uredski prostori s 1. kata bili su preseljeni u potkrovlje. Knjižnica s čitaonicom tada je s 1. kata iselila u prostore južne polovice mezanina, koji je prethodno djelomice služio potrebama preparatorsko-restauratorskih radionica, a manjim dijelom i izložbenom postavu. Knjižnica danas raspolaže s približno 200 m², što je svakako nedostavno za njezine aktualne potrebe. Drugi dijelovi zgrade, preostalih više od 2200 m², od 5110 m² kolika je njezina ukupna kvadratura, odnosi se na različite pomoćne prostorije, spremišta, stubišni prostor, sanitarne prostorije, prostore za pedagoške i dokumentarističke aktivnosti i sl.

Još nešto je naposljetku bitno naglasiti, a odnosi se na većinu muzejskih arheoloških ustanova u Hrvatskoj i svijetu. Za razliku od muzejskih ustanova koje su drugačijeg profila, znatan dio djelovanja arheoloških muzeja zauzimaju terenska istraživanja. Kad je o zagrebačkom Muzeju riječ, takva su istraživanja u prošlosti bila i glavnim izvorom

prikupljanja spomeničke građe, a ujedno su služila i kao poligon za stjecanje terenskih iskustava, što je iznimno aktualno i u današnjem vremenu. Teško bi bilo nabrojiti sve lokalitete na kojima je Muzej od vremena osnutka istraživao. Neki od tih lokaliteta duboko su utkani u povijest Muzeja. To se osobito odnosi na Vučedol, Bapsku, Gomolavu, Vukovar, Vinkovce, Sopot, Bijelo Brdo, Dalj, Brodski Drenovac, Sarvaš, Mrsunjski Lug, Kaptol kod Požege, Martijanec, Goričan, Ludbreg i Sv. Petar Ludbreški, zatim Bakar, Bezdanjaču, Kosinj, Vrebac, Kompolje, Ličko Lešće, Prozor, Smiljan, Skradnik/Josipdol, Trošmariju, kao i Stenjevec, Gornju Vas, odnosno niz lokaliteta na užem i širem zagrebačkom području. U tom je kontekstu potrebno izdvojiti Ščitarjevo (rimski Andautonija), kao i Varaždinske Toplice (*Aquae lasae*), lokalitete na kojima istraživanja kontinuirano traju već nekoliko desetljeća i na kojima se istodobno obavljaju i radovi na konzervaciji i prezentaciji sačuvanih arhitektonskih ostataka: u studenom 1994. u Ščitarjevu je otvoren i Arheološki park Andautonija, koji iz godine u godinu postaje sve zanimljivijom točkom i na turističkim zemljovidima tog dijela Hrvatske.

Preostaje naposljetku istaknuti i podatak da je Muzej matična ustanova za arheologiju u Hrvatskoj te da je, stekavši za to sve potrebne uvjete, temeljem Privremenog rješenja Ministarstva znanosti, obrazovanja i športa Republike Hrvatske od 6. lipnja 2006., bio zaveden u *Upisnik znanstvenih organizacija* nadležnog Ministarstva, u znanstvenom području *humanističke znanosti, polje: arheologija*, nastavivši i na taj način s tradicijom znanstvenog rada, začetom još u vrijeme djelovanja Narodnog muzeja.

Izbor iz bibliografije

Ljubić, Š. *Narodni zemaljski muzej u Zagrebu*. // *Viestnik Narodnoga zemaljskoga muzeja u Zagrebu za godinu 1870*, Zagreb 1870, 3-19; *Muzeopis 1846-1996*. Zagreb, 1996., 41-47.

Vukotinović, Lj. *Kratka historija Narodnoga hrvatskoga muzeja*; Hirc, D. (*Zaključne riječi gore tiskanoj kratkoj historiji*), Prilog k „Narodnim Novinam“, br. 115, 3-4. // *Muzeopis 1846-1996*. Zagreb, 1996., 50-55.

Bojničić, I. *Das Kroatische Archaeologische Nationalmuseum*. // *Kroatische Revue. Berichte über die sozialen und literarischen Verhältnisse der südslavischen Völker*, Agram, 1/1882, 129-141, 199-203; isti (u prijevodu), *Hrvatski narodni arheološki muzej*. // *Muzeopis 1846-1996*. Zagreb, 1996., 56-64.

Šeper, M. *Hrvatski državni arheološki muzej u Zagrebu* (rukopis pohranjen u arhivu Arheološkog muzeja u Zagrebu iz oko 1945. god.). // *Muzeopis 1846-1996*. Zagreb, 1996., 65-68.

Archaeological Museum in Zagreb

Vinski-Gasparini, K. *O historijatu i djelatnosti Arheološkog muzeja u Zagrebu*. // *Vijesti muzealaca i konzervatora Hrvatske*, br. 15, Zagreb, 1966., 6, 8-11.

Szabo, A. *Osnivanje i razvoj Narodnog muzeja u Zagrebu između 1846. i 1873. godine*. // „Naš Museum“ (Zbornik radova sa znanstvenog skupa održanog prigodom proslave „150 godina od utemeljenja Hrvatskog narodnog muzeja u Zagrebu“ 1846.-1996.). Zagreb, 1998., 27-40.

Zgaga, V. *Obnova arheoloških muzeja*. // *Informatica Museologica* 15, 4, Zagreb, 1984., 11-13.

Zgaga, V. *Počeci muzeja u Hrvatskoj*. // *Muzeologija* 28/1990, Zagreb, 1991., 7-13.

Jurdana, E. *Naš Museum – Narodni muzej u Zagrebu od 1846. do 1873. godine*. // „Naš Museum“, Zagreb, 1998., 67-76.

Vujić, Ž. *Postanak i mijene Narodnog muzeja u Zagrebu* (dopunjeno izlaganje sa Svečane akademije). // „Naš Museum“. Zagreb, 1998., 387-390.

Rendić-Miočević, A. *Arheološki muzej u Zagrebu*. // *Arheološki muzej u Zagrebu – Izbor iz fundusa, 1993, XX-XXIV; isti, Museo archeologico di Zagreb*. // *Tesori nazionali della Croazia – Capolavori dei musei di Zagabria, Arheološki muzej (katalog izložbe, Arezzo 1991.)*, XIII-XV; *isti, Museo archeologico di Zagreb*. // *Arte e cultura in Croazia – Dalle collezioni del Museo archeologico di Zagabria (katalog izložbe, Torino, 1993.)*, XIII-XV.

Mirnik, I. *Arheološki muzej u Zagrebu* (Zagreb Archaeological Museum). // *Muzeopis 1846-1996*. Zagreb, 1996., 17-39.

Peić Čaldarović, D. *Uloga Hrvatskog narodnog muzeja u procesu nacionalne integracije 1835-1918*. // *Muzeologija* br. 37, Zagreb, 2000., 106-119.

Rendić-Miočević, A.; I. Mirnik. *The Archaeological Museum in Zagreb*. // *Museum aktuell*, Nr. 146, München, April 2008, s.v. Museums in Croatia, 14-15.

Rendić-Miočević, A. and Mirnik, I. *The Zagreb Archaeological Museum*. // *Minerva*, Vol. 14 – Nr. 6, London, Nov.-Dec. 2003, 8-13.

Balen-Letunić, D.; A. Rendić-Miočević. *Djelovanje don Šime Ljubića u Arheološkom odjelu Narodnog muzeja u Zagrebu*. // *Osnivači i prvi kustosi muzeja u Hrvatskoj*, Osijek, 1999, 251-256.

Bakarić, L.; D. Balen-Letunić; J. Balen; S. Mihelić. *Pretpovijesna zbirka – Vodič*. Zagreb, 2004.

Uranić, I. *Egipatska zbirka – Vodič*. Zagreb, 2005.

Dukat, Z.; I. Mirnik.; *Numizmatička zbirka – Vodič*. Zagreb, 2004., 2009.

Mirnik, I. *Arheološki muzej u Zagrebu*. Zagreb : Matica hrvatska (Biblioteka XX. stoljeće, ur. J. Hekman), 2009., 289-320.

also a specialist library with almost 60,000 different volumes, as well as a rich archive, documentation centre

with architectural and photographic material, and others. With about 279,000 examples of coinage, medals and other similar material, of which a small portion is displayed in the permanent exhibition opened in 1974, the Numismatic Collection is the largest. The Prehistoric Collection contains about 72,000 artefacts, of which 2,826 were selected and displayed in the permanent exhibition on the third floor. Also on the third floor is the Egyptian Collection containing 2,246 monuments, but only 600 items are permanently displayed. The display cases for both of these collections were designed by the renowned Croatian architect Stjepan Planić in 1974, while the previous permanent collection was designed by Josip Ladović. The current collections from 2003 and 2004, as well as the one from 2005 were spatially and conceptually articulated by the architect Mario Beusan, who is also the author of the Etruscan Room, where specific conditions have been created for the display of the famous Zagreb Mummy, together with its linen wrappings and the longest preserved text known in the Etruscan language.

A selection from the Classical Collection, which contains approximately 43,000 monuments, is exhibited on the second floor as an announcement for the permanent exhibition. The Greek section occupies two rooms; the first one contains Greek vases and other Greek material of foreign provenance, while the second room features Greek monuments, of which the inscriptions originating from the Croatian part of the east Adriatic Coast and from some Central Dalmatian islands are particularly impressive. Only the first part of the exhibition with the monuments from the Roman period has been completed so far. The theme of Roman military presence in Pannonia and Roman military equipment in possession of the Museum has been rounded off, but the theme dealing with urban planning is still under way. All the above exhibitions have been designed by Mario Beusan, while the authors of all the segments of the permanent display are the current curators of various museum collections.

The Archaeological Museum in Zagreb is one of the direct successors to the former National Museum, which was opened to the public in 1846. Like other similar museums in Croatia, the Zagreb Archaeological Museum has the Prehistoric, Classical (Greek and Roman) and medieval collections, but in contrast to them and to most other archaeological museum institutions outside Croatia it also possesses an Egyptian and a numismatic collection, as well as rich collections and individual monuments of foreign origin. The overall museum holdings consist of approximately 400,000 items. There is

Idejni projekt novog stalnog postava Muzeja hrvatskih arheoloških spomenika u Splitu

O muzeju

Muzej hrvatskih arheoloških spomenika (dalje: MHAS) jedan je od najstarijih hrvatskih muzeja osnovan s jedinstvenom zadaćom da istražuje, proučava i predstavlja ostatke materijalne i duhovne kulture Hrvata iz razdoblja srednjega vijeka,

poglavito iz vremena ranosrednjovjekovne hrvatske države u doba vladavine dinastije Trpimirović od 9. do 12. stoljeća. Muzejski fundus čine kameni spomenici starohrvatskog graditeljstva, te nalazi koji potječu sa starohrvatskih groblja (nakit, oružje i konjanička oprema, oruđe i drugi predmeti iz svakodnevne uporabe). Osobito su značajni epigrafički spomenici od 9. do 12. stoljeća na kojima su uklesana imena hrvatskih dostojanstvenika, knezova i kraljeva, koji predstavljaju najstariju dokumentarnu građu, tj. arhiv u kamenu, jedinstven u onodobnoj Europi. Ostali kameni spomenici uglavnom pripadaju unutrašnjoj opremi starohrvatskih crkava, a ukrašeni su brojnim i različitim kombinacijama karakterističnog pleternog ukrasa. Među ostavštinom iz grobova ističe se karolinško oružje (mačevi) i konjanička oprema (ostruge za podbadaanje konja) također bez premca u onodobnoj Europi gdje čak ni u samoj jezgri karolinškog carstva nisu registrirani tako luksuzni primjerci. Veoma je bogata i zbirka starohrvatskog nakita: naušnica-sljepoočničarki, prstenja, ukrasnih aplika, puceta načinjenih od plemenitih kovina i u visokoj tehnici filigrana i granulacije.

Povijest

Pod nazivom *Prvi muzej hrvatskih spomenika* današnji MHAS utemeljen je u Kninu 1893. godine u sklopu tamošnjeg franjevačkog samostana. Godine 1894. premješta se u susjednu dvokatnu kuću „Fontana“, a od 1933. do 1941. nalazi se na kninskoj tvrđavi. Zbog ratne opasnosti fundus muzeja preseljen je u Sinj, a po završetku Drugoga svjetskog rata najprije na tvrđavu Klis, a potom u Split. God. 1948. kameni spomenici Muzeja smješteni su u trijem Kašteleta Meštrović, a 1952. spojeni s drugim dijelom zbirke u Galeriji Meštrović. Iste godine predviđeno je podizanje nove zgrade Muzeja

na lokaciji na kojoj se danas nalazi hotel „Marjan“, gdje je 1958. u adaptiranim barakama bivše tvornice cementa otvoren privremeni stalni postav. Tek što je Muzej otvorio vrata posjetiteljima pojavljuju se novi problemi; uz podizanje višekatnica tik do muzejske čestice zadire se i u njezinu površinu izgradnjom hotela „Marjan“. Stoga se 1962. dodjeljuje zamjenska lokacija na gradskom predjelu Meje, gdje je napokon podignuta nova zgrada i 25. srpnja 1978. otvoren stalni postav. Postav je 1991. godine sklonjen zbog ratne opasnosti, a u reduciranom obliku vraćen 1994. godine u prigodi održavanja svjetskog ranokršćanskog kongresa u Splitu. Definitivno je uklonjen 1999. godine za potrebe izložbe *Hrvati i Karolinzi*.

Tijek izrade muzeološkog programa (koncepta) i idejnog projekta novog stalnog postava

U ljeto 2006. godine započinje se s izradom muzeološkog programa (koncepta) novog stalnog postava MHAS-a. U tom poslu sudjeluju Maja Petrinec (arheolog), Silvana Juraga (povjesničarka umjetnosti) i Ana Šverko (arhitektica). Recenzenti su bili prof. dr. Žarka Vujić i dr. sc. Željko Demo. Koncept je uspješno prezentiran i prihvaćen od Muzejskog vijeća Ministarstva kulture Republike Hrvatske 8. studenoga 2007. godine u Šibeniku.

Potom se pristupilo izradi idejnog projekta. Taj projekt djelo je muzejskih stručnjaka u suradnji s arhitektonskim biroom *ARP d.o.o.* iz Splita. Okupljeni tim djelovao je u slijedećem sastavu: dr. sc. Maja Petrinec, muzejska savjetnica (koordinator projekta); mr. sc. Vedrana Delonga, muzejska savjetnica; Tonči Burić, muzejski savjetnik; Ante Jurčević, kustos; Dinko Peračić, dia maa.

Idejni projekt prihvaćen je 15. studenog 2008. od strane povjerenstva imenovanog od Muzejskog vijeća.

Idejni projekt novog stalnog postava

PRVI KAT

U dijelu prostora prvoga kata zamišljena je rekonstrukcija unutrašnjosti crkve korištenjem reprezentativnih primjeraka arhitektonskih dijelova i liturgijskog namještaja s raznih nalazišta (portal, stupovi i kapiteli, kamenica za posvećenu vodu, oltarna

ograda, oltar s postoljem i menzom, ciborij, ambon s kamenim stalkom za glazbeni kodeks ili bogoslužni priručnik, krstionica, luster, tranzene). Zidovi crkve bili bi načinjeni od prozirnog materijala kako bi se u njih mogli uklopiti spomenuti arhitektonski elementi (portal, tranzene). Predviđeno je da svi ulomci namještaja budu osvijetljeni reflektorima ili halogenim lampama u boji kako bi se posjetiteljima ukazalo na to da je namještaj ukrašen pletrenom ornamentikom bio obojen.

U maloj, odvojenoj dvorani prvoga kata predviđena je rekonstrukcija svih tipova grobova zastupljenih u okviru srednjovjekovnih grobalja Hrvatske (u podu i pod staklom).

Preostali prostor prvoga kata bio bi namijenjen povremenim izložbama.

DRUGI KAT

Prostor drugoga kata podijeljen je u 13 tematskih cjelina, koje se međusobno povezuju i nadopunjuju. Svaka cjelina ima središnji prikaz popraćen najznačajnijim eksponatima vezanim uz razdoblje/temu, te rekonstrukcijama uz obilno korištenje multimedije.

Cjelina 1 – *Suton antike*

Tema ove cjeline je kasna antika i seoba naroda, a vremenski obuhvaća razdoblje dvaju stoljeća prije doseljavanja Hrvata (5. – 6. st.). Središnji prostor zamišljen je u obliku linijski prikazanog antičkog foruma kako bi se ukazalo na antičku civilizaciju kao supstrat na kojem će se kasnije razviti hrvatsko srednjovjekovno društvo. Uokolo je naglasak na kontinuitetu kršćanstva (rekonstrukcija krstionice i oltara s liturgijskim posuđem, nošnja i običaji starosjedilačkog stanovništva u kasnoj antici). Predviđen je i dio koji prikazuje materijalnu ostavštinu pridošlih germanskih naroda uz dinamičku kartu s podjelom carstva u kasnoj antici i smjerovima kretanja raznih plemena u doba seobe naroda.

Cjelina 2 – *Doselj enje Hrvata*

Tema ove cjeline su prva dva stoljeća nakon doseljavanja Hrvata, a vremenski obuhvaća 7. i 8. stoljeće. Središnji prostor zamišljen je kao prikaz krajolika (polje i šuma) kao prirodnog okruženja novonastanjenog naroda. Poveznicu s prethodnom cjelinom čini pogled na ruševine antičke Salone i lutka u

obliku opata Martina koji otkupljuje kosti mučenika i zarobljenike. S druge strane dominira velika fotografija s prikazom legende o dolasku Hrvata. Uokolo su eksponati koji ilustriraju ratarsko-stočarski način života rodovski ustrojenih novopridošlih žitelja te njihove poganske pogrebne običaje. Kao poveznica sa slijedećom cjelinom dvije su lutke (muška i ženska) opremeljene oružjem, odnosno luksuznim nakitom koje ukazuju na početak društvenog raslojavanja i rani feudalizam, te predmeti sakralnog karaktera koji svjedoče o misionarskoj djelatnosti i širenju kršćanstva.

Cjelina 3 – *Trpimirovići*

Tema ove cjeline su vladari iz dinastije Trpimirovića. Središnji prostor zamišljen je kao prikaz genealogičkog stabla dinastije u podu, a uokolo su eksponati s nalazišta neposredno vezani uz pojedine od njih (npr. sarkofag kraljice Jelene). U pozadini dominira velika fotografija Kaštelanskog polja gdje su se nalazile njihove crkve i najznačajniji centri.

Cjelina 4 – *Branimir*

Cjelina je posvećena knezu Branimiru, jednom od najmoćnijih hrvatskih vladara uz kojeg se vezuje i prvo međunarodno priznanje Hrvatske, a koji ne potječe iz dinastije Trpimirović. Zamišljena je kao niz ilustracija epizoda iz Branimirova života (prepiska s papom Ivanom VIII., posjet Akvileji). Tu su i ulomci oltarnih ograda s kneževim imenom, među kojima se posebno ističe onaj iz Šopota kod Benkovca s natpisom *dux cruatorum*, što je i najstariji spomenik s hrvatskim etničkim imenom.

~ Idejni projekt budućeg stalnog postava – cjelina posvećena knezu Branimiru

Cjelina 5 – *Prostor Ravnih kotara (V Hrvatih)*

Na priču o Branimiru neposredno se nadovezuju nalazišta i nalazi iz Ravnih Kotara gdje su se nalazili njegovi centri. Na značaj ovog područja u ranom srednjem vijeku upućuje i činjenica da se sve do dolaska novog stanovništva u doba turskih osvajanja zvalo „V Hrvatih“. Središnje tema ove cjeline su krhotine povijesti, fragmenti, a predviđen je veći broj manjih ekrana među eksponatima kako bi oni na neki način bili povezani.

Cjelina 6 – *Knin i okolica*

Drugo značajno središte hrvatske države u ranom srednjem vijeku svakako je Knin i njegova neposredna okolica gdje se nalazio i značajni benediktinski samostan Sv. Bartula na Kapitolu. Kao središnji prikaz unutar ove cjeline zamišljen je skriptorij benediktinskog samostana s lutkom redovnika i stolom na kojem se nalaze samostalne knjige (ili ekrani) s receptima, uputama, običajima, savjetima. Predviđen je i prikaz elemenata kninskog teritorija sa značajnim sjedištima.

Cjelina 7 – *Biskupija*

Selo Biskupija (nekadašnje Kosovo) kod Knina svakako je najbogatije arheološko nalazište na onom području koje su naselili Hrvati i na kojem se kasni-

je formirala srednjovjekovna hrvatska država, pa je već odavno jasno da se ovdje nalazilo jedno od njezinih najznačajnijih središta. Kosovo je zabilježeno u povijesnim vrelima ...*v petih crikvah v Kosovi...* (... *ad quinque Ecclesias in campo...*), a u vezi sa zborovanjem hrvatskih velikaša na tom mjestu 1089. godine. Središnji prostor unutar ove cjeline zauzima zemljopisna karta Biskupije (Kosova) u podu. Predviđena je i rekonstrukcija ambona uz prikaz religije, te zavjeta i glazbe u ranom srednjem vijeku.

Cjelina 8 – *Biskupija-Crkvina*

Najznačajniji lokalitet u Biskupiji svakako je Crkvena gdje se nalazi bazilika Sv. Marije. Predviđena je rekonstrukcija oltarne ograde sa zabatom s likom Bogorodice iz spomenute bazilike uz priču o počecima marijanskog kulta u Hrvata. Ovdje su i nalazi iz grobova otkrivenih u okolišu crkve među kojima i je i grob jednog, imenom nepoznatog, kneza s početka 9. stoljeća.

Cjelina 9 – *Svakodnevnica*

Središnji prostor unutar cjeline zamišljen je kao prikaz velikog trga uz dočaravanje ambijenta tržnice gdje će biti ilustrirani obrti i zanati srednjovjekovnog razdoblja (klesarstvo, graditeljstvo, zlatarstvo, kovanje novca, lončarstvo, tkanje). Kao eksponat

Idejni projekt budućeg stalnog postava – rekonstrukcija unutrašnjosti crkve – 1. kat

dominira sarkofag Petra Crnog s natpisom koji govori o društvenim odnosima.

Cjelina 10 – Sv. Spas na vrelu Cetine

Poveznicu s prethodnom cjelinom čini predromanička crkva Sv. Spasa na izvoru Cetine, najsačuvanije zdanje ranosrednjovjekovnog hrvatskog graditeljstva. Crkvu okružuje veliko groblje koje pripada kasnom srednjem vijeku, čime je ovaj lokalitet poveznica prema slijedećim cjelinama koje prikazuju nadolazeće razdoblje. Predviđa se 3D simulacija s presjekom crkve u trenutku mise s objašnjenjima. Također je predviđena karta srednjovjekovne Hrvatske s podjelom na županije i maketa u obliku piramide s prikazom feudalnog sustava.

Cjelina 11 – Knezovi Šubići, „nekrunjeni kraljevi“ Hrvatske

Knezovi Šubići, najmoćniji velikaši Hrvatske, u kasnom srednjem vijeku postaju nasljedni kneževi i banovi. Formalno priznajući vlast ugarskog vladara, protežu svoje granice i preko međa ranosrednjovjekovne Hrvatske Trpimirovića, držeći čvrsto u vlasti i dalmatinske gradove. Središnji prikaz unutar ove cjeline predviđa simulaciju dvora Šubića na Bribiru sa stolom s lutkama velikaša. U njihovoj pozadini je trijem s pogledom na teritorij, utvrde i feud. Uokolo su nalazi s Bribira i Ostrovice.

Cjelina 12 – Utvrde i ratovi

Središnji prostor zauzima povišeno postolje s dva ovalna paravana s projekcijom pogleda s raznih utvrda duž kanjona Zrmanje, Krke, Čikole i Cetine, tako da posjetitelj stječe dojam da se nalazi unutar utvrde. Predviđena je i maketa tvrđave sa svim sastavnim dijelovima. Uokolo su eksponati (primjerci oružja i konjaničke opreme kasnoga srednjeg i ranog novoga vijeka).

Cjelina 13 – Pismo i jezik

Hrvatsku državu u srednjem vijeku karakterizira dvojezičnost (hrvatski i latinski) i tropismenost (latinica, glagoljica i hrvatska ćirilica). Predviđen je prikaz slova i pisama uz interaktivno pisanje riječi. Također je predviđen i prikaz jezika pomoću interaktivne audio instalacije. Cijeli prostor je bijele boje s crno pisanim slovima i narodnim imenima s kamenih spomenika i iz povijesnih izvora.

Početkom 2010. godine Muzej hrvatskih arheoloških spomenika pristupa izradi izvedbenog projekta kako bi se što brže moglo otpočeti s realizacijom novoga stalnog postava.

The Museum of Croatian Archaeological Monuments (hereinafter: MCAM) is one of the oldest Croatian museums. It was founded with the purpose to investigate, study and exhibit the remains of the material and spiritual culture of the Croatian people from the medieval period, and in particular from the period

of Early Medieval Croatian state during the reign of the Trpimirović Dynasty (from the 9th to the 12th century). The Museum holdings include stone monuments of Early Croatian architecture and findings derived from early Croatian cemeteries (jewellery, weapons and horseman's gear, tools and other utility objects). A museological programme involving the new permanent MCAM exhibition was launched in the summer of 2006. A conceptual design was then drawn up by the museum experts in cooperation with the architectural bureau ARP d.o.o. from Split.

One part of the first floor is dedicated to the reconstruction of church interior using representative samples of architectonic parts and liturgical furniture from different sites.

The second floor is divided into thirteen mutually linked and complementing thematic units. Every unit has a central piece accompanied by the most important exhibits related to the period/theme, and by the reconstructions widely supported by multimedia (1 The Twilight of the Antique Period; 2 The Colonisation of the Croats; 3 The Trpimirović Dynasty; 4 Branimir; 5 Ravni Kotari (V Hrvatih); 6 Knin and its Surroundings; 7 The Bishopric; 8 The Bishopric-Crkvina; 9 Everyday Life; 10 Saint Saviour on the Source of the River Cetina; 11 The Dukes of the Šubić Family, the Uncrowned Kings of Croatia; 12 Fortifications and Wars; 13 Letters and Language).

Concept Design of a New Permanent Exhibition in the Museum of Croatian Archaeological Monuments in Split

Arheološki muzej Split

Arheološki muzej u Splitu osnovan je 22. kolovoza 1820. godine dekretom Dalmatinske vlade u Zadru,

a poticaj njegovu osnutku bio je dolazak cara Franje I. u Dalmaciju 1818. godine. Car je tom prigodom posjetio Split i solinske spomenike koji su ga se snažno dojmili.

Ta najstarija muzejska ustanova u Hrvatskoj nastala je u sredini u kojoj je zanimanje za našu spomeničku baštinu već odavno postojalo. Poznati splitski humanist, plemić Dominik Papalić posjedovao je početkom 16. stoljeća u svojoj kući iznimno vrijednu zbirku antičkih natpisa koje je zajedno s „ocem hrvatske književnosti“ Markom Marulićem sakupio tijekom mnogobrojnih šetnji po ruševinama Salone. Marulić je napisao i „katalog“, odnosno „vodič“ po toj zbirci. Danas se u atriju izložbene dvorane Arheološkog muzeja nalazi pet originalnih natpisa sačuvanih iz Papalićeve zbirke.

Sljedeći značajan datum vezan za razvoj muzeološke djelatnosti je osnutak Nadbiskupskog muzeja u Splitu 1750. godine u kojemu se čuvala velika zbirka latinskih natpisa, najvećim dijelom pronađenih u antičkoj Saloni.

Osnutak Muzeja je bio veliki poticaj razvoju arheološke djelatnosti u Dalmaciji. Prva istraživanja u Saloni započeo je 1821. god. prvi počasni ravnatelj Karlo Lanza, a nastavio Frano Carrara koji je na

čelo Muzeja postavljen sredinom prošlog stoljeća. Zbog značajnih otkrića u Saloni Carrara je bio veoma cijenjen u znanstvenim krugovima Europe.

Arheološki muzej je 1878. godine započeo i s izdavanjem prvog arheološkog časopisa u Hrvatskoj pod naslovom *Bullettino di archeologia e storia dalmata*. Urednici časopisa su bili tadašnji ravnatelj Muzeja Mihovil Glavinić i njegov suradnik Josip Alačević. U početku su članci uglavnom pisani na talijanskom, *diplomatskom jeziku arheologije*, kako ga je nazvao M. Glavinić. Time su urednici časopisu omogućili prodor na međunarodnu znanstvenu scenu, koja ga je vrlo brzo prihvatila, budući da je časopis i svojim sadržajem to opravdavao. Od 1884. godine pojavljuje se don Frane Bulić kao suurednik, a od 1888. godine kao urednik. Članci koji su izlazili u časopisu bili su vezani za prostor od sjeverne Dalmacije do Boke Kotorske, a obuhvaćali su razdoblje od prapovijesti do 19. stoljeća. Njihova tematika nije se ograničavala samo na arheologiju i povijest, nego i na druga njima srodna područja. Tijekom vremena u časopisu su kao suradnici objavljivali mnogi onodobni istaknuti strani i domaći znanstvenici (A. Conze, H. Delehay, G. De Rossi, W. Kubitschek, I. Zeiller, L. Jelić...). Od 1920. godine časopis izlazi pod hrvatskim nazivom *Vjesnik za arheologiju i historiju dalmatinsku*, a od 2005. godine kao *Vjesnik za arheologiju i povijest dalmatinsku*.

Velik zamah razvoju Muzeja dao je svojim djelovanjem don Frane Bulić koji je 1884. godine postao ravnateljem te ustanove. Izuzetno je vrijedan njegov muzeološki rad tijekom kojega je sustavno popisivao predmete iz cjelog fundusa razvrstavši ih u 13 kataloga prema vrsti materijala i njihovoj namjeni. Uz to je nastavio i s obimnijim arheološkim istraživanjima u Saloni. Rezultati tih istraživanja, a posebice onih vezanih uz starokršćanske spomenike (Manastirine, Marusinac) omogućili su organiziranje Prvog međunarodnog kongresa za starokršćansku arheologiju. Kongres je održan 1894. godine u Splitu i Solinu uz sudjelovanje tada najistaknutijih europskih predstavnika te arheološke grane. Iznimna značajka Bulićeva rada je bila njegova nesebična suradnja s inozemnim znanstvenim ustanovama kao i istaknutim stručnjacima poput Rudolfa Eggera i Einara Dyggevea koji su napisali vrijedne studije o salonitanskim lokali-

tetima oslanjajući se u velikoj mjeri na Buličeve podatke. Njihovi radovi su objavljeni u stručnim monografijama kao što su: *Forschungen in Salone* (I/1917., II/1927., III/1939.) te *Recherches à Salone* (I/1928., II/1933.). Otvorenost Muzeja za suradnju s međunarodnim institucijama obilježila je i daljnji rad Muzeja.

Prva zgrada Muzeja podignuta je 1836. godine uz istočne zidine Dioklecijanove palače. Kako je taj prostor ubrzo postao pretijesan za smještaj i prezentaciju sve većeg broja spomenika, muzejska građa je bila raspoređena na još nekoliko lokacija u gradu.

Zaslugama don Frane Bulića treba pripisati gradnju sadašnje zgrade Arheološkog muzeja u Splitu podignute 1914. godine u secesijskom stilu prema nacrtima bečkih arhitekata Augusta Kirsteina i Friedricha Ohmana. Cijeli arhitektonski kompleks sastoji se od glavne zgrade (s izložbenom dvoranom u prizemlju te knjižnicom i radnim kabinetima na katu), natkrivenog lapidarija i lijepo uređenog vrta s bogatom vegetacijom. U podrumu muzeja su se nalazili depoi. U seljenje su odgodili rat i poratne neprilike, tako da je svoja vrata javnosti nova monumentalna muzejska zgrada otvorila tek početkom 1922. godine. Za tu prigodu Bulić je uz veliku pomoć Mihovila Abramića postavio u izložbenoj dvorani stalni muzejski postav, a u lapidariju izložio kamene spomenike i natpise kojima je Muzej najbogatiji u zemlji. Do dana današnjeg raspored spomenika u lapidariju nije doživio veće

preinake. Iz zahvalnosti prema dugogodišnjem uspješnom ravnatelju Muzeja i velikanu hrvatske arheologije postavljena je u vrtu bista don Frane Bulića – rad Ivana Meštrovića.

U Muzeju je bilo i sjedište hrvatskog društva za istraživanje domaće povijesti „Bihać“ koje je 1894. godine osnovao Bulić. Djelovanjem društva su na širem splitskom području istraženi brojni starohrvatski lokaliteti, a pronađeni spomenici iz vremena hrvatskih narodnih vladara bili su do sredine 50-ih godina prošlog stoljeća izloženi u Muzeju, kada postaju dio fundusa Muzeja hrvatskih arheoloških spomenika.

Prigodom obilježavanja 150. godišnjice osnutka Muzeja izložbena dvorana u prizemlju zgrade preuređena je prema ideji arhitekta Ante Svarčića. Autor postava je bio Mladen Nilkolanci, u to vrijeme ravnatelj muzeja. Početkom Domovinskog rata 1991. godine predmeti iz stalnog postava sklonjeni su na sigurno. Ubrzo nakon 13. međunarodnog kongresa za starokršćansku arheologiju koji je održan u Splitu i Poreču 1994. godine započelo se s odabirom materijala i izradbom projekta novog stalnog postava. U osmišljavanju trećeg po redu postava sudjelovali su svi muzejski kustosi na čelu s ravnateljem Emilijom Marinom. Budući da je u to vrijeme bilo u tijeku preuređenje cijele zgrade Muzeja, krenulo se i s preuređenjem prizemnog dijela zgrade s glavnom izložbenom dvoranom. S obzirom na novu koncepciju postava koja je zahtjevala veći izložbeni prostor, na istom katu je preuređena

- ◀ Muzejski lapidarij – sarkofag s prikazom lova na kalidonskog vepra
- ◀ Zgrada Arheološkog muzeja Split
- ◀ Spomen-soba don Frane Bulića u Tusculumu, Solin

i jedna manja prostorija u koju su smješteni prapovijesni nalazi. U velikoj dvorani su izloženi predmeti prema povijesnim razdobljima, od grčko-helenističke kolonizacije preko rimskog i starokršćanskog perioda zaključno s vremenom rane hrvatske države. Cjelokupan postav broji oko pet tisuća predmeta koji su unutar pojedinih povijesnih razdoblja razvrstani prema tematskim cjelinama. Novi stalni postav, uređen prema projektu arhitekta Vinka Peračića i Sandre Mateljan, svečano je otvoren 18. prosinca 2000. godine. Izložbeni prostor u lapidariju nije se mijenjao.

Od kraja 2004. godine u manjoj prostoriji u prizemlju izložene su slike iz muzejskog fundusa koje su nastale u periodu od 14. do 20. stoljeća. Među njima se ističu Bukovčev portret don Frane Bulića, Vidovićeve veduta Vranjica, te van Moerov *Peristil Dioklecijanove palače*.

Djelatnost Muzeja od samog je početka bila vezana uz Salonu, da bi se tijekom vremena proširila i na ostala područja Dalmacije. Vrijedna arheološka građa je, osim iskopavanjima, u Muzej dospijevala i otkupima. Danas Arheološki muzej raspolaže opsežnim fondom predmeta raspoređenih po zbirkama, a datiranih od prapovijesti do doba hrvatskih narodnih vladara. Izuzetno je značajna epigrafička zbirka s preko 6000 primjeraka kamenih natpisa na grčkom i latinskom jeziku koji većinom potječu iz Salone. Među mramornim sarkofazima izloženim u muzejskom lapidariju nalaze se i u svjetskim razmjerima iznimna ostvarenja, primjerice sarkofazi s prikazom Dobrog Pastira, mita o Hipolitu i Fedri, Erota u berbi grožđa te prijelaza Izraelaca preko Crvenog mora. Brojni predmeti su zastupljeni u zbirci grčke helenističke keramike, rimskog stakla, antičkih glinenih svjetiljki te među koštanim i metalnim izradevinama. Zbirka gema predstavlja najveću zbirku te vrste u zemlji. U Muzeju je pohranjena i vrijedna kolekcija antičkog i srednjovjekovnog novca. Osim toga, Muzej posjeduje značajan bibliotečni i arhivski fond te hemeroteku i fototeku, a u djelovanju ustanove je zastupljena bogata izdavačka kao i izložbena djelatnost. Muzejska knjižnica se razvijala postupno i usporedo s razvojem muzeja. Od početka djelovanja Muzeja ravnatelji su nastojali priskrbiti potrebite knjige za rad. Ali, nukleus muzejske biblioteke stvoren je predanim Bulićevim radom. Danas muzejska knjižnica posjeduje preko 50.000 svezaka te nizove raznih stručnih časopisa. Posebna vrijednost su inkunabule (8 primjeraka) te 170 naslova iz 16. stoljeća.

Iako je nastanak Muzeja bio vezan uz Salonu, njegovo djelovanje je bilo prisutno na širem području Dalmacije. Stoga je osim područne zgrade u Solinu Arheološki muzej osnovao i dvije područne arheološke zbirke, i to u Visu i u Vidu pokraj Metkovića. Zbirka iz Vida više nije pod ingerencijom Muzeja, budući da u Vidu od 2005. godine djeluje novoutemeljeni Arheološki muzej Narona.

Područna zgrada Arheološkog muzeja u Solinu nalazi se pored ostataka starokršćanske bazili-

ke na Manastirinama. Sagrađena je prema zamisli don Frane Bulića 1898. godine kao lijep primjer pučke arhitekture. Bulić ju je nazvao Tusculum prema malom gradiću u blizini Rima, gdje je vilu imao glasoviti rimski pisac Ciceron. Bulić je svoj Tusculum namjenio potrebama arheologa tijekom njihova istraživačkog i znanstvenog rada u Saloni te domaćim i stranim posjetiteljima. Fasada zgrade ukrašena je brojnim spolijama koje potječu iz Salone i sa starog zvonika splitske katedrale. Prigodom proslave 50. godišnjice Bulićeve smrti 1984. godine nekadašnja „Gostinjska soba“ je uređena kao Spomen-soba, koja je 2008. godine obnovljena. Prilikom uređenja poštovao se izvorni izgled prostorije Bulićeva vremena. Zidove i strop prostorije kraše obnovljeni oslici Vinka Draganje, koji su prema Bulićevoj želji naslikani u pompejanskom stilu i sa starokršćanskim motivima. Na sredini stropa nalazi se *Dobri Pastir*, a uokolo starokršćanski simboli: paun, riba, golubica, dupin, vinova loza. Bulićevi osobni predmeti (brevijar, štola, medalje, šešir) te rukopisi izloženi su u novoj vitrini postavljenoj uz južni zid prostorije. Na katu zgrade su smještene radne prostorije kustosa za Solin i čuvara koji skrbe o zaštiti i održavanju Salone, priručna biblioteka i dio radionice (crtačko-arhitektonski odjel) kao i depo spomenika. U prizemlju je suvenirnica s recepcijom.

Iako zamisao o osnutku muzeja na Visu potječe još od početka prošlog stoljeća, Arheološka zbirka „Issa“ je utemeljena 1983. godine. Smještena je na gornjem katu austrijske utvrde Gospina batarija, koja je sagrađena 1842. po sredini prostrane viške uvale. Zbirku čine arheološki predmeti otkriveni prvenstveno na prostoru grčkog grada Isse smještenog na južnim padinama Gradine i na poluotoku Prirovu. Izloženi su i rijetki prethistorijski nalazi sa otoka, te hidroarheološki nalazi s velikim brojem amfora koji pripadaju brodolomu iz uvale Vela Svitnja, sjeverno od grada. Viška Zbirka je najbogatija i najznačajnija zbirka grčkih spomenika u Hrvatskoj.

Literatura

Anzulović, Neda, *O historijatu gradnje Arheološkog muzeja u Splitu*, *Vjesnik za arheologiju i historiju dalmatinsku*, LXXV, Split 1981., str. 163-206.

Anzulović, Neda, *Don Frane Bulić i solinski Tusculum*, *Kulturna baština X*, 15, Split 1984., str. 15-30.

Anzulović, Neda, *Postanak i razvoj biblioteke Arheološkog muzeja u Splitu*, *Vjesnik za arheologiju i historiju dalmatinsku*, 78, Split, 1985., str. 151-208.

Bulić, Frane, *Razvoj arheoloških istraživanja i nauka u Dalmaciji kroz zadnji milenij*, u: *Zbornik Matice hrvatske o tisućoj godišnjici hrvatskog kraljevstva*, Matica hrvatska, Zagreb, 1925., str. 95-246.

Cambi, Nenad, *Predgovor: Frane Bulić život i djelo*, u: *Frane Bulić, Izabrani spisi*, Splitski književni krug, Split, 1984., 7-52.

Čargo, Boris, *Issa povijesno – arheološki vodič*, Split – Vis, 2004.

Duplančić, Arsen, *Arheološki muzej u Splitu i njegov *Bullettino/Vjesnik**, u: *Zbornik, Hrvatska arheologija u XX. stoljeću*, Biblioteka XX. stoljeće, Zagreb, 2009.

Rapanić, Željko, *U povodu 160-te godišnjice Arheološkog muzeja u Splitu*, *Kulturna baština*, VII, 11-12, Split, 1981., str. 122-128.

Founded in 1820 at the initiative of Emperor Franz Joseph, the Archaeological Museum of Split is the oldest museum institution in Croatia.

Archaeological Museum of Split

A vigorous impetus to the development of the Museum was provided by Father Frane Bulić, who became the director of this institution in 1884. In 1894, he organized the First International Congress of Early Christian Archaeology in Split and Solin. His dedicated effort helped to construct the present building of the Archaeological Museum in Split in 1914. Shaped in the Secessionist style, the Museum opened to the public at the beginning of 1922.

In 1878, the Archaeological Museum began issuing the first archaeological journal in Croatia entitled *Bullettino di archeologia e storia dalmata* (Bulletin for Dalmatian Archaeology and History). In 1920, the journal changed its name into the Croatian name of *Vjesnik za arheologiju i historiju dalmatinsku* (Herald of Dalmatian Archaeology and History), but since 2005 it has been coming out under the name of *Vjesnik za arheologiju i povijest dalmatinsku* (Herald of Archaeology and History of Dalmatia).

From the very beginning, the activities of the Museum were closely connected with Salona, but have later expanded to include other Dalmatian regions. The Archaeological Museum currently houses an extensive display of artefacts arranged by collections that span a long period from prehistory to the age of the Croatian popular rulers.

In addition to the central building in Split, the Museum also owns a branch building of Tusculum in Solin and an archaeological collection in Vis.

◀ Lapidarij – sarkofag s prikazom Dobrog pastira
foto: Tonči Seser

Arheološki muzej / Dubrovački muzeji Dubrovnik

Arheološki muzej, muzej skriven od očiju javnosti

Zahvaljujući entuzijizmu brojnih kolekcionara i darovatelja, istaknutih članova vlastelinskih obitelji u samom Dubrovniku i Dubrovčana u svijetu, prikupljena je vrlo vrijedna građa i 1872. osnovan je Domorodni muzej. Arheološke zbirke bile su dugo vremena samo djelomično izložene u tvrđavi sv. Ivana ili u Kneževu dvoru, ili u vidu lapidarija u crkvi sv. Stjepana, u prizemlju bivše žitnice Dubrovačke Republike „Rupe“ (danas Etnografski muzej) i u tvrđavi Bokar. Arheološki muzej kao dio Dubrovačkih muzeja, danas s mnogostruko uvećanom građom, podijeljenom u osam zbirki koje pokrivaju dugi vremenski period od neolitika do druge polovine 17. stoljeća (otprilike do velikog potresa 1667., kada je zbog njegovih katastrofalnih razmjera Dubrovnik srušen gotovo u cijelosti), skriven je od očiju javnosti. Tek priređivanjem povremenih izložbi, u kojima se predstavljaju pojedine zbirke ili arheološka baština raznih regija u Dubrovačko-neretvanskoj županiji, kustosi otkrivaju isječke prošlosti ovog kraja.

Arheološka istraživanja u špiljama na poluotoku Pelješcu iznjedrila su izuzetne nalaze koji danas čine najveći dio **prapovijesne zbirke**. U špilji Gudnji kraj Stona, među građom koja pokriva vremenski period od ranog neolitika do srednjeg brončanog doba, ističu se ulomci keramičkog posuda izvanredno dobro sačuvanih boja i mali ženski kulturni torzo iz srednjeg neolitika. U špilji „Spila Nakovana“, osim keramičke građe koja pripada vremenskom razdoblju od neolitika do željeznog doba, nađen je pregršt ulomaka helenističkih čaša i vrčeva, ali i ostatci jedinstvenog zodijskog kruga od kosti (od 4. st. prije Krista do 1. st.) u stoljećima skrivenoj unutrašnjoj špiljskoj „dvorani“, drevnom svetištu jednog od ilirskih naroda koji su obitavali u ovim krajevima. U zbirci se čuvaju još i dijelovi grčko-ilirske brončane kacige i raznovrsni željeznodobni nakit iz Cavtata, grobni prilozi s otoka Lokruma, željeznodobna građa nađena na gradini Kopila na Korčuli.

Poznati britanski arheolog Arthur Evans, tijekom svog boravka u Dubrovniku, bio je začetnikom arheoloških istraživanja u ovim krajevima (1875. – 1882.). Darovao je muzeju tri rimska nadgrobna

natpisa iz Cavtata, koji su u staru inventarnu knjigu ušli pod rednim brojem 1, a do danas nisu našli svoje mjesto u stalnom postavu Arheološkog muzeja. **Antička zbirka** broji još rimske portrete, ulomke arhitektonske skulpture iz većeg kulturnog objekta u Cavtatu, raznovrsnu keramičku i staklenu građu, ulomke fresco slikarstva i mozaika, nađene poglavito tijekom arheoloških istraživanja u samom Cavtatu i gospodarskim zdanjima na području teritorija antičke kolonije Epidaur, uglavnom u Konavlima i na Elafitskim otocima. U mnogobrojnim kasnoantičkim kulturnim zdanjima – ranokršćanskim bazilikama na širem području Dubrovačko-neretvanske županije, nađeni su ostatci kamenih oltarnih pregrada, kapitela, imposta, oltarnih menzi.

Ranosrednjovjekovna zbirka nastala je već krajem 19. i početkom 20. stoljeća, kada se počela skupljati starohrvatska kamena građa ukrašena pleternom ornamentikom u crkvi sv. Stjepana koju je sredinom 10. st. spomenuo poznati bizantski car – pisac Konstantin VII. Porfirogenet u *De administrando imperio*, svojevrsnoj kronici o postanku Dubrovnika, a koja je služila dugo vremena kao lapidarij. Brojna istraživanja tijekom radova na obnovi Dubrovnika nakon potresa iz 1979. otkrila su izuzetno kvalitetne dijelove kamenog namještaja i arhitektonske plastike predromaničkog i ranoromaničkog sloga (8. do 12. st.) iz brojnih benediktinskih crkava i samostana unutar zidina, ali i u okolici. Otkriven je nedavno jedinstveni nalaz u Župi dubrovačkoj: radi se o ulomku rimskog crijepa s urezanim natpisom na glagoljici iz 11. stoljeća.

Zbirka kasnosrednjovjekovne kamene, metalne i koštane građe, od 13. st. do potresa 1667. krije jedinstvene primjerke romaničke, gotičke, renesansne i ranobarokne skulpture (kapitele, kipove i dijelove arhitektonske plastike, pila i kamina), koji nisu sasvim uništeni u katastrofalnom potresu koji je zadesio Dubrovnik 1667. Metalna i koštana građa (uglavnom predmeti uporabne vrijednosti kao što su brave, ključevi, škarje, brodski šestari, posudice za barut...) brižljivo je prikupljena kao i kameni spomenici tijekom arheoloških iskapanja u utrobi nekoliko većih vrtova za koje se pretpostavljalo da su nastali kao svojevrsni deponiji nakon raščišćavanja grada. Ostala brojna istraživanja u Gradu i okolici stalno povećavaju obim građe.

Zbirka kasnosrednjovjekovnog i novovjekog keramičkog i staklenog posuđa sakupljena je na istovjetan način. Svjedoči o živoj trgovini Dubrovačke Republike s Italijom (pokrajine Liguria, Marche, Venezia Giulia, Abruzzi...), sa Španjolskom, s Turskim Carstvom i s Engleskom. Našao se i pokoji primjerak kineskog posuđa. Stakleno posuđe i prozorska okna potječu uglavnom iz Murana.

Zbirka vaza, jedna sa Cipra, kasno geometrijskog stila, a druga crvenofiguralna iz Kampanije svjedoči o želji dubrovačkih trgovaca i pomoraca ne samo da daruju svoje vrijedne akvizicije svome gradu, nego da budu izložene i široj javnosti.

Pretpostavlja se da je **Egipatsku zbirku** koju čine brončani kipići raznih egipatskih božanstava, ušabtiji, skarabeji i amuleti, darovala poznata obitelj Amerling krajem 19. st. Četvorica braće, osim što su bili dobrotvori i osnivači raznih zaklada za pomoć potrebitima, poznati su i kao glavni pobornici osnivanja Domorodnog muzeja. Muzeju su najvjerojatnije darovali intrigantnu „Dubrovačku mumiju“, sastavljenu od mumificiranih dijelova četiriju različitih osoba.

U **Numizmatičku zbirku** ušla je veća količina doniranog ilirskog, grčkog, rimskog i bizantskog novca krajem 19. i početkom 20. stoljeća. Ali tu su i novčići izvučeni na svjetlo dana zahvaljujući brojnim istraživanjima, kao srebrni novac Konstantina Porfirogeneta VII. u Župi dubrovačkoj, rimski novčići iz Cavtata, a posebice njih preko tisuću nađenih tijekom iskapanja na prostoru dubrovačke katedrale i oko nje.

U iščekivanju stalnog postava dubrovačkog Arheološkog muzeja, koji će možda ugledati svjetlo dana tek u drugom ili trećem desetljeću 21. stoljeća, jer je prvo već gotovo pri kraju, moguće je razgledati sljedeće izložbe iz fundusa: *Ranosrednjovjekovna skulptura Arheološkog muzeja* u tvrđavi Revelin u Dubrovniku, *Špilja Gudnja, višeslojno prapovijesno nalazište* i *Spila Nakovana – ilirsko svetište na Pelješcu* u Kneževu dvoru u Stonu i *Arheološka baština Župe dubrovačke* u Župi dubrovačkoj, Mandaljena / zgrada Blagajne.

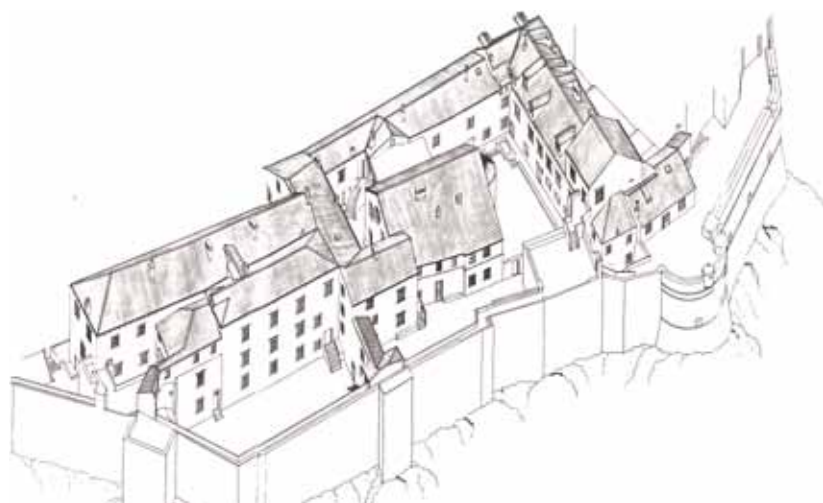
Arheološki muzej i njegovi dugogodišnji problemi

Govoreći o zbirkama, istraživanjima, izložbama, katalozima i raznim dugoročnijim projektima, čini

se kao da uvjeti u kojima rade kustosi u ovom Arheološkom muzeju ne odskaču od hrvatskog prosjeka. Treba, međutim, istaknuti problem koji se kontinuirano javlja svakih pet do deset godina, a to je pitanje preseljenja cjelokupne građe u razna spremišta unutar gradskih zidina. Što zbog hitnosti i pomanjkanja vremena za planiranje smještaja građe po lokalitetima ili zbirkama u novom prostoru, što zbog same brzine preseljenja, trebalo je uvijek iznova mjesecima nanovo pakirati, slagati i preslagivati preseljenu građu, što je kustosima predstavljalo gubljenje dragocjenog vremena i uvelike otežavalo rad u struci.

Iz zgrade žitnice Dubrovačke Republike „Rupe“ koja je predviđena za obnovu i za otvaranje stalnog postava Etnografskog muzeja, prvo se veliko preseljenje poduzelo na zahtjev Zavoda za obnovu Dubrovnika 1987. Izgubili smo tada ne samo prostor tavana u kojem je bila pohranjena uglavnom prapovijesna građa iz špilje Gudnje, nego i izložbeni prostor koji nam do danas nije nadomješten. U većem dijelu prizemlja nalazio se lapidarij, a u manjem se odvijala desalinizacija kamene građe s pleternom ornamentikom i kasnosrednjovjekovna kamena i keramička građa s iskapanja u Muzičkoj školi. Tekuće vode nije bilo, a ni ostalih pomoćnih prostorija. Preselili smo se u prizemlje bivše tiskare u ulici M. Kaboge 12 – radilo se o vlažnom i derutnom prostoru, dakle neuređenom za tu svrhu, bez pomoćnih prostorija i bez vode, osim na

~ Pretprogramski projekt za budući muzej – kompleks Sv. Marije Dubrovnik

podu! Ondje je uglavnom pohranjena cjelokupna kamena građa, amfore i Zbirka vaza, dok je po nalogu Zavoda za obnovu Dubrovnika, u hodniku i u kancelarijama na prvom katu zapadnog krila bivšeg samostana sv. Marije od Kaštela, spremljena u obične ormare i pod jednim ključem staklena, metalna i keramička sitnija građa Antičke zbirke i Kasnosrednjovjekovnih zbirki, te Egipatska zbirka i Numizmatička zbirka. Od 1988. do 1993. bila je zaposlena jedna restauratorica za keramiku u našem, tada Arheološkog odjelu, a radila je u jednom derutnom prostoru također u Sv. Mariji od Kaštela. No, do danas nisu uspješno okončani razgovori o zapošljavanju barem jedne osobe koja bi je zamijenila, što bi smanjilo troškove za restauratorske radove vanjskih suradnika i naravno znatno povećalo broj restauriranih predmeta.

Krajem 1990. preseljena je u prizemlje bivše tiskare i na kat iznad – pod staklenim krovom, cjelokupna arheološka građa s brojnih istraživanja koja je godinama vodio tadašnji Zavod za zaštitu spomenika kulture u Dubrovniku (danas Konzervatorski odjel u Dubrovniku) i o kojoj se nije vodilo računa. Tada se značajno uvećao obim građe Arheološkog muzeja.

Zavod za obnovu Dubrovnika (na čelu sa Saborskom komisijom) je inače namijenio zapadno krilo bivšeg samostana sv. Marije od Kaštela s crkvom i priključnim dvorištima za stalni postav Arheološkog muzeja. Arhitektonski fakultet Sveučilišta u Zagrebu – Zavod za arhitekturu već je sredinom 1984. izradio preprogramski projekt za kompleks Sv. Marije, s tim da je za Arheološki muzej predviđeno više od 3.000 m², što zatvorenih, što otvorenih prostora. Nakon otvaranja Etnografskog muzeja 1991., istražni radovi koji su se trebali odvijati u Sv. Mariji od Kaštela nisu ni počeli zbog agresije na Dubrovnik, a niti nakon Domovinskog rata zbog razumljivog nedostatka financijskih sredstava i radova na obnovi palača, krovova i ulica Grada kao i razrušenih sela u okolici. No, prije dvije godine započeti su razni istražni radovi, posebice arheološka ispitivanja koja ne vodi naš muzej u kojem su zaposlena ni manje ni više nego četiri arheologa, već privatna „ovlašćena ili licencirana“ tvrtka koju je angažirao Grad Dubrovnik pored svoje vlastite institucije. Sada se u tom prostoru planira otvaranje takozvanog Muzeja Grada Dubrovnika, što god

to značilo! Tu je još i projekt „virtualnog muzeja“ u prostoru Lazareta, na par koraka od istočnog ulaza u grad, a to je očito znatno važnije od izlaganja originalnih eksponata.

Neposredno prije rata, u ljeto 1991., po nalogu Ministarstva kulture RH, spakirana je najvrjednija sitna građa u metalne sanduke i pohranjena u prizemlje Kneževa dvora, da bi se u rujnu iste godine preselio cjelokupni priključni depo u prizemlje Rupa zajedno s bibliotekom (u Sv. Mariji od Kaštela ostao je dio keramičke građe koju nije bilo moguće u tako kratkom roku preseliti). Krajem rujna iste godine, građa i biblioteka prebačene su čak dva do tri puta s jedne na drugu stranu prizemlja zgrade „Rupe“ jer je prenamijenjeno u neophodno sklonište za okolno stanovništvo u slučaju bombardiranja. Nakon ratnih razaranja 6. 12. 1991., jedan je određeni broj najkvalitetnijih pleternih ulomaka prenesen iz tiskare u zatvore u Kneževu dvoru, a 1992. pronađena je neeksplozivna raketa, koja se zabila u pod i srećom nije prouzročila veću materijalnu štetu.

Iz tiskare, iz Kneževa dvora i iz Sv. Marije na Kaštelu poduzeto je krajem 1994. još jedno kompletno preseljenje u građevinski rekonstruiranu, ali nedovršenu, sirovu unutrašnjost zgrade slanice kraj Revelina. Nije bilo dovoljno prostora za pohranu građe „lege artis“ jer je prostor bio razmjerno skučen, a nije imao ni posebne uvjete koji bi jamčili sigurnost. Nismo imali potrebite uređene pomoćne prostorije, bili smo povremeno bez vode, često bez struje, a prostora za rad bilo je samo u slobodnom dijelu prizemlja (bez polica) gdje je bio relativan mrak, ali gdje su uglavnom uz pomoć reflektora obavljani svi radovi na restauraciji pleterne skulpture za izložbu *Ranosrednjovjekovna skulptura u Dubrovniku*. Prije preseljenja uspjelo se nabaviti nekoliko metalnih regala u prizemlju za pohranu jednog dijela kamene građe.

Kada je Grad Dubrovnik odlučio namijeniti zgradu slanice za sjedište Dubrovačkog orkestra krajem 2005., ponovno smo morali seliti građu, no ovaj put direktno kroz vrata između prizemlja slanice i prizemlja tvrđave Revelin. Privremena čuvaonica u kojoj se sada nalazi arheološka građa sastoji se od nekoliko povezanih prostora tako da je građa dostupna kustosima, što nije bio ranije slučaj, i na nekoliko se punktova može obrađivati

i fotografirati. U jednoj od bolje osvijetljenih prostorija uspjeli smo organizirati i povremene radove na čišćenju, konzervaciji i restauraciji keramičkih i kamenih predmeta u suradnji s restauratoricama koje nisu stalno zaposlene u Muzeju, iako u svih pet muzeja u sastavu Dubrovačkih muzeja posla za restauratore ima više nego na pretek. Treba uistinu konstatirati da je prostor postao također prilično skučen, pogotovo nakon unošenja velikih pleternih stupova iz Sv. Petra Velikog, panoa s raznih izložbi, nakon prihvata novoprispijele građe s raznih istražnih lokaliteta i osobito nakon restauracije velikog broja kasnosrednjovjekovnog keramičkog posuda za potrebe buduće izložbe i određenog broja antičkog posuda.

Početak ove godine dobili smo „friški“ nalog za preseljenje u privremene prostore izvan gradskih zidina – u jednom magazinu namijenjenom za čuvanje ljekovitog bilja u Luci Dubrovnik, u kojem nema vode niti pomoćnih prostorija i koji je trebalo adaptirati tako da se izuzetno tanki zidovi i mnoštvo velikih prozora (okrenutih prema Autobusnom kolodvoru i samoj luci gdje pristaju veliki *cruiseri*) izoliraju, što je ispalo prilično skupo, kao što je uostalom i samo preseljenje. Uspjeli smo se othrvati tom rješenju uz pomoć mišljenja dr. Ivana Mirnika, znanstvenog i muzejskog savjetnika, v. d. matičara iz Arheološkog muzeja u Zagrebu i Želimira Laszla, konzervatora savjetnika iz Muzejskog dokumentacijskog centra u Zagrebu.

No, Grad je u međuvremenu našao novo rješenje! Pred petnaestak dana počela je selidba naše građe, također u prostor koji nam je privremeno dodijeljen, izvan gradskih zidina, u jednom magazinu u Općoj bolnici Sv. Vlaho, što ne bi bio problem kada bi postojao stalni postav Arheološkog muzeja jer bi se veći dio građe nalazio u izložbenim prostorima, a samo bi manji dio bio prikladan za spremište. Prednost ovog prostora je u tome što se nalazi u prizemlju, dakle lako dostupan za prijenos i slaganje teške i glomazne kamene građe, što posjeduje nadzorne kamere, što je klimatiziran (nije vlažan) i što ima potrebite pomoćne prostorije kao i prostor za uvid u građu i ujedno za obavljanje restauratorskih radova. Treba istaknuti da će Arheološki muzej uz pomoć Društva prijatelja dubrovačke starine u taj prostor pohraniti glavninu obimne građe iz tzv. „lapidarija“, koja se desetljećima nalazi u predzidu

na otvorenome na zapadnoj strani i djelomično u tvrđavi Bokar. Radi se o građi za koju nikada nije bilo mjesta u našim spremištima (osim tridesetak najvrjednijih kapitela koji su ondje već odavno pohranjeni) i kojoj treba pozamašan i hitan rad na čišćenju, konzervaciji i restauraciji zbog utjecaja vlage, kiše i sunca. Pitanje je kada ćemo uopće zaposliti potrebite restauratore s kojima surađujemo dugi niz godina!

Selili smo se nekoliko puta iz raznih neadekvatnih radnih/uredskih prostorija u druge slične u gradu. Zašto se muzej stalno preseljavao? Nakon potresa 1979. odlučeno je od strane Zavoda za obnovu Dubrovnika da će se ured tadašnjeg Arheološkog odjela u Kneževu dvoru pretvoriti u izložbeni prostor. Tada je i počelo razdoblje beskućništva što se tiče i naših uredskih prostora.

Iz Kneževa dvora koji je nakon potresa 1979. čekala obnova, voditeljica muzeja, danas pokojna Spomenka Petrak preselila je početkom 1982. u jednu omanju kancelariju na Gundulićevoj poljani, a pridružila sam joj se 1983. Nakon poduzimanja istraživanja u Revelinu 1985. i zapošljavanja još jedne arheologinje i jedne arhitektice, privremeno sam se preselila u prostor Kneževa dvora u kojemu još nije bilo stalnog numizmatičkog postava.

Godine 1987. svi su arheolozi dobili nalog za iseljenje iz tih radnih prostora u dvije kancelarije koje su se nalazile u Sv. Mariji od Kaštela. Ubrzo

^ Predzide – Tvrđava Bokar
– lapidarij
foto: Arhiva Arheološkog
muzeja Dubrovnik

nakon useljenja, počele su curiti oborinske vode s loše održanih krovova u velikoj kancelariji gdje smo nekoliko puta micale ormare s dokumentacijom i police za biblioteku i uglavnom smo radile u manjoj. Jedinu prednost predstavljao je suhi hodnik gdje su stajali ormari s priključnim depoom. U potpuno derutnim prostorima s napola porušenim pregradama i s tzv. „kuhinjom“ u produžetku naših kancelarija prala se i sušila ogromna količina keramike nađene tijekom iskapanja na lokalitetima „Tvrđava Revelin“, „Osnovna škola Grad“, „Pustijerna“. Ondje se i pripremala za konzervaciju i restauraciju, nakon čega je djelomično predstavljena na nekoliko izložbi u Dubrovniku i u Puli. Neposredno prije početka Domovinskog rata u listopadu 1991., odlukom inspekcije za rad, zabranjen nam je rad u tim prostorima!

Kustosi Arheološkog muzeja nisu ni imali kancelarije sve do kraja 1992. – početka 1993. kada su dobili radne prostore na 2. katu zgrade bivšeg zatvora u ulici Braće Andrijića 7 na Pustijerni. U toj zgradi „odležao“ je Arthur Evans dva mjeseca u samici 1882. pod optužbom da je radio protivno austrijskim interesima, a u novije doba, 1972., poznati kulturni djelatnik i urednik časopisa „Dubrovnik“ Matice hrvatske, Miljenko Foretić, koji mi je posvjedočio da je proveo duge mjesece pritvora upravo u mojoj kancelariji. Dobili smo, dakle, četiri uske kancelarije/ćelije s bačvastim svodovima, malih prozora, koje su bile povezane zajedničkim hodnikom. Korištene su samo tri kancelarije, jer se u prvu ulazilo direktno iz hodnika i budući da je bila izrazito vlažna, nije bila pogodna za rad.

Između njih na početku nije ni bilo vrata, pa se nisu mogle propisno ugrijati! Kada je procurio krov na nekoliko mjesta i kada je doslovno počela teći voda po kancelarijama, Grad Dubrovnik ga je hitno dao sanirati. Inače, zgrada se nikada nije čistila, pa je teško i zamisliti stanje u kojem smo se zatekli nakon petnaest godina od našeg useljenja!

Sjedište nam se od početka ove godine nalazi u privremenim kancelarijama na uglu Poljane P. Miličevića i Place, ali smo smješteni po prvi put u prostorima koji zaslužuju takav naziv. Pišući ovaj tekst, sredinom 2009., nakon više od dvadeset i pet godina rada u Arheološkom muzeju, ne mogu naprosto izračunati količinu energije koju sam utrošila zajedno sa svojim kolegama na rješavanju najnormalnijih uvjeta za rad.

Na kraju, osim na lokaciji u Sv. Mariji od Kaštela, tražila su se druga rješenja za smještaj Arheološkog muzeja, kao na primjer prostor u bivšem samostanu sv. Klare, koji nije uzet u razmatranje jer je predan dubrovačkoj biskupiji, zatim prostori u tvrđavi Revelin koja još uvijek nije dobila točno određenu namjenu, a koristi se u razne svrhe (koncerti, večere, izložbe...) i još zgrada bivšeg zatvora (gdje su bile naše „kancelarije“) s pripadajućim dvorištem. Iako se Konzervatorski odjel u Dubrovniku složio s namjenom te zatvorske zgrade kao i s prenamjenom bastiona sv. Spasitelja za depo, Grad Dubrovnik je pristao dati samo prethodnu suglasnost za prenamjenu prostora poslovne zgrade u stalni postav Arheološkog muzeja, čime nam je u startu umanjio šanse da od Ministarstva kulture RH dobijemo financijska sredstva za sve projekte

Spremište u tvrđavi Revelin ~
Spremište u Slanici kraj Revelina
foto: Arhiva Arheološkog muzeja Dubrovnik

(od idejnog projekta do projekta postava), a prema natječajima za programe javnih potreba u kulturi RH za 1999. i 2000. Kako nismo ni za 2001. dobili novce za realizaciju idejnog projekta, a nismo dobili ni konačnu odluku o novoj namjeni jer smo se „vrtjeli u krugu“, nismo se više naprosto željeli javljati na natječaje.

Nismo još odustali od projekta na Pustijerni, jednostavno zato jer se radi o jedinim preostalim prostorima unutar zidina koji nisu skućeni, koji se mogu međusobno povezati tako da odgovaraju ovoj određenoj svrsi, ako se izuzmu gore navedeni prostori u Sv. Mariji od Kaštela u kojima se trebao smjestiti Arheološki muzej.

Dubrovnik je jedini veći grad na našoj obali koji nema stalni arheološki postav, a trebao bi ga imati zbog građe koju posjeduje. Problem leži među ostalim u tome što je pet muzeja pod jednom upravom zvanom Dubrovački muzeji, pa se ne može posvetiti dovoljna pažnja svakom muzeju posebno. Osim toga uprava DU'M-a obvezna je brinuti se o održavanju važnih spomenika kulture gdje se nalaze pojedini muzeji (Knežev dvor, tvrđava sv. Ivana i žitnica „Rupe“), koji su u vlasništvu Grada. Ipak očekujemo da će se, nakon pomnog razmatranja tog problema, Grad Dubrovnik očitovati o konačnoj sudbini dubrovačke arheološke građe.

I što reći za kraj: otvaramo nove studije na sveučilištima sa zadatkom proučavanja povezanosti i prožimanja turizma i kulture, tako da se od kulture napravi hvalevrijedan „posao“ kroz nove doživljaje hrvatske prošlosti, kvalitetne suvenire, turistička vodstva, itd. Održavamo stručne skupove s tom tematikom, puna su nam usta kulturnog turizma. U međuvremenu Dubrovnik pohode turisti u ogromnoj broju, sa *cruisera*, na turama, individualno na jedan ili više dana, na jednodnevnim izletima, od travnja do studenog. Muzeji su nezaobilazan dio turističke ponude – radi li se o uključivanju u „razgledanje grada“ s vodičem u trajanju od jednog do tri sata, što je naš autentičan turističko-kulturni proizvod ili o individualnim ulascima posjetitelja u bilo koji od naših muzeja. Dubrovački muzeji mogu već sada organizirati svojevrsnu muzejsku turu u Kneževu dvoru (kulturno-povijesni muzej), u tvrđavi sv. Ivana (Pomorski muzej) i u republičkoj žitnici „Rupe“ (Etnografski muzej), a već postoji i grupna ulaznica. S Arheološkim muzejom, odnosno s nje-

govom građom predstavljenom dijelom na klasičan način, dijelom uz pomoć novih tehničkih dostignuća, dobio bi se kompletan uvid u prošlost ovoga grada i šireg kraja.

The Archaeological Museum, part of Dubrovnik Museums, is divided into eight collections that span a long period from the Neolithic to the second half of the 17th century. Yet, it is generally hidden away from the public eye.

The exhibitions that have for some time been open to the public include *The Early Medieval Sculpture of the Archaeological Museum* in Revelin Fort in Dubrovnik, *Gudnja Cave, a Multi-Layered Prehistoric Site* and *Spila Nakovana – the Illyrian Shrine on Pelješac* in the Duke's Palace in Ston and *The Archeological Heritage of Župa Dubrovačka* in Župa Dubrovačka, Mandaljena / the Treasury building.

The problem recurring persistently every five to ten years relates to moving the entire museum holdings from depot to depot within the walls of Dubrovnik, and often even outside the walls. This causes enormous difficulties to the museum curators. In addition to the problem of storing the material and orienting oneself in new spaces, there is also the issue of at least partial damage to the exhibits. Moving extensive documentation and bibliotheca is also extremely taxing. Although there were frequent discussions concerning the future permanent display of the Archaeological Museum in the former Monastery of St. Mary of Kastel, other priorities after the Homeland War curtailed these discussions. The second decade of the 21st century has arrived, but we still do not have a clear idea of where to house the museum. Dubrovnik is a tourist destination *par Excellence*, with throngs of visitors coming from April to November. The City should be a model of Croatian museum activity; instead, regrettably, it is the only town on the Croatian coast which has not presented its exceptionally rich archaeological heritage to the tourists, who invariably demonstrate keen interest in its wealth.

Archaeological Museum / Dubrovnik Museums Dubrovnik

Novi Muzej Akropole

U lipnju 2009. godine u Ateni je svečano otvoren novi Muzej Akropole. Otvaranje muzeja u grčkoj je javnosti ocijenjeno kao događaj godine i to ne samo kulturni već i politički: novi nas muzej vraća 2.500 godina unatrag, u najblistavije razdoblje povijesti Atene, grada koji je svjetskoj civilizaciji ostavio u naslijeđe neke od najvažnijih tekovina dosega ljudskoga uma i duha, u politici, filozofiji, pjesništvu i umjetnosti, ali i podsjeća na to da se Grčka još uvijek nada povratu velikoga dijela neprocjenjivih skulptura s atenskoga Partenona koje se nalaze u Britanskome muzeju u Londonu. Tako je i sam grčki predsjednik Karolos Papoulias kazao da je „*vrijeme da se zaliječe rane na tome drevnome hramu i da se napokon vrate skulpture koje mu pripadaju*“.

Godine 2009. navršilo se 188 godina od Deklaracije o nezavisnosti, nakon grčko-turskog rata i 27 godina od inicijative Meline Mercouri, tadašnje grčke ministrice kulture, da se sagradi muzej u kojem će biti izloženi arheološki nalazi s Akropole, prvenstveno skulpture i reljefi s Partenona i ostalih hramova na Akropoli. Tako je 2000. godine osnovan Odbor za gradnju novog Muzeja Akropole i raspisan natječaj u skladu s preporukama EU. Natječaj su dobili arhitekti Bernard Tschumi i Michalis Photiadis. Gradnja muzeja završena je 2007. godine.

Arhitekt **Bernard Tschumi**, profesor i teoretičar, rođen je u Švicarskoj, a danas živi i radi u New Yorku. Jedan je od vodećih, ali i najkontroverznijih suvremenih svjetskih arhitekata, predavao je na mnogim uglednim svjetskim sveučilištima. Autor je, među ostalim, prvonagrađenoga projekta za Parc de la Vilette u Parizu, Sportskoga centra Lindner Sveučilišta u Cincinnatiju (Ohio, SAD), zgrade Blue u Istočnome dijelu New Yorka i dr. Poznat je po svojoj radikalnoj teoriji prema kojoj ne treba postojati čvrsti odnos između arhitekture i sadržaja koji je u toj arhitekturi. Ali u ovome slučaju, projektirati građevinu u podnožju Akropole, samo 400 metara udaljenu od najutjecajnije građevine svih vremena, Partenona, bio je pravi arhitektonski i graditeljski izazov, pa je Tschumi priznao da je ovaj projekt promijenio njegovo shvaćanje „iščitavanja arhitekture“. Već je i sam odabir mjesta za muzej bio težak i pun izazova: arhitekt je trebao uzeti u obzir ne samo veličanstvenost i važnost spomenika koji će

u muzeju biti izloženi nego i širi kontekst samoga mjesta, s novootkrivenim izvanrednim arheološkim nalazima i njihovim uklapanjem u muzejski postav. Oštre su se rasprave vodile i oko dviju stambenih zgrada (jedna je rijetki primjer art déco arhitekture u Ateni, druga klasicistička) uz ulaz u novi muzej, koje je prema projektu trebalo srušiti. Naime, Tschumi je predvidio da baš ništa ne smeta pogledu na Akropolu i izravnoj komunikaciji s Partenonom, ali odluku o tome hoće li se ili neće ukloniti te zgrade ostavio je gradskoj upravi i samim građanima. No, na kraju je u suradnji s grčkim arhitektom **Michalisom Photiadisom** ostvario djelo kojemu ni najstroži kritičari ne mogu osporiti ljepotu i monumentalnost, ali i izvanrednu uklopljenost u osjetljivo tkivo staroga grada u neposrednom susjedstvu Akropole, spomenika s UNESCO-ve liste svjetske baštine. Svima koji su prigovarali da bi muzej trebao biti „manje moderan, a više stilski bliži dorskome Partenonu“ autori odgovaraju: „*Ovo je građevina koja nije učinjena da nešto oponaša. Ideja je bila projektirati zgradu koja neće sama po sebi govoriti pa ne treba niti biti nekog određenog stila. To je samo školjka u kojoj su najveća vrijednost njezini veoma značajni izlošci*“.

Novi Muzej Akropole, trenutno najmodernija građevina u Grčkoj, proteže se na površini od 25.000 m², s izložbenim prostorom od više od 14.000 m², što je deset puta više negoli u starom muzeju na Akropoli. Ima 4 razine: u razizemlju su ulaz i izlaz, uslužni sadržaji (*lobby*, blagajna, info-centar, garderoba, kavana, dizala, izlazi za nuždu i dućani), virtualno kazalište, auditorij, prostorije za povremene izložbe i obrazovne programe te galerija kojom se penje do katova sa stalnim muzejskim postavom. Kroz staklenu podnicu pred ulazom u muzej mogu se vidjeti arheološke iskopine ispod same građevine. Ti su nalazi djelomično odredili i „kroj“ temelja muzeja. Prema zamisli Meline Mercouri, arhitektonski oblik Muzeja i glavne dvorane na vrhu (treći kat) koja gleda prema Akropoli, određen je arhitekturom i dekoracijom antičkoga Partenona, hrama božice Atene na Svetoj stijeni (Akropoli). Na drugome su katu uredi, multimedijalni centar, VIP prostor, prodavaonica, bar i restoran uz veliku terasu koja gleda prema Akropoli. Više od 4.500 predmeta neprocjenjive povijesne i umjetničke vrijednosti izloženo je u dvoranama na

prvom i trećem katu i uzduž pristupne galerije koja iz prizemlja vodi na katove. Gradnja Muzeja koštala je vrtoglavih 130.000.000 eura.

Muzej Akropole trebao je biti otvoren uoči održavanja Olimpijskih igara 2004. godine. No mnogi neriješeni imovinsko-pravni problemi, tehnički razlozi i opsežna arheološka istraživanja koja je valjalo obaviti na mjestu predviđenom za gradnju muzeja produžili su radove do 2007. godine, kada je u listopadu započela osjetljiva operacija selidbe i restauracije spomenika iz staroga muzeja na Akropoli. Selidbom je rukovodio inženjer **Kostas Zambas** koji je već 30 godina aktivno uključen u restauratorske radove na Akropoli, posebice na Partenonu i Erehtejonu. Svaki je pojedini dio operacije bio složen i zahtijevao je pažljivo rukovanje, od pakiranja umjetnina u posebnu ambalažu i kontejnere do njihovog prebacivanja u novi muzej. Bilo je to prvi put u 25-stoljetnoj povijesti da su se skulpture i reljefi micali s mjesta za koje su bili namijenjeni. Selidba je trajala više mjeseci i koštala je dva i pol milijuna eura. Uz pomoć 3 goleme dizalice, više od 50 metara, dnevno su se u nekoliko navrata mramorne skulpture i blokovi prebacivali u 400 metara

udaljen novi muzej. Prebacivanje je svaki put trajalo dva i pol sata i premda su dizalice mogle izdržati nalet vjetra jači od 5 bofora, ritam posla ovisio je o vremenskim prilikama. Same su umjetnine bile osigurane na 400 milijuna eura.

Dvije su stvari koje novi Muzej Akropole izdvajaju kao jedinstven: skulpture i svjetlo. Usprkos njegovoj veličini i nametljivom izgledu, sama građevina nije prenapadna. Muzej od stakla i betona u stvari je gotovo proziran. Nema ni jednog mjesta unutar zgrade s kojega se ne vidi blistavo nebo ili sama Akropola. „*Naš je konačni cilj bio objediniti sve kipove i reljefe iz jednog razdoblja, i one koji su u Ateni i one koji su sada daleko, na jednom mjestu, u muzeju što ga obasjava baš isto svjetlo kao u vrijeme kad su skulpture nastale*“, kazao je Tschumi.

Obilazak počinje već prije negoli se uđe u muzej – kroz prozirni stakleni pod ulazne rampe vide se iskopine otkrivene u opsežnim sustavnim arheološkim iskopavanjima na mjestu izgradnje budućega muzeja, u ulici Makryianni podno Akropole. Položaj koji je određen za izgradnju novog Muzeja Akropole nalazi se u dijelu gdje se urbanizacija i

^ Muzej Akropole u Ateni – pogled na istočnu fasadu, foto: Nikos Daniilidis, Arhiva Muzeja Akropole u Ateni

naseljavanje mogu neprekinuto slijediti od 5. stoljeća pr. Kr. pa sve do 20. stoljeća. Iskopavanja su otkrila tipično predgrađe stare Atene s mnogo faza izgradnje. Pronađene su dosad nepoznate ulice s kanalizacijom i stambene kuće iz različitih razdoblja, s dvorištima, bunarima i cisternama, prostrane gradske vile iz kasnoantičkog razdoblja s mozaičnim podovima, javna i privatna kupališta, radionice, pa čak i grobovi. Velik broj pronađenih različitih predmeta omogućuje nam uvid u svakodnevni život stanovnika i njihova vjerovanja. Dakle, pokazalo se da je riječ o gusto izgrađenom dijelu stare Atene s nalazima iz kontinuiranih faza izgradnje. Najbolje su bili sačuvani nalazi iz kasne antike. Ti su nalazi odredili nacrt temelja i podnožja muzeja, a otkrivene glavne stare prometnice uvjetovale su arhitekturu u nižem dijelu muzeja povezujući ih s arheološkim iskopinama. Da bi sačuvao nalaze, Tschumi je u dogovoru s arheolozima čitavu građevinu projektirao na stupovima i tako dobio

prostranu dvoranu s otvorima na stropu kako bi se izvrsno i efektno prezentirane iskopine mogle vidjeti uz danje svjetlo. Na taj je način dio povijesti grada uklopio u zgradu Muzeja.

Unutrašnja galerija „put“ je inspiriran uspomom do Propileja, ulaza na Akropolu. Stakleni pod omogućuje pogled na iskopine. U toj su galeriji izloženi nalazi s obronaka Akropole. U staro vrijeme obronci „Svete stijene“ bili su prijelazni pojas između grada i njegovog najčuvanijeg svetišta. Tu su se nalazili hramovi i svetišta službenih i „narodskih“ kultova, ali i stambene kuće iz razdoblja kad Akropola još nije bila isključivo mjesto bogoštovanja. Na južnome su se obronku nalazila svetišta Dioniza Eleuthereja i Asklepija. Dionizove svetkovine, Velike ili Gradske Dionizije, jedan od najvažnijih gradskih festivala, potakle su stvaranje kazališta. Kad je Atenjanin Telemah u 5. st. pr. Kr. iz hrama u Epidauru donio kip Asklepija, boga liječništva, sagrađen je hram i uz hram lječilište, kao važan ele-

ment u svakodnevnom životu grada. Tu su također i nalazi iz otvorenih svetišta posvećenih nimfama, Panu, Afroditi, Hermu, zavjetni darovi mladih djevojaka i žena, vaze s motivima svadbenih povorki ili mitološkim prizorima, te drugi nalazi vezani za kult Zeusa, Apolona i Aglaure, kćeri legendarnog atenskog kralja Kekropa.

Široke stube vode na **prvi kat** gdje su izložene arhajске skulpture, u načelu povezane sa štovanjem božice Atene, zaštitnice grada. Sedmo stoljeće pr. Kr. pa sve do kraja ratova s Perzijancima razdoblje je arhajске umjetnosti. U tom se razdoblju Atena razvija kao demokratska država-grad (polis). To je također vrijeme snažnog razvitka i sjajnih postignuća u gospodarstvu, umjetnosti i intelektualnom životu.

U ranom 6. st. pr. Kr. kult Atene Polijade na Akropoli obavljao se u njezinom kasnogeometrijskom hramu. Godine 566. pr. Kr. tiranin Pizistrat reorganizirao je Panateneje, najveću svetkovinu u čast božice. Vjerojatno je u to vrijeme (kao politička propaganda) bio sagrađen golemi hram na mjestu na kojem će kasnije nastati klasični Partenon. Taj hram bio je arhajski Partenon ili Hekatompedon, posvećen „vojničkoj“, „ratničkoj“ Ateni Partenos, zaštitnici grada. To je ujedno i najstarija poznata građevina na Akropoli. Bio je to hram od 100 stopa kako je razvidno s natpisa o planu hrama. U stalnom su postavu sačuvani reljefni dijelovi s hrama: zabat s lavicama i Gigantomahija. Reljefi iz ciklusa Gigantomahije pripadaju dekoraciji Staroga hrama posvećenog Ateni i drži se da su u vezi s obnovom hrama koju su proveli Pizistratovi sinovi. Skulpture su nadnaravne veličine, od parskog mramora, i pripisuju se radionici atenskog skulptora Antenora.

Veliku skupinu čine i različite zavjetne skulpture, jer od Pizistratova vremena nadalje Akropola postaje mjesto gdje se prilažu darovi božici, zaštitnici grada. Najčešće su to bili kipovi koji bi se trebali svidjeti božici, a često su bili i izraz ekonomske moći darovatelja. Tu su brončani kipići životinja, brončane posude, glineni kipići Atene Promahos (naoružane, ratničke Atene) i sl. Najbrojnija je ipak skupina mramornih Kora, kipova koji prikazuju mlade djevojke, različitih veličina, ali uvijek strogo određenog stilskog tipa, krutog držanja i s „arhajskim“ smješkom na licu. Daleko je manji broj Kuro-

sa, kipova koji prikazuju mlade muškarce, što je i razumljivo s obzirom na to da se na Akropoli štovalo žensko božanstvo – Atena. No među kipovima mladića – atleta, jedan privlači posebnu pozornost: tzv. Moshofor, „nosač teleta“, mramorni kip mladića koji prinosi tele kao žrtvu božanstvu.

U dvorani na prvome katu izloženi su i ostaci dekoracije s Propileja i hrama Atene Nike, te ulomci skulptura iz hrama Artemide Brauronske i preostale brončane skulpture klasičnoga i helenističkog razdoblja.

Propileji, monumentalni ulaz na Akropolu, sagrađeni su između 437. i 432. pr. Kr. prema nacrtima arhitekta Mnesikla, kako bi se zamijenila stara vrata. Građevina se sastoji od središnjeg dijela koji zatvaraju 2 krila. Imala je 5 ulaza, središnji ulaz bio je najveći i omogućavao je prolaz Panatenske povorke i žrtvenih životinja. Sjeverno krilo imalo je predvorje i prostrano dvorište – Pinakoteku. To je vjerojatno bilo mjesto za odmor s ležaljka i stolovima uz zid i slikarijama na zidovima. Južno krilo bilo je suženo zbog hrama Atene Nike.

Hram Atene Nike sagrađen je između 427. i 423. pr. Kr. Graditelj je vjerojatno bio Kalikrat. Nalazio se na bastionu jugozapadno od Propileja, na mjestu ranijeg hrama. Izvanrednih je omjera, u jonskom stilu, s po četiri monolitna stupa na istočnoj i zapadnoj strani. U hramu se štivala Atena koja je Grcima pomagala u ratovima. Sačuvano je samo par ulomaka zabata. Prema sačuvanim ulomcima može se zaključiti da su na istočnom frizu bili prikazani olimpski bogovi, a na ostale tri strane prizori iz rata s Perzijancima i drugih bitaka.

Iznad razine prvoga kata **viseći je most** na kojemu je 5 karijatida (šestu je 1801. godine odnio lord Elgin i danas se nalazi u Britanskome muzeju u Londonu). Karijatide, kipovi djevojaka koje umjesto stupova nose krov trijema, pripadaju arhitektonskoj dekoraciji Erehtejona. Hram je posljednja gradnja iz Periklovog plana izgradnje Akropole: gradnja je započela za vrijeme Peloponeskog rata 421.-415. pr. Kr., a završila iza 410. pr. Kr., kao nadomjestak za hram Atene Polijade koji su uništili Perzijanci. Prostor oko hrama smatrao se najsvetijim na Akropoli. Hram je kompleksna mramorna građevina jonskog graditeljskog reda. Istočni dio hrama bio je posvećen Ateni, zapadni lokalnim herojima Erehteju, Boutesu i Hefestu. Tu su također i „sveti tragovi“

◁ Karijatide sa Erehtejona – viseći most iznad razine prvog kata, foto: Nikos Daniilidis, Arhiva Muzeja Akropole u Ateni

Posejdonovog trozuba i Atenina maslina. Tako je Erehtejon bio hram s više namjena, u njemu su se štovali i stari i novi kultovi. Natpis s građevine spominje Karijatide samo kao kore (djevojke), a naziv Karijatide pridodan im je kasnije.

Najimpresivniji je zadnji, **treći kat – Partenonska dvorana**. Ta je dvorana lagano izmaknuta (zakrenuta) kako bi bila paralelna s Partenonom. Goleme staklene stijene propuštaju prirodno svjetlo i omogućuju izravni kontakt između dvorana sa skulpturama i neometan pogled na hram na Akropoli. Pravokutni betonski omotač ustvari je *cella*, svetište hrama, gdje je izložen Partenonski friz, neprekinuti red uzbibanih prikaza s više od 700 ljudskih, božanskih ili životinjskih likova, u istom redu i rasporedu kao kada je u klasično vrijeme ukrašavao hram na Akropoli. Metope su smještene između čeličnih stupova-nosača koji okružuju omotač, a reljefi sa zabata ispred njih, na istočnom i zapadnom kraju. Dio friza koji je u 19. st. lord Elgin skinuo i odnio u Englesku zamijenjen je sniježno bijelim odljevima – na taj se način željelo jasno pokazati kakva je šteta učinjena spomeniku. Staklene stijene propuštaju svjetlost kroz sve katove, s gotovo vrtoglavim efektom do prizemlja, a unutar betonskog omotača na svim su katovima neprimjetno uklopljeni uredi, servisni prostori i elektromehaničke instalacije. U prizemlju je staklena podnica kroz koju se mogu vidjeti arheološke iskopine ispod same građevine.

Nakon što je Sveta stijena bila očišćena od ruševina preostalih iz ratova s Perzijancima, Atenjani su počeli žurno obnavljati hram Atene Polijade i obnašati svetkovinu. No tek je sredinom 5. stoljeća počela gradnja novoga hrama, Partenona. U to je vrijeme Periklo odlučio o novom graditeljskom programu. Povjerio je vođenje svih radova na Partenonu kiparu Fidiji. Program izgradnje počeo je 447. godine. Hram posvećen Djevičanskoj Ateni (Atena Partenos) podignut je za 15 godina, i bio je djelo velikog broja arhitekata, kipara, slikara i drugih.

Autori same građevine su arhitekti Iktin i Kalikrat, dok su na skulpturama radili Fidija i njegovi učenici Agorakrit, Alkamen, ali i mnogi drugi. Sam Fidija načinio je kip naoružane božice od zlata i slonovače koji je ukrašavao unutrašnje svetište. Arhitektonski ukrasi i skulpture na Partenonu – metope, friz i zabati – načinjeni su od penteličkog mramora s kovinskim dodacima i bili su obojeni.

92 metope prve su kiparske dekoracije načinjene za hram. Na njima su radile različite skupine kipara i klesara, pa otuda i male stilske razlike između pojedinih metopa. Na partenonskim metopama prikazane su četiri glavne teme koje se redovito javljaju na grčkim hramovima i u umjetnosti općenito. Glavna tema je sukob, borba između dvaju protivnika, bez obzira koji to bili, kao vječni motiv suprostavljenih snaga u prirodi, ljudskom društvu ili ljudskoj duši. Ovdje su to *Kentauromahija*, *Gigantomahija*, *Borba s Amazonkama* i *Trojanski rat*.

Zabati, trokutasti prostori krova Partenona na pročelju i začelju hrama, posljednji su arhitektonski ukrasi nastali u razdoblju od 437. do 432. pr. Kr. Tema za zabate uzeta je iz atičke mitologije: na istočnom zabatu iznad ulaza u hram prikazano je rođenje božice Atene iz glave njezina oca Zeusa, u prisutnosti Olimpijskih bogova. Na zapadnom zabatu prikazano je natjecanje između Atene i Posejdona oko Atike. Nadmetanje je završilo u korist Atene.

Za razliku od mitoloških scena na metopama i zabatima, Fidija je za partenonski friz odabrao svjetovni prizor, Velike Panateneje, najveću svetkovinu u gradu u čast božice Atene. Friz se sastoji od 115 kamenih blokova, u dužini od 160 metara. Svaki je blok bio visok 1,02 metra. Na frizu ima oko 378 ljudskih likova i božanstava, više od 200 životinja, najčešće konja – svi u procesiji. Najveći dio friza zauzimaju grupe s ljudima i jahačima. Slijedi žrtvena povorka sa životinjama, ženama i muškarcima koji nose obredne vrčeve i priloge (darove). Procesija završava prinošenjem *peplosa*, dara atenskoga naroda drvenom kultnom kipu božice (ksoanon). Lijevo i desno od scene s peplosom sjedi 12 olimpskih bogova. Po mnogima, za razliku od starijeg Ateni-nog hrama Hekatompedona, nastalom u vrijeme „aristokratske“ Atene, upravo je friz na Partenonu odraz demokratičnosti Periklove Atene: svi likovi gotovo ravnopravno sudjeluju u velikoj svetkovini, svi su prikazani u grupama, nitko se ne ističe. Jedini odmak od toga ideala osamljeni je središnji lik na konju, možda autor ovog remek-djela, kipar i arhitekt, genijalni umjetnik Fidija.

Od 97 kamenih ploča partenonskog friza danas ih je 56 u Londonu a 40 u Ateni, od 56 sačuvanih reljefnih metopa 14 ih je u Londonu a 42 u Ateni, od 28 kipova sa zabata 19 ih je u Londonu a

9 u Ateni. Jedna je ploča u muzeju Louvre u Parizu, a nekolicina ulomaka u muzejima u Palermu, Vatikanu, Würzburgu, Beču i Münchenu.

Spomenici na Akropolu u minulim su stoljećima stradavali na različite načine. Nisu bili pošteđeni ni u antičko vrijeme, kada su u 5. st. pr. Kr. Perzijanci razrušili, spalili i poharali Atenu, ili u 17. stoljeću kad su Propileji razneseni barutom jer su služili kao spremište za oružje i municiju. Trideset godina kasnije, za Otomanskog carstva, bio je srušen hram božice Nike i kameni blokovi s hrama upotrijebljeni za učvršćivanje bedema oko Akropole. No najgora je bila 1687. godina kad je golem dio građevina, gotovo čitav Partenon i mnoštvo spomenika stradalo u venecijanskom bombardiranju. Početkom 19. stoljeća engleski veleposlanik u Grčkoj (koja je tada bila pod turskom vlašću) Lord Elgin skinuo je netaknute reljefe s friza, metope i zabate Parte-

nona, otpremio ih u London i prodao Britanskom muzeju za 35.000 funti.

Godine 1989. Melina Mercouri započinje borbu za povrat Partenonskih mramora iz Britanskog muzeja u Londonu, smatrajući, ispravno, da je Lord Elgin velikim dijelom uništio reljefe i skulpture kad ih je skidao (rezao, „gulio“, „čupao“) s izvorne podloge. Tvrdila je također da je takav čin barbarizam, jer građevina, hram s kojeg je skinuta arhitektonska dekoracija još uvijek stoji na svom mjestu. Odatle i ideja da se sagradi muzej u kojemu će biti galerija za partenonske mramore, kad se jednom vrate gdje im je i mjesto. Izgradnjom novog Muzeja Akropole naposljetku je otpao i posljednji razlog zbog kojega Britanci ne žele vratiti *Elginove mramore*, kako ih sami zovu: u Grčkoj se o mramorima nitko ne može dobro brinuti, izloženi su zubu vremena, nema odgovarajućeg prostora (muzeja) gdje bi se izložili i

~ Partenonska dvorana na trećem katu, foto: Nikos Daniilidis, Arhiva Muzeja Akropole u Ateni

Vanjski izgled novog Muzeja Akropole u Ateni, foto: Nikos Daniilidis, Arhiva Muzeja Akropole u Ateni

slično. Na inicijativu Evangelosa Venizelosa, bivšeg ministra kulture, 1997. godine u 17 su zemalja diljem svijeta osnovani odbori za povrat ili posudbu tih dragocjenih umjetnina (uključujući i Veliku Britaniju). Nacionalni odbori prvenstveno pružaju moralnu potporu ideji o povratku partenonskih mramora te pripremaju osnivanje Međunarodnog odbora za rekonstrukciju Partenona, koji bi koordinirao moguće konkretnije akcije.

Uoči svečanog otvaranja Muzeja Grčka iznova potiče pitanje povrata i reintegracije Partenonskih

mramora. Tadašnji ministar kulture Antonis Samaras u međuvremenu je odbio prijedlog Britanskoga muzeja da na tri mjeseca posude mramore pod uvjetom da Grčka Britancima prizna vlasništvo nad mramorima. Samaras je doduše izrazio zadovoljstvo što Britanski muzej pristaje na otvaranje dijaloga u vezi s povratom mramora, ali je isto tako izjavio da bi pristajanje na taj prijedlog značilo ozakonjenje krađe počinjene prije 207 godina. Razgovori se mogu voditi jedino kroz programe razmjene kulturnih dobara i Britanci trebaju najprije priznati da Partenonski mramori pripadaju spomeniku (Partenonu), novom Muzeju Akropole i gradu Ateni, odakle ih je britanski diplomat lord Elgin prije više od dva stoljeća odnio. Tek kad se pravno riješi pitanje vlasništva, grčka i britanska vlada mogu pregovarati o načinu kako će novi Muzej Akropole u svrhu izlaganja posuđivati skulpture, Londonu ili bilo kojemu drugom stranom partneru. Unatoč nastojanjima Britanskoga muzeja da dokaže da su mramori kupljeni legalno, sve je više onih koji dižu svoj glas za povratak mramora u Grčku. Partenonski mramori spadaju u onu kategoriju spomenika kojima njihov izvorni kontekst daje autentičnost i jedinstvenu vrijednost. Partenon nije samo istaknuti spomenik klasične antike, već također i najznačajniji simbol ideala kojima je težila antička grčka kultura na temelju koje je nastala zapadna civilizacija. Djelomično skidanje njegovih mramora predstavlja takvo nesavjesno i barbarsko oskrvnuće da je u općoj svijesti ostalo zapamćeno kao političko silovanje ne samo nacionalnoga spomenika, nego i sveopćega kulturnog naslijeđa. Pljačka lorda Elgina ne vrijeda samo Grke diljem svijeta, već duboko dira svakoga kulturnog čovjeka. Povrat Partenonskih mramora u Atenu i njihovo spajanje s drugim dijelovima friza koji se sada nalaze u novom Muzeju Akropole nije samo pitanje povrijeđenoga ponosa naroda koji nikad nije izgubio svoj identitet i čije je helenstvo svoj najsajjniji izraz pronašlo baš u Partenonu, već i pitanje časti svakoga naroda koji je bio obespravljen i koji od zajednice traži podršku i pravdu. Pitanje je to i časti same umjetnosti koja na idealan način izražava ljudsku kreativnost i u tome stoji iznad načela trgovanja i materijalnih vrijednosti. Zbog svega toga, povrat Partenonskih mramora nije samo nada i san, već opći zahtjev upućen međunarodnoj zajednici koja treba i može

odmah intervenirati. Svako odgađanje povrata mramora Ateni gubitak je za svjetsku civilizaciju, dio koje će ostati zarobljen unutar sitničavih propisa nekog prohujalog sustava.

Britanski pisac Christopher Hitchens u knjizi *The Elgin Marbles. Should they be returned to Greece?* piše o neodrživosti britanskih argumenata protiv njihovog povratka u Grčku – izgradnjom novoga muzeja otpao je i posljednji na koji su se Britanci pozivali. Podržala ga je i književnica Cathleen McGuigan u prošlogodišnjem lipanjskom broju časopisa *Newsweek*, govoreći o „kulturnom vandalizmu“ lorda Elgina. A Grci dodaju: „Sada imamo muzej kakav se samo zamisliti može“. Helen Smith, novinarka iz britanskog lista *New Statesman* dirljivo piše: „Najpoznatiji friz na svijetu, amputiran sa svoje podloge na hramu koji je nekoć ukrašavao, izaziva neobičan efekt: ako ste ljubitelj umjetnosti, željeli biste urlati od bijesa zbog njega. Ako ste Englez, trebali biste se sklupčati ispod jedne mramorne ploče i u nelagodi uzviknuti: 'vratimo ga!'“.

No bolnije nego sve riječi i zahtjevi za povratom, na mnogobrojne posjetitelje i svekoliku kulturnu javnost jači učinak imaju bijeli gipsani odljevi u Partenonskoj dvorani na vrhu Muzeja koji stalno podsjećaju na gubitak 2.500 godina starih jedinstvenih skulptura i reljefa. Grčko je Ministarstvo kulture odlučilo da cijena ulaznice do kraja 2009. godine bude simbolični 1 euro, koliko košta i karta za javni prijevoz, kako bi baš svatko mogao posjetiti muzej. Do kraja travnja 2010. Muzej Akropole već je posjetilo 1.700.000 ljudi. Vlasti se nadaju da će tako velik broj posjetitelja snažno svjedočiti da se javno mišljenje u vezi s Partenonskim mramorima konačno u potpunosti okrene u korist Grčke.

The New Acropolis Museum is located in the historical area of Makriyianni, about 400 metres south-east of the Acropolis. The main entrance to the Museum is at the beginning of the pedestrian walk of Dionysiou Areopagitou, opposite the new entrance into the Acropolis. The intention was to accentuate firm links between the new Museum and the Acropolis itself.

The year 2009 marked the 188th anniversary of the Declaration of Independence, signed in the

aftermath of the Greek – Turkish wars, and the 27th anniversary of the initiative by Melina Mercouri, Minis-

ter of Culture of the time, to build a museum which would exhibit archaeological artefacts from the Acropolis, including primarily the sculptures and reliefs from the Parthenon and other temples on the Acropolis. The Organisation for the Construction of the New Acropolis Museum was established in 2000 and a competition for the design of the museum was announced in accordance with the EU Directives. The design tender was awarded to the architects Bernard Tschumi and Michalis Photiadis. The Museum, extending over four levels and the basement, covers an area of 25,000 square metres. The exhibition space alone has over 14,000 square metres, which is almost ten times more than the area of the old museum on the Acropolis.

Following the idea of Melina Mercouri, the architectural shape of the Museum and the main arteries on the top that offer panoramic views of the Acropolis, are principally determined by the architecture and decorations of the ancient Parthenon. The rectangular concrete core is in fact a *cella*, the shrine of the temple, exhibiting the frieze of the Parthenon, in exactly the same order and arrangement in which it decorated the temple on the Acropolis in classical times. The metopes are situated among the steel pillars – supports surrounding the core, while the reliefs from the gable are in front of them, on the eastern and western end. This secures direct contact between the gallery with the Parthenon sculptures and the temple on the Acropolis.

In 1989, Melina Mercouri began a fight for the return of the Parthenon Marbles from the British Museum in London to their homeland. This is where the idea originated to construct a museum which will house a gallery for the Parthenon Marbles once they are returned to where they belong.

White gypsum casts in the Parthenon Gallery on the top floor of the Museum, the constant reminders of the loss of unique sculptures and reliefs at least 2,500 years old, leave a much more painful impression on numerous visitors and the general cultural public than do all the pleas and claims for their return.

The New Acropolis Museum

Ponovno je otvoren Neues Museum na Muzejskom otoku u Berlinu

Prijevod s njemačkog: Dora Bošković

Muzejski otok u Berlinu ima sa svojih pet muzejsko-galerijskih kuća i budućim novim ulaznim zdanjem – Galerijom James Simon – izložbenu površinu od oko 40.000 m² (Altes Museum, Neues Museum, Alte Nationalgalerie – Stara nacionalna galerija, Muzej Bode, Muzej Pergamon). Ukupnih 8.000 kvadratnih metara izložbene površine Novog muzeja (Neues Museum) raspoređeno je na četiri kata (razine) zgrade. Egipatska zbirka, pretpovijesna te antička i ranosrednjovjekovna povijest imaju na raspolaganju ukupno 8.000 m², što je trostruko više od onoga što su imali na svojem prethodnom mjestu izlaganja. U Novom muzeju može se, uz predmete antičke zbirke, vidjeti približno 9000 izložaka, među kojima je i poznato poprsje Nofretete iz Egipatskog muzeja u sjevernoj svodnoj dvorani.

U svim muzejima, pa tako i u Novom muzeju, posjetiteljima na raspolaganju stoje kavana i restoran, te knjižara.

Novi muzej, posljednju zgradu na Muzejskom otoku sačuvanu samo kao ruševinu iz rata, ponovno je otvorila 16. listopada 2009. svečanom poveljom premijerka Savezne Republike Njemačke, gospođa Angela Merkel.

Od 17. listopada 2009. slijevaju se u Novi muzej na Bodestrasse na berlinskom Muzejskom otoku rijeke posjetitelja, ljubitelja muzeja i prijatelja umjetnosti iz čitavog svijeta, a naročito iz Berlina. U prvim danima nakon otvorenja (15. do 25. listopada) 40.000 posjetitelja razgledalo je ovaj Muzej, smješten u, slobodno možemo reći, nekim čudom ponovno podignutoj novoj zgradi. Danas (3. studenoga 2009.) brojimo već 55.000 posjetitelja.

Ponovno uređenje i obnova Novog muzeja iznosili su 212 milijuna eura, od čega je 12 milijuna eura koštalo prvo uređenje. Troškove je snosila Savezna Republika Njemačka. U međuvremenu su o tih 9000 predmeta objavljene brojne publikacije. Kao i u Muzeju Pergamon, sada i u Novom muzeju „žive“ tri zbirke: Egipatski muzej i Zbirka papirusa, Muzej za pretpovijest i ranu povijest, te građa iz Antičke zbirke.

U daljnjem tekstu u nekoliko rečenica napraviti ćemo samo grubi pregled. Stvarni, korektni i opsežni prikaz svih izložbenih dvorana obuhvaćen je u međuvremenu s nekoliko knjiga. Isto tako, dat ćemo priliku i trima ravnateljima da kažu par riječi.

Gospodin prof. dr. Matthias Wemhoff, direktor Muzeja za pretpovijest i ranu povijest, naglašava: „Čitavo desetljeće stajalo je na raspolaganju za planove i obnovu Novog muzeja. Intenzivnim dijalogom planera i korisnika usuglašavali su se muzeološki koncepti s arhitektonskim, spomeničkim i zaštitarskim datostima. Na taj način izložbeni koncept značajno uvažava i uzima u obzir povijesne prostorije i njihove nekadašnje oznake. „Domovinska dvorana“ (Vaterländischer Saal) i njene zidne slike iz germanskog mitološkog svijeta čine okvir za uvod u pretpovijest i ranu povijest.“

Među najznačajnijim predmetima Muzeja za pretpovijest i ranu povijest, valja istaknuti brončanodobni „Zlatni šešir“ – ceremonijalni šešir, koji je nekadašnji direktor, prof. dr. Wilfried Menghin, zaprimio u zbirke Muzeja za pretpovijest i ranu povijest; isto tako i lubanju neandertalca iz Le Moustiera i onu pretpovijesnog čovjeka iz Combe Capelle. Sastavni dio ovog izloženog fundusa je i srebrno blago, jedan dio čitavom svijetu poznate zbirke iz Troje, koju je Berlinskim muzejima darovao Heinrich Schliemann; zlatno blago čuva se, doduše, još i danas u Moskvi, kamo ga je kao ratni plijen odnijela Crvena Armija. Prijamovo blago prikazano je pak u kopijama koje su načinili zlatari. Najstariji predmet u Novom muzeju je 700.000 godina stari ručni klin iz Starijeg kamenog doba, koji spada u niz od 5700 izloženih predmeta Muzeja za pretpovijest i ranu povijest.

I najmlađi predmet potječe iz te Zbirke: komadić bodljikave žice sa Berlinskog zida. Uz to valja napomenuti da je direktor Muzeja za pretpovijest i ranu povijest ujedno i predstojnik za arheologiju grada Berlina.

Gospodin prof. dr. Andreas Scholl, direktor Antičke zbirke, ukazuje na predmete na stubištu: „Na središnjem stubištu smješteni su historijski odljevi klasičnih arhitektonskih frizova – Partenona, Hefestiona, oni s Mauzoleja u Halikarnasu, te sa spomenika Nereidama na Xantosu, poredani u tri skupine na sjevernom i južnom zidu. Podsjećaju na izuzetno značenje našeg Muzeja kao muzeja

odljeva u 19. i ranom 20. stoljeću. Duboki utisak ostavljaju velike skulpture Heliosa i Isis-Fortune iz Antičke zbirke u južnoj dvorani sa svodom.

Gospođa dr. Friederike Seyfried, direktorica Egipatskog muzeja i Zbirke papirusa nam kaže: „Slike u ‚Mitološkoj dvorani‘, napravljene prema grobnicama faraona i ptolomejskim hramovima, pozadina su za suprotstavljanje ‚Egiptomanije i Egiptologije‘. Velike panorame Karnaka, Edfua, Philaea i Abu Simbela – ostaci jednog četrnaestodijelnog slikovnog programa – predstavljaju, na primjer, temu ‚Hram‘ u ‚Egipatskom dvorištu‘. Tema ‚Hram‘ se putem reljefnih krugova iz Sunčanog hrama iz Abu Guroba, iz Deir el-Baharija i Karnaka izmjenjuje sa staroegipatskim originalima. Apolonova niša sa životinjskim i biljnim motivima je idealno mjesto za oltar boga Sunca Atona iz Amarne, koji se manifestira u svojem stvaranju.“

Zvijezde Egipatskog muzeja su poprsje Nofretete, „zelena glava“, tri nedavno restaurirane žrtvene komore iz Starog Carstva kao i cjelovita Zbirka Amarna. Ova posljednja je u Berlin dospjela uz pomoć mecene Jamesa Simona, a na osnovi službene podjele nalaza iz 1913. godine. U nju spada i poznato poprsje Nofretete. Poprsje Nofretete izlagano je u četiri metra visokoj vitrini u sjevernoj dvorani sa svodom. Egipatski muzej ima oko 2500 izloženih predmeta u 150 vitrina raznih veličina. Muzej za pretpovijest i ranu povijest izlaže svoje predmete u ukupno 160 vitrina.

„Biblioteka antike“ smjestila se u izuzetno dobro sačuvanoj Dvorani Niobida na 2. razini Novog muzeja. Ovdje se mogu vidjeti tekstualna svjedočanstva iz pet milenija: papirusi, ostrakoni, pergamenti, kodeksi, iluminirani rukopisi na svim pismima i na svim jezicima Orijenta – od Abusir-papirusa iz oko 2300. prije Krista i staroegipatskih klasika, kao npr. Sinuhe, preko grčkih autora, Starog i Novog Zavjeta, pa sve do srednjovjekovnih rukopisa Kurana. Ova visokovrijedna djela predstavljaju samo reprezentativni presjek kroz bogati fondus Zbirke papirusa. Uz to valja spomenuti i pločice s klinastim pismom iz Muzeja Prednje Azije i iluminirane arapske kodekse Muzeja za islamsku umjetnost.

Među najbolje sačuvanim dvoranama Novog muzeja su prostori na istočnoj strani 2. razine. Ovdje se može doživjeti „Svjetlosna osovina“ – fan-

tastični pogled kroz prostore između sjevernog i južnog svoda. Nofretete u sjevernoj dvorani sa svodom gleda prema Heliosu u južnoj svodnoj dvorani.

Za Egipatski muzej i Zbirku papirusa, kao i za Muzej za prapovijest i ranu povijest, useljenje u Novi muzej je „povratak kući“, budući da je Egipatska zbirka ovdje, u Novom muzeju, prvi put bila prikazana već 1850. godine.

Novi muzej izgradio je 1843. godine Friedrich August Stüler. Muzej je bio otvoren 1859. godine. Pruski kralj Fridrik Vilim IV. u jednoj kabinetskoj odredbi iz 1841. godine zaključio je da „čitav otok rijeke Spree iza Muzeja (iza Starog muzeja) pretvori u jednu slobodnu zonu za umjetnost i znanost“.

U Drugom svjetskom ratu Novi muzej je bio uslijed bombardiranja teško oštećen; štoviše, pojedini dijelovi bili su potpuno uništeni i čitav je Muzej kroz mnoga desetljeća ostao ruševina. Uz minimalno građevinsko osiguranje preostalih dijelova

^ Skulpture Heliosa i Isis Fortune, Antička zbirka, južna dvorana, foto: Arhiva Neues Museum Berlin

zgrade uspjelo se tu ruševinu sačuvati do početka obnove i izgradnje. Neposredno prije njemačkog ujedinjenja 1990. godine, čija je posljedica bilo ponovno spajanje nekadašnjih pruskih zbirki Državnih muzeja pod zajedničkim krovom Zaklade Pruskog kulturnog vlasništva, odlučila je Vlada DDR-a sanirati tu zgradu. Godine 1989. pao je Zid i Njemačka je korak po korak ponovno bila jedinstvena. Tako možemo obnovu Novog muzeja smatrati simboličkom analogijom njemačkog jedinstva – njegovo otvorenje od prije nekoliko tjedana dogodilo se u 20. obljetnici pada Berlinskog zida.

Muzejski je otok 1999. godine upisan u UNESCO-ov Popis svjetske baštine. Iz iste godine potječe i glavni plan Muzejskog otoka u Berlinu, u okviru kojega je odlučeno i o obnovi Novog muzeja. Stara nacionalna galerija (Alte Nationalgalerie), s umjetničkim djelima 19. stoljeća, nakon dugogodišnje sanacije i restauriranja otvorena je 2001. godine. Otvorenje Muzeja Bode, kao muzeja skulptura, bilo je slavljeno 2006. godine, nakon što je devet godina trajala njegova građevinska obnova i restauriranje. Sad nam predstoji saniranje Muzeja Pergamon i Starog muzeja, što je predviđeno u slijedećih 10 godina. Ali otvorenje središnje ulazne zgrade Muzejskog otoka – Galerije James Simon – predviđeno je u 2013. godini.

Novi muzej bio je od 2003. godine obnavljan i građen prema nacrtima tvrtke David Chipperfield Architects DCA i to po konceptu „dopunjavajuće

obnove“. Svečana predaja ključeva Zgrade uslijedila je 5. ožujka 2009. Čitavo se vrijeme – sve do predaje Zgrade – o konceptu dopunjavajuće obnove u javnosti intenzivno i oprečno raspravljalo. Ali na kraju su korektno konzervatorsko i restauratorsko ophođenje sa sačuvanim historijskim dijelovima i obazriva nadopuna razorenih dijelova nenametljivom arhitekturom u duhu vremena polučili značajna odobravanja i oduševljenje. (DCA se poziva na Međunarodnu povelju o konzervaciji i restauraciji spomenika i mjesta, ICOMOS, Venecija 1964., koja utvrđuje vrijednosti i postupke kod konzerviranja i restauriranja spomenika.) Sačuvani dijelovi arhitekture bili su tretirani i očuvani kao arheološki objekt, čime predstavljaju izuzetnu pozornicu za arheološke zbirke.

Prije par dana tvrtka David Chipperfield Architects i Zaklada Pruskog kulturnog vlasništva bili su za obnovu Novog muzeja odlikovani Nagradom Saveza njemačkih arhitekata (BDA) Berlin 2009. U obrazloženju, među ostalim, stoji da im je uspjelo: *„stvoriti prostornu atmosferu primjerenu mjestu i njegovoj zadaći, budući da ona (prostorna atmosfera) preko svojih prostornih kvaliteta omogućuje da se osjeti iskustvo vremena, kao četvrte dimenzije.“*

Izložbeni koncept Novog muzeja sastavni je dio cjelovite ideje Muzejskog otoka kao središta antičkih kultura. To je neizostavno uvjetovalo povratak Muzeja za pretpovijest i ranu povijest na Muzejski otok i njegovu integraciju u Novi muzej.

Egipatska dvorana, Neues
Museum Berlin
Rimski portreti, Antička
zbirka, južna dvorana
Ulazno stubište Novog
muzeja
foto: Arhiva Neues
Museum Berlin

Njegov profil zbirki i profil znanstvenog istraživanja uključuje nalaze iz Troje, Cipra, kao i iz rimskih provincija.

Za dobrobit tematske širine, koja geografski seže od Sjeveroistočne Afrike do Skandinavije, od Irana do Iberijskog poluotoka, a povijesno obuhvaća razdoblja od paleolitika do srednjeg vijeka, držalo se kod obilja građe pojedinih zbirki principa da „manje vrijedi više“, čime je postignuta dobra preglednost. Novosagrađeni prostori u sjeverozapadnom kutu zgrade (uništeni prilikom bombardiranja) pružili su mogućnost da se instalira diferencirajući sustav osvjjetljenja, koji je bio razvijen prema predodžbama korisnika. Ovom je, kao i čitavoj koncepciji) osobito doprinio nekadašnji direktor Egipatskog muzeja (sada izvan službe) prof. dr. Dietrich Wildung. U tematskoj dvorani „Iz vječnog ovog Svijeta“ postavljene su u prizemlju tri grobne komore iz doba piramida, čiji zidni reljefi dolaze do izražaja tek pod ekstremno kosim svjetlom.

Zamisao arhitektonskog i sadržajnog povezivanja zgrada Muzejskog otoka, koja je nastala već prije ponovnog sjedinjenja Muzeja, uključena je kao bitni strukturalni element u glavni plan Muzejskog otoka i bila je nazvana „Arheološkim šetalištem“. Arhitektonske predispozicije komunikacijske poveznice zgrada stvorene su u niže položenu južnom svodu Muzeja Bode i u prostorima nulte razine na sjevernom i južnom kraju uzdužne osovine Novog muzeja. S time su uz najmanje

troškove napravljene veze s Muzejom Pergamon i Starim muzejom. Vrhunac nulte razine je „Antički Sudan“. Nakon pruske ekspedicije u dolini Nila 1842. – 1845. dopremljena je bogata zbirka sudanskih starina u Berlin. Ali ovaj Odjel osobito obilježava dugotrajna posudba reljefnih blokova meroitskog hrama koji je ekspedicija Egipatskog muzeja iz Berlina od 2005. do 2009.

godine, pod vodstvom Dietricha Wildunga, iskopala u meroitskom gradu Nagi. Ulomci reljefa iz tog hrama jedinstveno su izvansudansko svjedočanstvo umjetnosti Sudana, regije koja predstavlja most između Afrike i sredozemnog svijeta.

With its five museums – galleries and the future new reception building – the James Simon Gallery, the Museum Island in Berlin covers an exhibition area of about 40,000 square metres (Altes Museum, Neues Museum, Alte Nationalgalerie – Old National Gallery, Bode Museum, Pergamon Museum). The 8,000 square metres of the Neues Museum exhibition area is distributed across the four floors (levels) of the building. The Egyptian collection, the Museum of Prehistory, and the Ancient and Early Medieval History collections are displayed over 8,000 square metres in all, exceeding in size the previous exhibition area by three times. In addition to the artefacts from the ancient collection, the Neues Museum houses about 9,000 exhibits, including the famous bust of Queen Nefertiti from the Egyptian museum in the north dome gallery.

The newly restored Neues Museum, the last building on the Museum Island preserved after the war only as a charred ruin, was officially reopened on October 16, 2009 by Angela Merkel, Chancellor of the Federal Republic of Germany.

Thousands and thousands of visitors, friends of museums and art lovers from all over the world and especially from Berlin, have been thronging the Neues Museum on Bodenstrasse on Berlin's Museum Island since October 17, 2009. In the first days after the reopening (15 to 25 October), some 40,000 visitors saw the Museum, situated, allow us to say, in a miraculously reconstructed new building. By today (3 November 2009), the Museum has already been seen by 55,000 visitors. Similarly to the Pergamon Museum, the Neues Museum also houses three collections: the Egyptian and Papyrus Collection, the Prehistory and Early History Museum and the artifacts from the Ancient Collection.

The Neues Museum on the Berlin Museum Island Has Reopened

Inovacija i atraktivnost – arheološki muzeji u Španjolskoj

predavanje dr. sc. Marije Carmen Aquarod Otal

Museo del Teatro del Cesaraugusta, foto: Arhiva Ayuntamiento de Zaragoza, istraživanja na forumu, foto: Arhiva Ayuntamiento de Zaragoza

Muzejski dokumentacijski centar (MDC) godinama redovno organizira predavanja inozemnih stručnjaka namijenjena hrvatskim muzealcima u cilju informiranja, razmjene iskustava te uspostavljanja suradnje s gostima i njihovim institucijama. Uvijek se pokušava naći aktualna tema za našu muzejsku zajednicu. Predavanjem održanim 11. rujna 2009. u MDC-u, pod nazivom *Inovacija i atraktivnost – arheološki muzeji u Španjolskoj*, željelo se predstaviti najviše dosege prezentacije te baštine u Europi. Predavanje je organizirano u suradnji sa Španjolskim veleposlanstvom u Zagrebu (Embajada de España, Zagreb), a gost predavač bila je dr. sc. Maria Carmen Aquarod Otal, koja kao voditeljica Odjela za muzeje i izložbe pri Ayuntamiento de Zaragoza ima i osobnih iskustava u koordiniranju arheoloških muzeografskih projekata u Zaragozi (Museo del Puerto Fluvial, Museo de las Termas Públicas i Museo del Teatro).

Na predavanju je bila predstavljena panorama avangardnih arheoloških španjolskih muzeja, i to s iznimno kvalitetnim i brojnim fotografijama te muzeografskim montažama. Za većinu prisutnih bio je to iznimno inspirativan susret sa španjolskim muzejima. Mnogim je kolegama to bio prvi susret s muzejskom baštinom Španjolske, ako se izuzme *Museo Guggenheim de Bilbao* koji je bio lauerat 2000. za European Museum of the Year Award (EMYA), kada je u konkurenciji bio i *Muzej grada Zagreba*.¹ Važno je napomenuti da su muzeji Španjolske u posljednje vrijeme, gotovo godinu za godinom, lauerati spomenute europske nagrade ili dobivaju specijalne pohvale. Arheološki muzeji su u značajnoj prednosti pred ostalima. Tako je *Museo Arqueológico de Alicante* dobio European Museum of the Year Award (EMY) u 2004., *Museo de Almería* u 2008. dobio je specijalnu pohvalu spomenute europske nagrade, a u 2009. *Museo Romano Oiasso de Irun* bio je nominiran, dok je *La Almoína, Centro Arqueológico de Valencia* dobio specijalnu pohvalu.

Sigurno je da je standard u muzejima u svim krajevima Europe u porastu, pa žiriju natjecanja EMY danas nije lako proglasiti najboljega. Važan dio kriterija odnosi se na kvalitetu svih vrsta profesionalnog rada muzeja, financijsku sposobnost muzeja, maštovit marketing te kvalitetu upravljanja. Ipak, temeljna kvaliteta ocjenjivanja odnosi se na različite edukativne projekte te usluge i ostalo što potiče posjetitelje na dolazak u muzej.²

Dr. sc. Maria Carmen Aquarod Otal na predava-

1/ Kolvishi, Željka. Muzej grada Zagreba u nominaciji za EMYA 2000 / European Museum of the Year Award. // *Informatica museologica* 3/4(2000), str. 129-131.

2/ The Judge's Report. // *The European Museum of the Year Awards 2008*. Bristol : European Museum Forum, 2008.

vanju se fokusirala na prezentaciju arheološke baštine svakog pojedinog prikazanog muzeja. Predavanje je podijelila na dva dijela. U prvom dijelu prezentirala je arheološke muzeje u Zaragozi, dok je druga cjelina bila posvećena muzejima: *Museo Arqueológico de Alicante* (Alicante, Valencia), *Museo de Almería* (Almería, Andaluzija), *Museo Romano Olaso de Irun* (Irun, Baskija), te *Museo del Teatro Romano de Cartagena* (Kartagena, Murcia).

La Ruta de Cesaraugusta – Zaragoza

Gošća iz Španjolske predstavila je Zaragoza kao suvremeni grad izrastao na temeljima rimske kolonije *Cesaraugusta*. Grad ima dugu povijest u planifikaciji i urbanoj arheologiji, te

je prvi u Španjolskoj 1981. osnovao Općinsku sekciju za arheologiju (*Sección de Arqueología Municipal*). Javnom debatom šira je javnost dala doprinos istraživanjima koja su trebala biti provedena podno glavne gradske komunikacije. Nakon istraživanja uslijedila je konzervacija i prezentacija te baštine u četiri muzeja, recentno objedinjena u projekt nazvan *La Ruta de Cesaraugusta*. Svaki muzej predstavlja jednu od rimskih javnih građevina, tako da je forum predstavljen u *Museo del Foro*, terme u *El Museo de las Termas Públicas*, riječna luka u *El Museo del Puerto Fluvial*, a kazalište u *El Museo del Teatro de Cesaraugusta*.

U muzejima *La Ruta-e de Cesaraugusta* stavljen je naglasak na kontekstualizaciju, te uočava-

nje specifičnih potreba suvremenog posjetitelja. Izrađene su različite audiovizualne projekcije, makete i audio-vodiči, omogućeno je razgledavanje osobama s posebnim potrebama – napravljene su taktilne makete, audio-vodiči s posebnim kanalom za slijepe osobe, legende na Brailleovom pismu, te omogućen pristup osobama s ograničenim kretanjem.

Prvi je izgrađen *El Museo del Foro* (1991.). U njemu je rekonstruiran forum, potpuno smješten ispod razine zemlje – rekonstruiran je portik i njegova odgovarajuća infrastruktura. Napravljena je i stalna izložba s materijalom pronađenim tijekom iskapanja, te izrađen i prezentiran audiovizualni materijal koji rekonstruira život uz rijeku Ebro od početaka pojave života do perioda rimskog cara Tiberija. Predstavljene su razne aktivnosti tadašnjih stanovnika Cesarauguste – politika, kultura, ekonomija, religija, društveni život i ostalo.

El Museo de las Termas Públicas (1999.) zauzima strateško mjesto u gradu – između foruma i kazališta. Konzervirani su ostaci nađeni *in situ*, među kojima su i nužnici te bazen s porticima. U tom prostoru izrađen je audiovizualni prikaz koji rekonstruira život u I. stoljeću.

El Museo del Puerto Fluvial (2000.) čuva ostatke sjeveroistočnog dijela foruma. Riječ je o ostacima monumentalne građevine sa stepenicama koje su vodile do rijeke. Preko te građevine trgovalo se između luke i foruma. Audiovizualni materijal predstavlja rekonstrukciju plovila po rijeci te plovljenje Mediteranom.

El Museo del Teatro de Cesaraugusta (2003.) napravljen je na mjestu rimskoga kazališta (sličan *Teatro-u di Marcello* u Rimu). Njegova lokacija slučajno je otkrivena pri gradnji banke koja je doprinijela istraživanju te uređenju muzeja. Kazalište je tijekom vremena dosta stradalo jer se materijal raznosio za gradnju kasnijih građevina. Cilj prezentacije tog muzeja bio je što više prikazati originalni prostor kazališta. Stoga je unutar njega izrađen poseban ophodni put za razgledavanje (pojašnjavanje sadržaja izloženo je na panelima i maketama). Nad njim je izgrađena osuvremenjena rekonstrukcija rimskog *veluma* kao pokrov koji zaštićuje kazalište i od atmosferilija. Bočno je izgrađen aneks u koji je smješten muzej: jedna

etaža posvećena je pretpovijesnom sloju grada, druga rimskom razdoblju i kazalištu. Audiovizualna prezentacija je fokusirana na kazališni život u rimsko doba, tako da su prezentirane tragedije i komedije koje su se u tom razdoblju prikazivale. Posebno je izrađena audiovizualna prezentacija za dva velika platna (namijenjena noćnom prikazivanju) kojom je predstavljeno 20 godina povijesti kazališta. Cilj je bio podizanje interesa za povijest grada i baštinu, te je time muzej postao referalni kulturni centar Zaragoze.

Ovako umrežen muzejski arheološki kompleks ima povijesnu, znanstvenu, estetsku, društvenu, simboličku, ekonomsku te edukativnu vrijednost. Stoga 120.000 posjetitelja, najviše za regiju Aragona kojem Zaragoza pripada, pokazuje koliki je interes javnosti. Muzej je vrijedno zdanje ne samo za školsku populaciju (cca 22.000 posjeta godišnje), već utječe i na turizam, posebno hotelijerstvo. *La Ruta de Cesaraugusta*, osim što je postala simbol identiteta, senzibilizirala je stanovnike Zaragoze za povijesnu baštinu.

Najviša valorizacija projekta pristigla je od UNESCO-a, koji mu je u svibnju 2009. dodijelio HERITY nagradu, prvu takvu u Španjolskoj. Nagrada ocjenjuje autentičnost mjesta, kvalitetu zaštite spomenika, prenošenje informacija te ponuđene usluge. Ocjenjivanje ima tri razine: prva se odnosi na autoevaluciju, drugu daju posjetitelji, a treću vanjski eksperti.

Osim toga, Europska komisija izbrala je *La Ruta de Cesaraugusta* za međunarodni projekt APPEAR za 2004. godinu. Projekt je time dobio ocjenu izvrsnosti za približavanje urbane antike posjetiteljima. Osim toga pozitivno je ocijenjena i činjenica da su ova četiri muzeja umrežena u jedinstvenu cjelinu.

Muzeji drugih španjolskih regija

U daljnjem izlaganju dr. sc. Maria Carmen Aquarod Otal predstavila je arheološke muzeje iz drugih španjolskih regija.

Museo Arqueológico de Alicante (Alicante, Valencia) pionirski je primjer avangardnog multimedijalnog centra za istraživanje i konzervaciju. U 2004. godini proglašen je za European Museum of the Year (EMY). U obrazloženju žirija stoji

da mu je nagrada dodijeljena zbog originalnosti, inteligentnog pristupa, jasnoće misije, neočekivane točke gledišta i kohezivnosti.¹

Iako je muzej smješten u nekadašnjoj bolnici, njegova nova funkcija organizirana je iznimno harmonično. Muzejski postav je kronološki – od pretpovijesti do modernog doba. Svaka soba nudi neko iznenađenje za posjetitelje, a prisutni kazališni efekti korišteni su kao dobre ilustracije vremena. Tome je svakako pridonijela multimedija koja posjetitelju omogućuje putovanje kroz vrijeme. Posebno su atraktivna scenografska rješenja

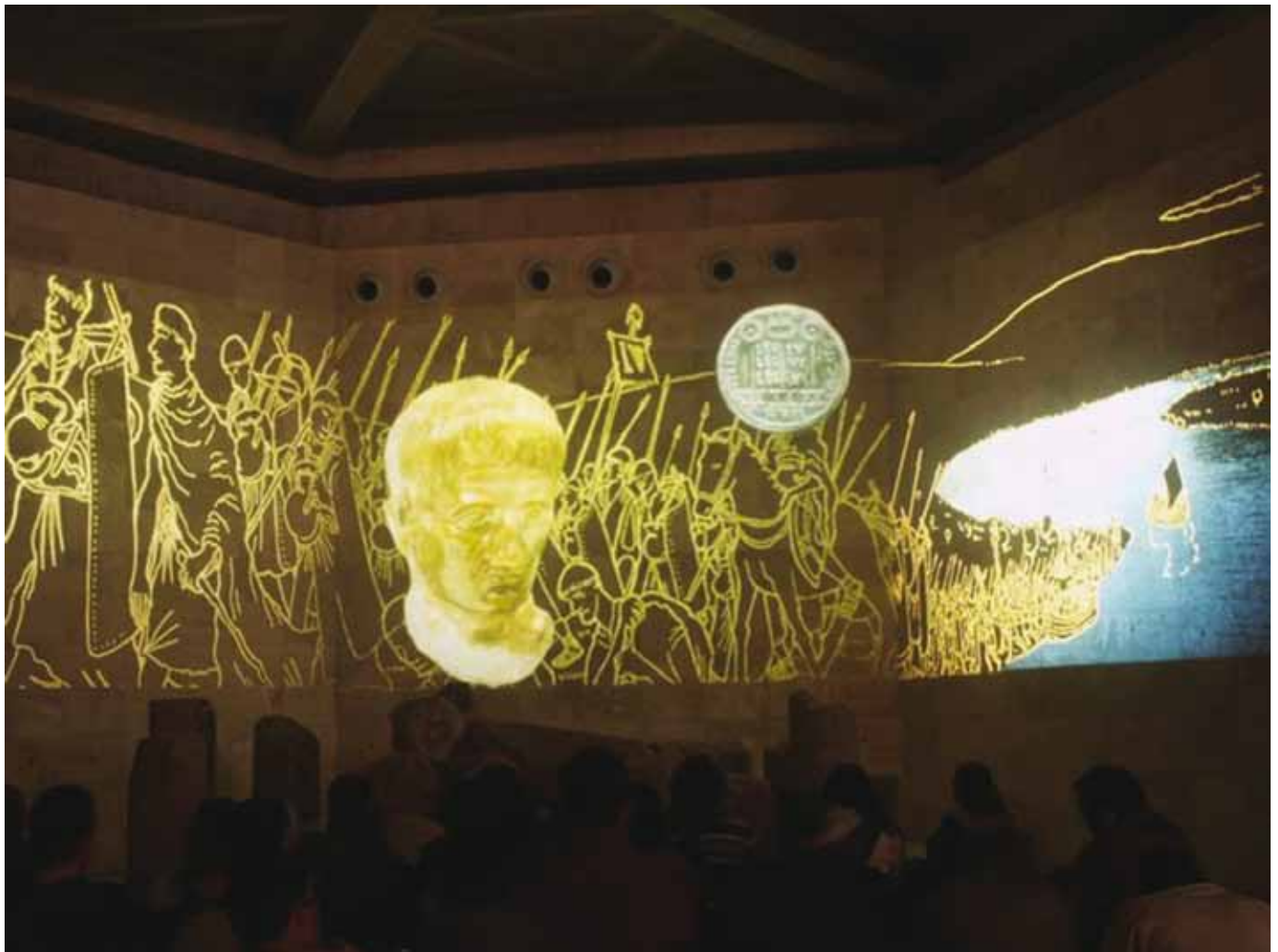
1/ The Judge's Report. // The European Museum of the Year Awards 2004. Bristol : European Museum Forum, 2004., str. 12-13.

– rekonstrukcija špilje, iskopavanja unutar crkve i pod vodom gdje je smješten brod s teretom.

Važno je spomenuti da je muzeju, osim spomenute nagrade, u 2006. godini udijeljen europski certifikat UNE-EN (ISO 9001 : 2000) za kvalitetu upravljanja.

Na predavanju je predstavljen i *Museo Romano Oiasso de Irun*, nominiran 2009. godine za spomenutu nagradu (EMY). On prezentira arheološke nalaze s lokaliteta rimskoga grada i luke *Oiasso*. Iznimno je značajan za lokalnu zajednicu jer je uvećao znanje o Baskijskom zaljevu u rimsko doba. Pri žiriranju EMY nagrade zaključeno je da je muzej uspio popularizirati povijest i interpretirati arheološku baštinu rimskoga doba.

~ Povijest antičkog grada, Museo del Foro, foto: Arhiva Ayuntamiento de Zaragoza

Osim toga, visoko je ocijenjen projekt namijenjen osobama treće dobi, osmišljen kao specijalistički oblik kulturnoga turizma kroz putovanja po arheološkim muzejima drugih gradova i država.¹

Slijedila je prezentacija *Museo del Teatro Romano de Cartagena*, nastalog na rimskom lokalitetu *Carthago Nova* koji je kao i kazalište u *Cesaraugusti* uklopljeno u urbanu strukturu. Originalni dijelovi kazališta su konzervirani, dok je restauracija bila usmjerena na obnavljanje originala kako bi se što bolje razumio spomenik. Namjera je bila javnosti pokazati veličanstvenost ove izuzetne arhitekture, posebno iz vizure grada gledane s mora. Muzej ima monografski karakter, podijeljen je u dvije zgrade povezane podzemnim

hodnikom tako da čine cjelinu s kazalištem. U prezentaciji artefakata, prezentirani su oni koji su pronađeni tijekom istraživanja na lokalitetu, naglašena je važnost brige za očuvanjem baštine.

Posljednji predstavljeni muzej bio je *Museo de Almería* koji je u 2008. godini dobio specijalnu pohvalu spomenute europske nagrade za novu prezentaciju muzeja.² Prvotni muzejski fundus čini donacija Luísa Sireta, izuzetno značajne figure europske arheologije na prijelazu 19. u 20. stoljeće. Artefakti predstavljaju dvije najvažnije kulture u pretpovijesti Iberijskog poluotoka: Los Millares i El Argar.

Zbog trošnosti zgrade iz prve polovine 20. stoljeća Ministarstvo kulture odlučilo je izgraditi

Multimedijska dvorana,
Museo del Foro, foto:
Arhiva Ayuntamiento de
Zaragoza

1/ The Judge's Report. // The European Museum of the Year Awards 2009. Bristol : European Museum Forum, 2009., str. 8.

2/ The Judge's Report. // The European Museum of the Year Awards 2008. Bristol : European Museum Forum, 2008., str. 9.

novu zgradu na istom mjestu. Ideja novog projekta bila je preoblikovanje urbanističke strukture s velikim javnim trgom i vrtom, osmišljenima kao mjesto za relaksaciju. Unutrašnjost zgrade je estetski iznimno zanimljiva s obzirom na raspored svjetla, visinu prostora i igre šarenih drvenih ploča na stropu. U središnjem dijelu je dvokrako stubište koje posjetiteljima omogućava lakše kretanje. Za arhitektonsko rješenje muzej je dobio posebnu nagradu od ARCO PAD-a 2004. godine, a ujedno je i finalist nagrade FAD 2005.

Izložbeni prostor ovog muzeja dobro je izbalansiran s obzirom na ponuđene informacije, interpretacije te estetiku. U prezentaciji su na suvremen način korištena razna didaktička sredstva, interaktivni elementi i audiovizualni materijali. Važno je napomenuti da je muzej pionir u upotrebi LED-a (*Light-Emitting Diode*).

U prezentaciji dr. sc. Marie Carmen Aquarod Otal o suvremenim/osuvremenjenim arheološkim muzejima u Španjolskoj uočava se tendencija da se ovi muzeji najčešće smještaju na arheološkom nalazištu – *in situ*, a ostali se artefakti koriste pri kontekstualizaciji cjeline i određenog povijesnog trenutka. Posebna pažnja posvećuje se interpretaciji tema, kako bi se one što više približile današnjem razumijevanju prošlosti. Multimedia je neizostavni oblik suvremene prezentacije i upravo ona pridonosi jednostavnosti kontekstualizacije muzejskih artefakata. Naglašena je osjetljivost za različitost publike, pa se razvijaju edukativni projekti, prezentacija prilagođava ciljanim skupinama posjetitelja, osiguravaju usluge koje podržavaju dolazak u muzej. Prisutna je i tendencija povezivanja muzeja s lokalnom zajednicom, koja se u predstavljenim primjerima različito manifestira. Španjolski muzejski *boom* pridonio je (npr. *Museo de Almería*) da je vizura muzeja u potpunosti promijenjena. Muzej je postao mjesto relaksacije s mogućnošću učenja po vlastitom odabiru. Estetika prostora iznimno je visoke kvalitete pri čemu se pažljivo odmjerava suodnos interijera i eksterijera u cilju njihova povezivanja i stvaranja harmonije.

Predavanje dr. sc. Marije Carmen Aquarod Otal obilovalo je informacijama o aktualnoj sceni arheoloških muzeja u Španjolskoj. Predstavljani

primjeri upućuju u kojem se smjeru razvija suvremena muzeološka praksa i kako treba djelovati da bi se dostigla kvaliteta izvrsnosti.

In the first part, the lecturer presented four archaeological museums in Saragossa united under the title *La ruta de Cesaraugusta*, while the second part was dedicated to museums from other Spanish regions: *Museo Arqueológico de Alicante* (Alicante, Valencia), *Museo de Almería* (Almería, Andalusia), *Museo Romano Oiasso de Irun* (Irun, Basque Country), and *Museo del Teatro Romano de Cartagena* (Cartagena, Murcia). All

these museums have received awards and recognitions for excellence. In addition, the *Museo Arqueológico de Alicante* received the European Museum of the Year Award (EMYA) in 2004, and the *Museo de Almería* received a special acknowledgement of the above mentioned European award.

There is a growing tendency to set up the presented museums at archaeological sites *in situ*, with other artifacts being used for their contextualization. Special attention is paid to the interpretation of themes with the goal of bringing them as close as possible to current understanding of the past. Multimedia plays an irreplaceable role in modern presentation. Methods of presentation and its realization closely follow the needs of visitors and target groups. There is also a tendency to establish firm links between a museum and a local community. In the examples presented above these links are manifested in a variety of forms. The museum has become a place of relaxation, a place which provides information on individually selected contents. Space aesthetics is of exceptionally high quality, and the relationship between the interior and the exterior is meticulously articulated in order to achieve integration and harmony.

The lecture *Innovativeness and Attractiveness – Archaeological Museums in Spain* (2009) by Maria Carmen Aquarod Otal, PhD

Muzejski razgovori

Museum Talk

Dubravka Osrečki Jakelić
Obnove arheoloških muzeja postavljaju Hrvatsku u razinu država koje imaju iznimno vrijedan arheološki sloj
Razgovor s mr. sc. Brankom Šulc

Obnove arheoloških muzeja postavljaju Hrvatsku u razinu država koje imaju iznimno vrijedan arheološki sloj

Razgovor s mr. sc. Brankom Šulc, ravnateljicom Uprave za kulturni razvitak Ministarstva kulture RH

urednica časopisa *Informatica museologica*, *Muzeologije* i drugih izdanja Muzejskog dokumentacijskog centra u Zagrebu.

Od 1983. do 1988. bila je tajnica Nacionalnog odbora ICOM-a.

Od 1996. do 2000. godine pomoćnica je ministra kulture RH u Upravi za muzejsku, galerijsku, likovnu, arhivsku, knjižničnu, nakladničku djelatnost i informatizaciju ustanova kulture. Od 2001. do 2004. ravnateljica je Zavoda za kulturu, zatim pomoćnica ministra kulture u Upravi za kulturni razvitak i kulturnu politiku (2004.-2007.) te ravnateljica iste Uprave od 2008. godine.

Dobitnica je i nagrade za životno djelo „Pavao Ritter Vitezović“ Hrvatskog muzejskog društva, 2008. godine.

U obrazloženju nagrade Ocjenjivački sud za dodjelu nagrada Hrvatskog muzejskog društva istaknuo je: „Tijekom više od tri desetljeća Branka Šulc je sustavno radila na teoretskom i praktičnom promicanju i unaprjeđivanju muzejske struke. Njeno dugogodišnje uspješno vođenje sektora za muzejsku djelatnost pri Ministarstvu kulture RH rezultiralo je provedbom brojnih projekata u svim segmentima muzejske djelatnosti – od prikupljanja, obrade i prezentiranja muzejske građe do obnove i izgradnje novih muzejskih objekata. Također treba istaknuti njen osobiti angažman na stvaranju stručno-normativnih akata kao podloge organiziranja i razvoja muzejske djelatnosti. Svojim predanim radom i zalaganjem na izuzetno zahtjevnim i odgovornim zadacima mr. sc. Branka Šulc značajno je doprinijela promicanju muzejske struke u Hrvatskoj.“

U sklopu nove uređivačke koncepcije časopisa *Vijesti muzealaca i konzervatora* uvedena je i rubrika *Muzejski razgovori*, a naša prva sugovornica je mr. sc. Branka Šulc, ravnateljica Uprave za kulturni razvitak Ministarstva kulture RH.

U muzejskoj struci prošla je put od kustosi-ce do muzejske savjetnice te ravnateljice Muzejskog dokumentacijskog centra u Zagrebu. Bila je glavna

Poštovana gospođo Šulc, zahvaljujem Vam na vremenu koje ste izdvojili za razgovor za sljedeći broj časopisa *Vijesti muzealaca i konzervatora*, čija su tema arheološki muzeji. U proteklom desetljeću Hrvatska je evidentno ukorak s muzeološkim trendovima u Europi obnovila dio postojećih, ali i izgradila značajan broj novih muzeja. Sagledamo li ukupan broj muzeja koji su proteklih godina u Hrvatskoj obnovljeni i novosagrađeni, nameće se pitanje: je li Hrvatska veliko muzejsko gradilište?

Zahvaljujem na prilici da govorim za časopis *Vijesti muzealaca i konzervatora* o ovoj lijepoj struci s kojom sam izrazito povezana.

Da, kao što ste uvodno rekli, veliko muzejsko gradilište „otvoreno“ je u Hrvatskoj od ranih devedesetih godina kada se u okviru programa Ministarstva kulture RH krenulo i u obnovu muzejskih zgrada koje su bile razorene u vrijeme Domovinskog rata, da bismo potom ušli u fazu paritetnu europskoj muzejskoj praksi u smislu obnove postojećih muzejskih zgrada i stalnih muzejskih izložbi – muzejskih postava. Mnoge su europske zemlje rano percipirale važnost muzeja kao baštinskih institucija par excellence, a budući da postaje sve očitiije kako je u globalnom svijetu upravo kultura ta koja postaje osiguratelj posebnosti i jedinstvenosti mjesta, a o stupnju te prepoznatljivosti ovisi i čitav budući razvoj pojedine države, muzeji u tomu i u Hrvatskoj imaju posve istaknuto mjesto.

U proteklom vremenu obnovljeno je gotovo osamdeset posto stalnih muzejskih postava, a osnovano je 5 novih nacionalnih muzeja te su obnovljeni brojni muzejski postavi, gotovo svih nacionalnih te županijskih i lokalnih muzeja. Unutar navedenoga svakako treba naglasiti obnovu niza arheoloških muzeja. Hrvatska danas ima dvadeset i dva nacionalna muzeja, među kojima je posljednjih godina osnovano i nekoliko arheoloških poput Arheološkog muzeja u Osijeku, otvorenog 2007., koji je prvi nacionalni arheološki muzej za područje Slavonije, Baranje i Srijema, mada Muzej Slavonije dično nosi egidu velikog nacionalnog muzeja s bogatom arheološkom baštinom. Zatim, Muzej antičkog stakla u Zadru otvoren 2009., Arheološki muzej Narona u Vidu otvoren 2007. Novi Muzej Lapidarij u Novigradu izgrađen je sredstvima iz dr-

žavnoga i lokalnog proračuna. To su veliki projekti, koji uz obnove stalnih postava arheoloških muzeja u Zadru, Splitu i Puli, pa i u svim ostalim arheološkim muzejima, značajno doprinose prezentaciji baštine i postavljaju Hrvatsku u razinu država koje imaju i iznimno vrijedan arheološki sloj. Kao država s brojnim arheološkim lokalitetima, važnim arheološkim i kulturnim krajolicima, koji se sistematski i gotovo kontinuirano istražuju od 19. stoljeća do danas, a na mnogima su surađivali i surađuju ne samo hrvatski već i arheolozi iz drugih europskih zemalja, upravo u muzejima ostvaruju i nove vizije u načinu prezentacije posebice raznolikog arheološkoga sadržaja. Tu je nataložena tisućljetna arheološka baština, gusto rasuta u danas, zahvaljujući i obimnim arheološkim istraživanjima i novim arheološkim muzejima i stalnim postavama, gotovo integriranoj arheološkoj slici i arheološkoj topografiji našega kulturnog prostora.

U svibnju 2009. otvoren je novi stalni postav Galerije umjetnina u Split, krajem godine najavljeno je otvorenje Muzeja suvremene umjetnosti u Zagrebu, a za početak 2010. planira se i otvorenje Muzeja krapinskih neandertalaca u Krapini te novi stalni postav u Muzeju grada Iloka u obnovljenom dvorcu Odescalchi, spomenimo tek recentna otvorenja i događaje. Je li riječ o planskoj i sustavnoj izgradnji muzeja u Hrvatskoj?

U proteklih 13 godina u Ministarstvu kulture RH jedan od prioriteta kulturnoga razvitka je i svekolika muzejska djelatnost, i to ne samo u okviru onoga što je najvažnije, a to je prezentacija građe koju muzej sabire, već i u otvorenosti muzeja javnosti, stručnoj obradi muzejske građe, dokumentacije i informatizaciji te digitalizaciji pokretnih kulturnih dobara, te obnovi postojećih i osnivanju te i izgradnji novih muzeja. U svemu tome posebice treba naglasiti ulogu ministra kulture mr. sc. Bože Biškupića u prepoznavanju muzejske djelatnosti kao važne sastavnice tih baštinskih strateških ciljeva i osiguranju uvjeta za očuvanje kulturne baštine o kojoj skrbe muzeji te se u planiranju kulturnog razvitka sustava muzeja Republike Hrvatske i evaluacijama postojeće mreže muzeja postavio dobar okvir za postupnu realizaciju programa. Muzejska zajednica je prepoznala to zalaganje za osnivanje novih muzeja, kao i nemala investicijska ulaganja

Vlade Republike Hrvatske. Spremajući se posljednjih godina za ulazak u Europsku uniju, treba omogućiti najširoj javnosti bolje upoznavanje nacionalne baštine, te mislim da je pravi potez napravljen i kroz obnovu postojećih stalnih muzejskih postava.

Također, pri tomu valja istaknuti rad Sustava muzeja te Hrvatskog muzejskog vijeća, savjetodavnoga tijela Ministarstva kulture RH kao i njegovih povjerenstava, koja su utvrdila vrlo važne standarde za pripremu i realizaciju stalnih muzejskih postava, i za obnovu postojećih i izgradnju novih muzejskih zgrada. Takvim pristupom omogućeno je praćenje svih faza uređenja ili izgradnje muzeja od muzeološke koncepcije i arhitektonskih rješenja do likovnih postava, što je pridonijelo po mišljenju domaćih, ali i europskih stručnjaka visokom standardu u realizaciji takvih važnih projekata.

Otvorenje Muzeja suvremene umjetnosti u Zagrebu krajem 2009. godine na neki način je i povlačenje crte pod muzejsku djelatnost u pozitivnom smislu, jer označava novo poglavlje u muzejskoj struci. Tehnička opremljenost kao i prostorni potencijali sigurno su izazov za muzejsku struku i za nove programe koji će se ondje prezentirati, ali i prostor za brojne nove multikulturalne sadržaje. No, MSU ne može funkcionirati bez najmanje trideset novih djelatnika, kako kustosa, muzejskih pedagoga, informatičara, restauratora, tako i tehničkog osoblja. Planirano otvaranje novih radnih mjesta s razine osnivača toga Muzeja, Grada Zagreba, model je paritetnog stručnog, kadrovskeog i programskog rješenja.

Na samome početku 2010. godine otvoren je novoizgrađeni Muzej krapinskih neandertalaca u Krapini, obnovljeni dvorac Odescalchi u Iloku s novim muzejskim postavom Muzeja grada Iloka, u punoj je obnovi dvorac Veliki Tabor s planiranim muzejskim sadržajima.

Već pune tri godine radi i novi Muzej turizma u Opatiji, kojeg su osnivači Grad Opatija i Ministarstvo kulture RH, obnovljen je postav Tiflološkog muzeja, Muzeja dvorac Trakošćan, Moderne galerije, Memorijalnog muzeja Jasenovac, Muzej Nikole Tesle u Smiljanu, otpočinje se radovima na Muzeju antičke statue Apoksiomena u Malom Lošnju, planiran je Muzej podvodne arheologije u Zadru uz tolike druge programe vezane uz obnovu muzejskih postava.

◀ mr. sc. Branka Šulc, ravnateljica Uprave za kulturni razvitak Ministarstva kulture RH

Muzej grada Iloka u obnovljenom dvorcu Odescalchi

Muzejska struka u Hrvatskoj, u vremenu sveopće krize, prolazi kroz lijepi trenutak svoje povijesti, svoje sadašnjosti; možemo li očekivati nastavak muzejsko-graditeljskog zamaha u Hrvatskoj?

S mnogo optimizma Ministarstvo kulture RH je nastavilo realizaciju dovršetka izgradnje ili obnove zgrada spomenika kulture u kojima se muzeji nalaze: to je prvenstveno novi prostor za Hrvatski povijesni muzej u Zagrebu, također nacionalni muzej, za koji je osiguran prostor u zgradi bivše Tvornice duhana Zagreb, inače spomeniku industrijske arhitekture. Nacionalni povijesni muzeji u Europi, od Danske do Velike Britanije, i naravno u ostalim državama, doživljavaju obnovu, određen oblik reinterpretacije i valorizacije nacionalne povijesti, s obzirom i na vrijeme svojeg osnivanja. U tom kontekstu i Hrvatski povijesni muzej, u bliskoj budućnosti vidimo kao jednu novu međašnu točku u kulturi i muzejskoj djelatnosti u Hrvatskoj.

Ne manje važna je i izgradnja Muzeja Vučedolske kulture u okviru stručno i financijski zahtjevnog međunarodnog projekta „Istraživanje, obnova i revitalizacija kulturne baštine Ilok-Vukovar-Vučedol“ prvoga projekta takve vrste u nas, koje Ministarstvo kulture realizira i koordinira putem kredita Razvojne banke Vijeća Europe i Vlade Republike Hrvatske.

Muzej Vučedolske kulture, poput Arheološkog muzeja Narona, nalazi se na arheološkom lokalitetu, ali u odnosu na druge arheološke muzeje ima i dodatnu dimenziju. Koncipiran je kao arheološko-turistički park, čiju muzeološku koncepciju pripremaju prof. dr. sc. Aleksandar Durman i Ruža Marić,

prof. te Mirela Dalić, prof., stručnjaci iz Gradskog muzeja Vukovar, a autor arhitektonskog projekta je Goran Rako, d.i.a.. U okviru tog velikog projekta, govoreći o kulturi, gospodarstvu i turizmu tako razvijamo i jedan novi oblik budućega kontinentalnog kuturnog turizma. Očekujemo da će Muzej Vučedolske kulture biti svojevrsna senzacija, te će uz kolege arheologe i muzealce privući brojne turiste iz Hrvatske te europskih zemalja.

Nadovezala bih na ovu temu i Grad Split, koji u posljednjih petnaestak godina slijedi svoju slavnu muzejsku tradiciju i ponovno se razvija u skladu s njom. Obnovljeni su Etnografski muzej, Galerija Emanuela Vidovića, Galerija umjetnina, zatim stalni postav Muzeja Ivana Meštrovića. Započeti su i radovi na novom stalnom postavu Muzeja hrvatskih arheoloških spomenika, dovršen je postav Arheološkog muzeja. Tu je i donacija grafičkih listova, privatna donacija mr. sc. Bože Biškupića, koja ciljano ide prema osnivanju budućeg Muzeja grafike. Grad Split pokazuje sve više sluha za muzejsku djelatnost, kao i za neke nove oblike djelovanja unutar samih muzeja.

U kojoj fazi je obnova Gradskog muzeja Vukovar?

Na dvorcu Eltz, sjedištu Gradskog muzeja Vukovara, 2008. godine započeta je kompletna obnova, vraćanje razorenoga spomenika kulture u izvorno stanje. Dovršetak obnove očekuje se krajem 2011. godine. Projektom obnove, uz kompleks zgrada toga dvorca, obuhvaćena je i obnova četiri razorenih baroknih vlastelinskih kurija, gospodarskih zgrada, uz obnovu krajolika – dvorskog

perivoja. Prema obvezama iz spomenutog projekta „Ilok-Vukovar-Vučedol“, svi radovi na programu Vukovarskog Muzeja moraju biti dovršeni do kraja 2011. godine. Projekt je financijski zahtjevniji nego što je planirano kreditom, tako da Ministarstvo kulture RH dodatno iz državnog proračuna sufinancira dio programa toga Projekta.

Obnovom i izgradnjom navedenih muzejskih objekata nije samo nacionalna baština zaštićena i prezentirana, već su stvoreni i uvjeti za otvaranje radnih mjesta i u drugim djelatnostima. Je li u sklopu obnove muzejskih objekata u Vukovaru i Iloku kultura doprinijela i obnovi gospodarstva u tom području?

Cijeli projekt „Ilok, Vukovar i Vučedol“ zamišljen je u cilju poticanja daljnjeg razvitka gospodarstva, turizma i kulture. Gospodarski pomak u vrijeme obnove spomeničkih cjelina i građenja u Iloku, a sada i u Vukovaru, već je vidan. Vjerujem da će Vukovar i Ilok, kao što i planiraju, razviti i nove modele kulturnog i turističkog djelovanja, koji bi se mogli i šire primijeniti u tom nedovoljno razvijenom području muzejske djelatnosti. No, u segmentu kulture i turizma gradske uprave i Vukovara i Iloka te županija Vukovarsko-srijemska morat će uložiti određeni novi napor da kadrovski ojačaju te velebne dvorce-muzeje, čijom se obnovom otvorilo i mnogo više sadržaja nego do sada.

Nije li nedovoljan broj stručnog i pomoćnog osoblja u muzejima sveopći i dugogodišnji problem naše struke?

Da, zapošljavanje muzejskog kadra u cijeloj Hrvatskoj više je nego urgentno. Uz časne iznimke, kod većine lokalnih zajednica – osnivača muzeja, izostala je strateška politika zapošljavanja. Prema važećim standardima koje podastire i „Pravilnik o tehničkim standardima za određivanje vrste muzeja, za njihov rad, te za smještaj muzejske građe i muzejske dokumentacije“, definiran je minimalan broj stručnih djelatnika potreban za pojedine vrste muzeja, kao i za pojedine dijelove muzejskoga rada. Neću biti preoštra, pa reći da gotovo ni jedan muzej ne zadovoljava u potpunosti kriterije koje taj propis određuje. Međutim, svjesna sam vremena u kojem živimo i financijskih (ne)moguć-

nosti, no od takvog standarda valja ne odustajati, jer je on preduvjet budućeg razvoja muzeja. Na državnoj razini svake godine nastojimo otvoriti određen broj novih radnih mjesta u nacionalnim muzejima. U sljedećim godinama planiramo nastaviti zapošljavanja u državnim muzejima, ali i osigurati matičnim muzejima potreban stručni kadar.

Kao što ste rekli, umrežavanje muzeja u smislu stvaranja Sustava muzeja radi primjene jedinstvenog stručnog pristupa u obavljanju muzejske djelatnosti još nije u potpunosti zaživjelo. Možemo li ipak reći da je u proteklih dvadeset godina u Hrvatskoj uspostavljen određeni standard muzejske djelatnosti, koji je dijelom proizašao iz međusobne povezanosti muzeja, na nivou institucija, pojedinih stručnjaka, pa do privatnih inicijativa i kontakata?

Mreža muzeja je nastala ne samo donošenjem propisa, već se i prije njega programski planiralo i pokadšto i provodilo višestruko, kvalitetno, stručno povezivanja muzeja. Mislim da je taj sustav dobro postavljen, i da se u tom smislu Hrvatska predstavlja novim modelom muzejskog povezivanja a u tome ima potporu Ministarstva kulture RH i u budućnosti; vjerujem da smo na dobrom vlastitom putu mrežne muzejske povezanosti a valja ga nastaviti povezivanjem s europskim sustavom muzeja. Vidim dobru perspektivu u umreženosti naših muzeja, isto tako očekujem da se matični

◦ Izložbena dvorana stalnog postava Muzeja grada Iloka, foto: Marin Topić

muzeji programski profiliraju i u okviru koordinativne matične ustanove za provedbu toga sustava Muzejskog dokumentacijskog centra, i vidljivije nalaze u programima postavljenoga sustava. Muzeji se trebaju više povezati s arhivima i knjižnicama, prvenstveno kroz izložbe, i kroz informatičke sustave, jer sve je to kulturna baština, koja mora biti široko dostupna. U tom smjeru je postavljen i projekt Ministarstva kulture RH i središnjih baštinskih ustanova, Muzejskog dokumentacijskog centra, Hrvatskog državnog arhiva i Nacionalne i sveučilišne knjižnice, digitalizacije kulturne baštine – virtualne kulture, u kojem i muzeji imaju svoju važnu ulogu, a u kojem težimo imati ponajbolja baštinska saznanja i fondove na jednome mjestu, otvoriti prostor virtualnim izložbama i otvoriti taj prostor kroz projekt Europeana, kojem se priključujemo, za europsku i svjetsku suradnju među baštinskim ustanovama.

Zahvaljujem Vam na razgovoru.

Renovations of archaeological museums elevate Croatia to the rank of countries with exceptionally valuable archaeological heritage

An interview with Branka Šulc, M.Sc., Head of the Directorate for Cultural Development at the Ministry of Culture of the Republic of Croatia

The new editorial concept of the journal *News of Museum Workers and Conservators* introduces a column entitled *Museum Talk*. Our first collocutor is Branka Šulc, M.Sc., Head of the Directorate for Cultural Development at the Croatian Ministry of Culture.

After starting her museum career as a curator, she went on to become a museum advisor and the Director of the Museum Documentation Centre in Zagreb. She also served as the editor-in-chief of the journals *Informativa museologica*, *Muzeologija* (Museology) and other publications issued by the Museum Documentation Centre in Zagreb.

In the course of our conversation, Mrs Šulc pointed out: „Croatia has been a large museum construction site since the early 1990s, when we began restoring museum institutions destroyed during the Home War. This period was followed by

the stage comparable to that in the European museum practice in the sense of renovating the existing museum buildings and permanent exhibitions of museum collections.

About eighty percent of permanent museum holdings have been renovated during the past period. We have also succeeded in establishing a number of new museum holdings at the national, county and local level. Within this network, archaeological museums deserve special mention. There are currently twenty-two national museums in Croatia, including several recently founded archaeological museums, such as, for example, the Archaeological Museum in Osijek, the Museum of Antique Glass in Zadar opened in 2008, and the Archaeological Museum of Naronia in Vid (2006). These are large-scale projects which, along with extensive renovations of archaeological museums in Zadar, Split and Pula, and indeed, all other archaeological museums, not only contribute in the best possible way to the presentation of Croatian heritage but also elevate Croatia to the ranks of the countries with exceptionally valuable archaeological layers.

The Ministry of Culture has for the past 13 years made museum activity its priority. Not only

« Stalni postav Muzeja suvremene umjetnosti, Zagreb
 ‹ Zgrada Muzeja suvremene umjetnosti, Zagreb, foto: Arhiva MSU

has it highlighted its most important feature, which is the presentation of the material a museum collects, but also other very important issues, such as openness of a museum to the community, more expert processing of museum material, documenting and informatization of a museum, and renovations of the existing and the construction of new museums. We should particularly emphasize keen enthusiasm and recognition of museum activity by the Croatian Minister of Culture, Mr Božo Biškupić, M.Sc.

In a manner of speaking, the opening of the Museum of Modern Art in Zagreb at the end of 2009 underlined museum activity in the positive sense and marked a new chapter in the museum profession.

The Ministry of Culture continues to carry out new museum projects with unwavering optimism. These projects relate in the first place to new space for the Croatian Historical Museum, also a national museum, in Zagreb. National museums in Europe, from Denmark to Great Britain and, naturally, other countries, are going through a renaissance, a kind of reinterpretation in relation to the period of their establishment. No less important is the construction of the Museum of

Vučedol Culture within a professionally and financially demanding international project „Ilok, Vukovar and Vučedol“, the first of this kind that the Ministry of Culture is financing with a loan of the Council of Europe Development Bank and the Government of the Republic of Croatia.

Croatia may rightly be proud of a new model of connections among the museums, of collegiality in establishing connections and of the dissemination of its own experience in user accessibility. In this, we will receive continued support. We believe that we have taken the right path, the path of our own creation that we will pursue in the future.

I see great possibilities in the networking of our museums. I also expect museums to establish stronger links with archives and libraries, primarily through exhibitions, but particularly through information systems, the main goal being to make our overall heritage accessible to the public. Geared towards this goal is our three-year project of virtual culture, in which museums also play a role. We would like to gather the best heritage insights and funds in one place, open the space for virtual exhibitions and enable European and world cooperation among heritage institutions“.